

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB
TA’LIMI VAZIRLIGI
ANDIJON VILOYATI PEDAGOGIK MAHORAT MARKAZI

MAKTABGACHA, BOSHLANG‘ICH VA MAXSUS TA’LIM
METODIKALARI KAFEDRASI

ISHLAB CHIQARISHDAN AJRALGAN HOLDA TA’LIM OLISH
SHAKLIDAGI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH
MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARIMALAKA
OSHIRISH KURSI UCHUN ISHLAB CHIQARISHDAN AJRALGAN
HOLDA TA’LIM OLISH SHAKLIDAGI UZLUKSIZ KASBIY
RIVOJLANTIRISH MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI
TARBIYACHILARI MALAKA OSHIRISH KURSI UCHUN
“RIVOJLANISH MARKAZLARIDA TA’LIMY FAOLIYAT” MODULI
(3.4.) BO‘YICHA

Ma’ruza matnlari

“Tasdiqlayman”

VPM Direktori

T.T.Turg'unov

2026 yil

**MAKTABGACHA, BOSHLANG'ICH VA MAXSUS TA'LIM
METODIKALARI KAFEDRASI**

**ISHLAB CHIQARISHDAN AJRALGAN HOLDA TA'LIM OLISH
SHAKLIDAGI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH
MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARI MALAKA
OSHIRISH KURSI UCHUN “RIVOJLANISH MARKAZLARIDA
TA'LIMiy FAOLIYAT”(3.4) MODULI BO'YICHA**

O'QUV-USLUBIY MAJMUA

“KIRITILDI”

“Maktabgacha, boshlang'ich va
maxsus ta'lim metodikalari”
kafedrası mudiri

 N.Karimova.
(p.f.f.d.PhD)

2026- yil « ____ » yanvar

“KELISHILDI”

Akademik faoliyat bo'yicha
direktor o'rinbosari:

 O'.Qurbonov.
(Dotsent)

2026- yil « ____ » yanvar

Ushbu ishchi o'quv-uslubiy majmua kafedraning 2026 yil 5-yanvardagi 1-sonli yig'ilish bayonnomasi bilan ma'qullangan hamda tasdiqqa tavsiya etilgan

Andijon 2026

MUNDARIJA

I.	KIRISH	4
II.	TEXNOLOGIK XARITA	6
III.	MA'RUZA MATN VA O'QUV MATERIALLAR	10
IV.	O'Z-O'ZINI TEKSHIRISH UCHUN TOPSHIRIQ VA TEST SAVOLLARI	38
V.	ADABIYOTLAR VA MANBALAR RO'YXATI	43

III.TA'LIM-TARBIYA JARAYONINI TASHKIL ETISHGA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

T/r	O'quv moduli mavzularining nomlari	Auditoriya mashg'ulotlari		
		Jami	Nazariy	Amaliy
1.	Rivojlanish markazlari bola shaxsini rivojlantirish omili sifatida	2	2	
2.	“Fan va tabiat” rivojlanish markazida bolalarni o'rganuvchi tadqiqiy faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik jarayon mazmuni	2	2	
3.	“Fan va tabiat” rivojlanish markazida bolalarni jonli va jonsiz tabiat bilan tanishtirishni faollashtirish	2		2
4.	“Til va nutq” rivojlanish markazida bolani kommunikativ faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik jarayon mazmuni	2	2	
5.	“Til va nutq” rivojlanish markazida bolalarni og'zaki nutq faoliyatini faollashtirish	2		2
6.	“Syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirish rivojlanish markazida ta'limiy faoliyatni takomillashtirish	2	2	
7.	Syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirish rivojlanish markazida tashkil etiladigan ta'limiy o'yinlarning o'rni	2		2
8.	“San'at” rivojlanish markazida ta'limiy faoliyatini takomillashtirish	2		2
9.	“San'at” rivojlanish markazida bolalarni rasm, applikatsiya, plastilin va loy ishiga o'rgatishni takomillashtirish	2		2
10.	Qurish, konstruksiyalash va matematika rivojlanish markazida ta'limiy faoliyatni takomillashtirish	2	2	
11.	“Qurish, konstruksiyalash va matematika” rivojlanish markazida bolalarni origami va matematik tasavvurlarni shakllantirishga o'rgatishni takomillashtirish	2		2
	Jami:	22	10	12

1-mavzu. Rivojlanish markazlari bola shaxsini rivojlantirish omili sifatida (2 soat nazariy mashg'ulot)

Rivojlanish markazlarida pedagogning vazifasi. Rivojlanish markazlarida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning tamoyillari.

2-mavzu. “Fan va tabiat” rivojlanish markazida bolalarni o'rganuvchi tadqiqiy faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik jarayon mazmuni (2 soat nazariy mashg'ulot)

“Fan va tabiat” rivojlanish markazining pedagogik jarayonining mazmuni.
“Fan va tabiat” rivojlanish markazini metodik ta’minlash.

3-mavzu. “Fan va tabiat” rivojlanish markazida bolalarni jonli va jonsiz tabiat bilan tanishtirishni faollashtirish
(2 soat amaliy mashg‘ulot)

“Fan va tabiat” rivojlanish markazida bolalarni jonli va jonsiz tabiat bilan tanishtirishda qo‘llaniladigan amaliy uslub va uning turlari. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturining yillik mavzuviy rejasi asosida tajribalar ro‘yxatini tuzish.

4-mavzu. “Til va nutq” rivojlanish markazida bolani kommunikativ faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik jarayon mazmuni
(2 soat nazariy mashg‘ulot)

“Til va nutq” rivojlanish markazida bolalarni savodxonlikka o‘rgatish. “Til va nutq” rivojlanish markazini metodik ta’minlash.

5-mavzu. “Til va nutq” rivojlanish markazida bolalarni og‘zaki nutq faoliyatini faollashtirish
(2 soat amaliy mashg‘ulot)

Bolalarning og‘zaki nutqini rivojlantirishda har bir yosh uchun qo‘llaniladigan ta’limiy o‘yinlar mazmuni. Bolalarning og‘zaki nutqini rivojlantirish uchun ta’limiy o‘yinlar taqdimoti (sentyabr-iyun oylari misolida).

6-mavzu. “Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish rivojlanish markazida ta’limiy faoliyatni takomillashtirish
(2 soat nazariy mashg‘ulot)

“Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish” rivojlanish markazining pedagogik jarayonining mazmuni. “Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish” rivojlanish markazini metodik ta’minlash.

7-mavzu. Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish rivojlanish markazida tashkil etiladigan ta’limiy o‘yinlarning o‘rni
(2 soat amaliy mashg‘ulot)

Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish rivojlanish markazida bolalarni ertak bilan tanishtirishda qo‘llaniladigan amaliy uslub va uning turlari. Teatr turlari.

8-mavzu. “San’at” rivojlanish markazida ta’limiy faoliyatini takomillashtirish

(2 soat nazariy mashg'ulot)

“San’at” rivojlanish markazining pedagogik jarayonining mazmuni. “San’at” rivojlanish markazini metodik ta'minlash.

9-mavzu. “San’at” rivojlanish markazida bolalarni rasm, applikatsiya, plastilin va loy ishiga o'rgatishni takomillashtirish

(2 soat amaliy mashg'ulot)

“San’at” rivojlanish markazida bolalarni rasm chizishga o'rgatishni takomillashtirish. Oy mavzulari bo'yicha “San’at” markazi ta'limiy faoliyatini tashkil etish.

10-mavzu. Qurish, konstruksiyalash va matematika rivojlanish markazida ta'limiy faoliyatni takomillashtirish

(2 soat nazariy mashg'ulot)

“Qurish, konstruksiyalash va matematika” rivojlanish markazining pedagogik jarayonining mazmuni. “Qurish, konstruksiyalash va matematika” rivojlanish markazini metodik ta'minlash.

11-mavzu. “Qurish, konstruksiyalash va matematika” rivojlanish markazida bolalarni origami va matematik tasavvurlarni shakllantirishga o'rgatishni takomillashtirish

(2 soat amaliy mashg'ulot)

“Qurish, konstruksiyalash va matematika” markazida qo'llaniladigan ko'rgazmali metodlar va o'rgatish usullari. Tangram va legolardan ta'limiy o'yinlar. Oy mavzulari bo'yicha “Qurish, konstruksiyalash va matematika” markazi ta'limiy faoliyatini tashkil etish. Oy mavzulari bo'yicha “Qurish, konstruksiyalash va matematika” markazi ta'limiy faoliyatini tashkil etish

Modulning texnologik xaritasi

Modul		“Rivojlanish markazlarida ta’limiy faoliyat” moduli.	
Ishchi o‘quv rejadagi joyi (tartib raqami)		1-mavzu	
Dars mavzusi		Rivojlantirish markazlari bola shaxsini rivolantirish omili sifatida.	
Davomiyligi		2 soat	
Darsning maqsadi		Rivojlanish markazlarini takomillashtirish, taxminiy jihozlanishiga qo‘yiladigan talablar, ularda bolalar iqtidorini namoyon bo‘lishi va o‘z mahoratini ko‘rsatishi uchun juda qulay muhit ekanligi, bunda bolalar o‘z ishlarini tahlil qilishni o‘rgatish.	
Kutilayotgan natija:	Bilim	Rivojlantirish markazlari va ularning resurs ta’minoti.	
	Ko‘nikma	Rivojlantirish markazlarida o‘yin va o‘yin muhitini tashkil etishning asosiy tamoyillari	
	Malaka	Rivojlanish markazi joylashish o‘rni va tarbiyalauvchilarni to‘g‘ri yo‘naltirish bo‘yicha malakaga ega bo‘lishadi	
Darsning jihozi			
Didaktik materiallar		Tarqatma materiallar, savollar	
Ta’limning texnik vositalari		Mavzuga oid slaydlarni namoyish qilish uchun texnik vositalar (AKT), flipchart, A-4, marker	
Dars mazmuni			
T.r.	Bosqichlar	Vaqt	Metod va faoliyatning tavsifi

1	Tashkiliy	2 daqiqa	Tinglovchilar davomati va auditoriyani darsga tayyorligi aniqlanadi
2	Tinglovchilarning tayyorgarlik darajalarini aniqlash	5 daqiqa	Mavzu yuzasidan savol-javoblar o'tkaziladi (aqliy hujum) .
3	Mavzuni reja asosida yoritish	40 daqiqa	<p>I.Kirish</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Rivojlantirish markazlari va ularning resurs ta'minoti. 2. Rivojlantirish markazlarida o'yin va o'yin muhitini tashkil etishning asosiy tamoyillari <p>II.Asosiy qism</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Rivojlanish markazlari nomlari ketma ket joylashuvi 2.Rivojlanish markaz metodik ta'minlash 3.Markaz faoliyatini to'g'ri yo'lga qoyish 4. Nazorat savollari va tahlil 5. Adabiyotlar ro'yxati. <p>(Mavzuga tegishli ilmiy ma'lumotlar berish, hayotiy misollar keltirish, tavsiyalar ishlab chiqish)</p>
4	Amaliy topshiriqlar	25 daqiqa	Davra suhbat, bahs-munozara, o'zaro tajriba almashish
5	Nazorat	3 daqiqa	Mustaqil ish topshiriqlari
6	Darsning yakuni	5 daqiqa	Xulosa (savol –javob, fikr-mulohazalar va takliflar)

1-Mavzu. Rivojlantirish markazlari bola shaxsini rivojlantirish omili sifatida.

Reja:

1. MTTda asosiy rivojlantirish markazlari va ularning resurs ta'minoti..
2. Rivojlantirish markazlarida o'yin va o'yin muhitini tashkil etishning asosiy tamoyillari.

3. Rivojlantiruvchi markazlar integratsiyasi.

MTTda asosiy rivojlantirish markazlari va ularning resurs ta'minoti.

Bolalarga yo'naltirilgan guruhda puxta o'ylangan va xavfsiz tashkil etilgan rivojlanish muhiti eng muhim rol o'ynaydi, bu pedagoglarga davlat o'quv dasturining maqsad va vazifalarini amalga oshirish va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarini qo'llash imkonini beradi. Guruh xonasini rivojlanish markazlari deb ataladigan kichik-kichik joylarga ajratish tavsiya etiladi. MTT pedagoglariga jadvalda guruhdagi rivojlanish markazlarining minimal soni ko'rsatilganligini tushunishlari tavsiya etiladi; hududning va MTTdagi ta'lim va tarbiya jarayoni mazmunining imkoniyatlari va xususiyatlarini inobatga olgan holda guruhdagi boshqa rivojlanish markazlari tashkil etilishi mumkin. Turli guruhlarda markazlar to'plami har xil bo'lishi mumkin, ammo davlat o'quv dasturi guruhdagi beshta asosiy rivojlanish markazlarini tavsiya qiladi: fan va tabiat; til va nutq; syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirish; san'at; qurish, konstruksiyalash va matematika. Guruhda boshqa rivojlanish markazlarini ham tashkil etish mumkin, ularni tashkil etish bolalarning manfaatlariga, guruhning bo'sh makoniga va maktabgacha ta'lim tashkilotining moddiy-texnik imkoniyatlariga bog'liq. Bunday markazlar vaqtinchalik yoki faqat bolalar faoliyatining maxsus turlari (qum va suv markazi; pazandachilik markazi; musiqa markazi) uchun tashkil etilishi mumkin. Ta'lim muhitini yaratishda pedagoglar bolalar faol bo'lishi mumkin bo'lgan joylar mavjudligini ta'minlashi kerak. Rivojlanish uchun mos jismoniy faollik uchun joylar. Bolalar jismoniy faollik orqali yanada samaraliroq o'rganadilar va kun davomida yuqori darajadagi jismoniy faollik, turfa xillik va stimurning o'zgarishiga ehtiyoj sezadilar. Bolalar faoliyatining muayyan amaliy turlari uchun imkoniyat. Yosh bolalar suvda o'ynash, loydan pirog yasash, yog'ochdan narsalar yasash, qo'g'irchoqlarni yotqizish va hokazo kabi amaliy mashg'ulotlarga muhtoj. Shuningdek, ularga syujetli-rolli o'yin, rasm chizish, rasmga olish, tildan foydalanish va qurilish bloklari kabi yangi tajribalarni mavjud aqliy tuzilmalarga integratsiya qilish va amalda qo'llash uchun turli usullar kerak. O'zgarish va xilma-xillik. Bolalar doimo o'zlari qiziqqan narsalarni izlaydilar: manzara, tekstura, ranglar, ijtimoiy guruhlar, faoliyat, muhit, tovushlar va hidlar. Bolalar ta'lim

jarayonida MTTda qancha ko‘p vaqt sarflasa, ularga ko‘proq xilma-xillik va rag‘batlantirish kerak bo‘ladi. O‘quv muhiti xavfsiz bo‘lishi kerak. Bolalar xavfsizligi pedagogning asosiy mas'uliyati bo‘lib, ehtiyotkorlik bilan rejalashtirish va nazorat qilishni talab qiladi. Guruh xonasining maydoni qanday rejalashtirilganligi, rivojlanish markazlari qanday joylashganligi pedagogning bolalar salomatligi va xavfsizligini qanday ta'minlashi va ularning ta'limini yaxshilashiga ta'sir qiladi. Pedagog barcha bolalarni uyda ham, tashqarida ham ko‘rishi va xona jihozlarining "ko‘rinmas joylar" yaratadigan tarzda joylashtirilmasligini ta'minlashi kerak. Davlat o‘quv dasturini amalga oshirish SanPiNda mustahkamlangan xavfsizlik qoidalariga muvofiq amalga oshirilishi kerak.

№	Rivojlanish markazlari	Joylashtirish bo‘yicha tavsiyalar
1	Qurish, konstruksiyalash va matematika	Bu markazni zonalash muhim, shunda uning yonidan o‘tayotganlar qurilmalarni buzib yubormaydi. Bo‘sh joy yetishmagan taqdirda bu markazni yotoqxonada ham joylashtirish mumkin
2	Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish	Ushbu markaz yonma-yon joylashtirilishi yoki birlashtirilishi mumkin. Agar markazda yumshoq modulli mebel, shuningdek, oshxona mebellari mavjud bo‘lsa, markaz dam olish joyi sifatida ham xizmat qilishi mumkin.
3	Til va nutq	Ushbu markaz guruhning eng tinch qismida, bolalar faol faoliyati zonasidan uzoqroqda joylashgan bo‘lishi mumkin. Ushbu markazda bolalar uchun kichik kutubxona ham bo‘lishi mumkin. Agar bolalar modulli yumshoq mebellari mavjud bo‘lsa, kitoblarni o‘qish va ko‘rish uchun kichikroq joy ajratish mumkin.
4	Fan va tabiat	Bu markazni tabiiy yorug‘lik yetarli bo‘lgan joyga joylashtirish yaxshiroq, chunki bu yerda xona o‘simliklari (gullar), shuningdek, akvarium, qushlar joylashishi mumkin. Bundan tashqari, turli tajribalar uchun mustahkam, barqaror yuzali stol bo‘lishi tavsiya etiladi.
5	San‘at	Bolalar suv olishlariga qulay bo‘lishi uchun uni rakovina yaqiniga joylashtirish ma’qul bo‘ladi

Ushbu jadvalda bolalarning yoshi bo'yicha taqsimlanmagan, MTT guruhlaridagi rivojlanish markazlari va tashkil etilgan joy uchun uskunalar va materiallarning namunaviy ro'yxati keltirilgan. Shuni esda tutish kerakki, ushbu ro'yxat taxminiydir va uni to'liq to'ldirish shart emas. Ushbu jadval maksimal ro'yxatni ko'rsatadi va MTT da joy va mablag' yetishmasligi tufayli uni har doim ham amalga oshirish mumkin emas. Boshqa tomondan, har bir mintaq va MTT mintaqaviy komponentning o'ziga xos xususiyatlariga ega, rivojlanish markazlarini jihozlashda aynan shularni e'tiborga olish tavsiya etiladi. Mazkur jadvalda keltirilgan ma'lumotlar MTT jihozlashda uning real imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda MTT pedagoglarining aniq tushunishlariga, shuningdek, ularni ta'lim va tarbiya jarayonida bolalar bilan birgalikdagi faoliyat bilan to'ldirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, barcha materiallar bolalarning yosh imkoniyatlariga mos kelishi kerakligini esga tutish kerak

№	Rivojlanish markazlari	Jihoz va materiallar
1	Qurish, konstruksiyalash va matematika	<p>Jihozlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • materiallarni saqlash uchun ochiq javonlar; • polga gilam yoki palas; • stol (1), stullar (2-4). <p>Materiallar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • yog'och, plastikdan yasalgan katta o'lchamli pol konstruktorlari; • katta yumshoq modullar to'plami; • transport o'yinchoqlari; • turli yoshdagi, millat, kasb vakillarini ifodalovchi haykalchalar; • hayvonlarning haykalchalari; • "Lego" konstruktori to'plami (odam figuralari bilan); • asosiy detallarga ega o'rta va kichik konstruktorlar to'plami: kubiklar, g'ishtchalar, prizmalar, konuslar; • boshqa stol konstruktorlari (metall, magnit va boshqalar); matematika uchun: • o'lchash, tortish, hajmi, shakli bo'yicha solishtirish uchun ochiq qutilarda turli xil materiallar. Qutilarni tizimlashtirilgan, yozuvlar va belgilar bilan ta'minlangan bo'lishi kerak; • hisoblash uchun material va saralash uchun rangli stakanlar;

		<ul style="list-style-type: none"> • boshqotirmalar (geometrik, naqshni yasa va boshqalar); • katta o'lchamdagi raqamlar va arifmetik belgilar (namoyish materiali); • cho'tlar; • tortish va taqqoslash ob'ektlar bilan tarozilar; • turli uzunlikdagi lineykalari; • har xil turdagi o'lchov ruletkalari; • qum soati; • sekundomer; • raqamli muvozanatlashtgich; • modellar to'plami: 2 dan 16 gacha bo'lgan qismlarga bo'lish uchun; • raqamli kartochkalar to'plami va boshqalar; • shashka, shaxmat.
2	Syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirish	<p>“Oila” o'yinini o'ynash uchun:</p> <ul style="list-style-type: none"> • chaqaloq qo'g'irchoqlar va ular uchun aksessuarlar (ko'rpa, so'rg'ich, shisha idish va boshqalar); • kiyimli qo'g'irchoqlar (o'g'il bola va qiz bola); • bolaning bo'yiga mos bo'lgan qo'g'irchoq mebellari: stol stullari bilan, o'yinchoq plita, muzlatgich, qo'g'irchoq uchun karavot, javon; qo'shimcha ravishda: qo'g'irchoqlar uchun yumshoq mebel (divan yoki kreslo); • aravachalar; • qo'g'irchoqlar uchun kiyimlar (qish va yoz uchun); • qo'g'irchoq idishlari (kastyulka va tovalar, likopchalar, piyolalar, qoshiqlar va boshqalar), o'yinchoq ovqatlar. Kasb bilan bog'liq o'yinlar uchun to'plam va aksessuarlar: • "Shifokor" • "Sartarosh" • "O't o'chiruvchi" • "Militsiya xodimi" • "Sotuvchi" Sahnalashtirilgan o'yinlar uchun jihozlar (teatrlashtirilgan tomoshalar): • buklanadigan katta yoki kichik to'sinli parda; • kostyumlar uchun ilgich;

		<ul style="list-style-type: none"> • bolalar yoshiga mos keladigan ikki yoki uchta ertakni sahnalashtirish (aktyorlik qilish) uchun liboslar, niqoblar, atributlar; • kostyum elementlarini kiyish uchun atributlar (shlyapalar, sharflar, yubkalar, sumkalar, soyabonlar, munchoqlar va boshqalar); • imitatsiya va doiraviy raqs o'yinlari mazmuniga muvofiq atributlar: yovvoyi va uy hayvonlarining niqoblari (kattalari va bolalariniki), ertak qahramonlari niqoblari <p>Teatr tomoshalarining kichik shakllari uchun jihozlar (qo'g'irchoq teatri va boshqalar):</p> <ul style="list-style-type: none"> • stol teatri uchun katta yoki kichik to'sinli parda; • tayyor o'yinchoqlarning atributlari va to'plamlari (kichik va o'rta o'lchamdagi shakllar) yoki stol teatri manzarasi elementlari sifatida hajmli va yassi o'yinchoqlar ishlab chiqarish uchun yarim tayyor mahsulotlar; • kattalar yoki bolalar qo'liga mutanosib bo'lgan atributlar (qo'lqopli yoki barmoqli) va bibabo qo'g'irchoqlari to'plami (bolalarga ko'rsatish uchun)
3	Til va nutq	<p>Jihozlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • stol (1), stullar (2-4); • jihozlar va bolalar adabiyotlarini saqlash uchun ochiq javonlar; • magnit doska; • yumshoq bolalar mebellari (divan, kreslo); • televizor yoki eshitish vositali audio markaz. <p>Materiallar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • qirqiladigan rasmlar; • pazllar; • rasimli kubiklar to'plami; • loto; • domino; • juftli kartochkalar (xotira o'yinlari); • bolalarning yosh imkoniyatlariga muvofiq qoidalari bo'lgan boshqa stol bosma o'yinlari (yurish o'yinlari va h.k.);

		<ul style="list-style-type: none"> • boshqotirma o‘yinlari (masalan, tangram va boshqalar); • alifbo plakati; • magnitli alifbo; • harfli va bo‘g‘inli kubiklar; • qora va rangli qalamlar, flomasterlar; • trafaretlar; • lineykalar; • qog‘oz, konvertlar; • yozish uchun mashq daftarlari, suv flomaster, latta; • audioyozuvli disklar (ertaklar, hikoyalar); • musiqali kompakt disklar; • bolalar badiiy adabiyoti (katta, oddiy matnli, tasvirli kitoblar) • bolalar uchun o‘quv adabiyoti (ko‘plab tasviriy materiallar bilan)
4	Fan va tabiat	<p>Jihozlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • stol (1), stullar (2-4); • materiallarni saqlash uchun ochiq javonlar. <p>Materiallar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tadqiqot uchun turli ob'ektlar to‘plami (toshlar, dengiz chig‘anog‘i, qarag‘ay g‘uddasi, minerallar, gazlamalar, urug‘lar, o‘simliklar (gerbariy va boshqalar) to‘plamlari); • kattalashtiradigan oynalar, lupalar; • mikroskop; • magnitlar to‘plami; • tajriba uchun to‘plamlar; • tarozilar; • bolalar uchun xavfsiz termometrlar; • qum soati, sekundomer; • o‘lchov stakanlari to‘plamlari; • ob-havo taqvim; • globus, geografik xaritalar, bolalar atlas; • tasvirli o‘quv kitoblari, plakatlar, rasmlar
5	San’at	<p>Jihozlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • stol (1-2), stullar (2-4) • materiallarni saqlash uchun ochiq javonlar • bolaning bo‘yi barobar doska

		<ul style="list-style-type: none"> • molbert • ish kiyimlari yoki fartuklar <p>Materiallar:</p> <p>Chizish uchun:</p> <ul style="list-style-type: none"> • turli o'lchamdagi (A5, A4, A3, A2) va turli rangdagi qog'oz va karton • rasm chizish uchun albomlar • akvarel uchun qog'oz • mumli qalamlar, pastellar • qora va rangli qalamlar • markerlar, flomasterlar (yuviladigan, suv asosli) • akvarel va guash bo'yoqlari • yumaloq va tekis cho'tkalar, o'lchamlari: № 2–6, 10–14, 12–13 • palitralar, suv stakanlari, cho'tka uchun idish • muhrlar, lineykalar, trafaretlar • gubka, o'chirg'ich, salfetkalar, cho'tka uchun latta <p>Yasash uchun:</p> <ul style="list-style-type: none"> • plastilin, gil, loy • taxtachalar • steklar <p>Yasash va applikatsiyalar uchun</p> <ul style="list-style-type: none"> • turli rang va fakturali yasach uchun qog'oz va karton • kollajlar uchun materiallar (kamida 3 turdagi) • uchlari to'mtoq qaychi • yelim-qalam • tabiat materiallari • ikkilamchi materialla
--	--	--

Rivojlantirish markazlarida o'yin va o'yin muhitini tashkil etishning asosiy tamoyillari.

1.O'zaro munosabatlarda masofa pozitsiyalari tamoyili – kattalar va bolalar o'rtasidagi muloqot uchun o'yin makonini tashkil etishga qaratilgan (“ko'zdan ko'zga”).

2.Faollik tamoyili – o'yin muhitini yaratishda pedagog va bolaning birgalikda ishtirok etish imkoniyati (katta modul to'plamlarini qo'llash, qum va suv o'yinlari, o'yin ustaxonalari va h.k.).

3.Barqarorlik – dinamiklik tamoyili – did, kayfiyat va imkoniyatlariga muvofiq o'yin sharoitlarini yaratishga yo'naltirilgan. Har bir yosh guruhi bolalari uchun o'yin xonalari barqarorlik hududi hisoblanadi: yig'iladigan mebellar, o'yinchoq mebel, o'yinchoqlarni saqlash uchun idishlar, o'yinchoqlar, yumshoq tekisliklar,

dam olish podiumidan foydalanish imkoniyatlari mavjud. Shuningdek, bu vaziyatda o'yin sport anjomlari, murakkab konfiguratsiyali o'yin stollari, mebel-transformer, vertikal ajratuvchilar, qo'g'irchoq teatri, kiyim xonasi, predmetlarning o'rnini bosadigan o'yinchoqlarni qo'llasa ham bo'ladi.

4. Komplekslash va egiluvchan hududlash tamoyili – o'zaro kesishmaydigan faollik sohalarini qurish imkoniyatini yaratadi va bolalarga bir vaqtning o'zida bir-biriga xalaqit bermasdan turli o'yin faoliyati bilan shug'ullanish imkonini beradi. Bu bolaning barcha manfaatlarini qamrab olgan o'yin va tematik hududlar (zonalar), dam olish, xilvat joylar.

5. Odatiy va noodatiy unsurlarni uyg'unlashtirish tamoyili – o'yin muhitini estetik tashkil etish. Bu tamoyilning afzalliklari ko'pincha e'tibordan chetda qoladi. Axir inson asosiy ma'lumotlarni ko'rish yordamida qabul qilishi sir emas. Aynan shuning uchun predmetli muhitni vizual qabul qilishga alohida e'tibor qaratish lozim. Vinil, mato, plastmassadan tayyorlangan katta yorqin o'yinchoqlardan va majoziy bezash unsurlaridan foydalanish mumkin.

6. Bolaning o'ynash huquqiga erishish uchun erkinlik tamoyili- mavzu, syujet, kerakli o'yinchoqlar, joy, vaqtni tanlashda ijobat bo'ladi.

7. Rivojlantirish markazlaridagi o'yin muhiti "eng yaqin rivojlanish" zonasiga yo'naltirilgan bo'lishi, bolalarga tanish bo'lgan o'yinchoq va o'yinlar, bolalar kattalar rahbarligi ostida tashkil etilgan o'yinlar orqali o'zlashtiradigan buyum va materiallar hamda notanish o'yinchoq va materiallarni o'z ichiga olishi kerak

MTTda rivojlantiruvchi markazlar integratsiyasi

Quyidagi markazlar:

Qurilish, konstruksiyalash va matematika

Syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirish

Til va nutq

San'at

Ilm-fan va tabiat

bolaning intellektual, ijtimoiy, ijodiy va emotsional rivojlanishini ta'minlash maqsadida o'zaro uyg'unlashgan holda tashkil etiladi.

1. Qurilish, konstruksiyalash va matematika markazi integratsiyasi

Boshqa markazlar bilan bog'lanishi:

Til va nutq: bola qurayotgan inshootini tasvirlaydi, shakl va o'lchamlarni nomlaydi

Syujetli-rolli o'yinlar: qurilgan bino o'yin syujeti uchun fon bo'ladi (uy, do'kon, shifoxona)

San'at: qurilgan obyektning bezatish, rang berish

Ilm-fan va tabiat: materiallar (yog'och, plastmassa) xususiyatlarini o'rganish

Natija: mantiqiy fikrlash, fazoviy tasavvur, nutq va ijodkorlik rivojlanadi.

2. Syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirish markazi integratsiyasi

Boshqa markazlar bilan bog'lanishi:

Til va nutq: dialoglar tuzish, rollarni so'z orqali ifodalash

San'at: dekoratsiya, niqob va liboslar tayyorlash

Qurilish va matematika: sahna, uy yoki transport maketlarini qurish

Ilm-fan va tabiat: tabiat hodisalari yoki kasblarni sahnalashtirish

Natija: ijtimoiy ko'nikmalar, emotsional ifoda va ijodiy tafakkur shakllanadi.

3. Til va nutq markazi integratsiyasi

Boshqa markazlar bilan bog'lanishi:

Qurilish va matematika: shakl, son, joylashuvni ifodalovchi so'zlardan foydalanish

Syujetli-rolli o'yinlar: hikoya va sahna matnlarini tuzish

San'at: rasm asosida hikoya tuzish

Ilm-fan va tabiat: kuzatish natijalarini so'z bilan ifodalash

Natija: so'z boyligi, izchil nutq va muloqot madaniyati rivojlanadi.

4. San'at markazi integratsiyasi

Boshqa markazlar bilan bog'lanishi:

Syujetli-rolli o'yinlar: sahna bezaklari va atributlar

Til va nutq: ijodiy ish haqida fikr bildirish

Qurilish va matematika: shakl va simmetriyani tasvirlash

Ilm-fan va tabiat: tabiat manzaralarini chizish

Natija: estetik did, mayda motorika va ijodiy ifoda rivojlanadi.

5. Ilm-fan va tabiat markazi integratsiyasi

Boshqa markazlar bilan bog'lanishi:

Qurilish va matematika: o'lchash, taqqoslash, tajribalar

Til va nutq: kuzatishlarni so'z bilan ifodalash

San'at: tabiatdan ilhomlangan ijod

Syujetli-rolli o'yinlar: tabiat hodisalari va kasblarni o'ynash

Natija: kuzatuvchanlik, ekologik tarbiya va ilmiy qiziqish shakllanadi.ak.

Nazorat topshiriqlari

1. Mtt nechta rivojlanish markazi bor va ularni tartibi bo'yicha aytib bering?
2. Rivojlantiruvchi markazini faollashtirishda qanday resurslardan foydalanamiz?
3. Rivojlanish markazlarida qanday texnologiyalardan foydalanasiz?

TEST SAVOLLARI

1. MTTda rivojlantiruvchi markazlarning asosiy vazifasi nima?

- A) Bolani nazorat qilish
- B) Bolaning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash
- C) Faqat bilim berish
- D) Intizomni kuchaytirish

To'g'ri javob: B

2. Rivojlantiruvchi markazlar qaysi tamoyil asosida tashkil etiladi?

- A) Majburlash
- B) Individual yondashuv
- C) Jazolash
- D) Bir xil talab

To'g'ri javob: B

3. Qaysi markaz bolaning nutqini rivojlantirishga xizmat qiladi?

- A) Qurilish markazi
- B) Syujetli-rolli o‘yinlar markazi
- C) Nutq va kitob markazi
- D) Tabiat markazi

To‘g‘ri javob: C

4. Syujetli-rolli o‘yinlar markazi nimani rivojlantiradi?

- A) Jismoniy kuchni
- B) Ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalarni
- C) Matematik bilimlarni
- D) Texnik malakalarni

To‘g‘ri javob: B

5. Qurilish va konstruksiyalash markazi orqali bola qanday ko‘nikmalarni egallaydi?

- A) Estetik did
- B) Mantiqiy fikrlash va ijodkorlik
- C) Nutq boyligi
- D) Axloqiy tarbiya

To‘g‘ri javob: B

6. Rivojlantiruvchi markazlarda ta’lim qanday shaklda olib boriladi?

- A) Majburiy dars
- B) O‘yin faoliyati orqali
- C) Sinov orqali
- D) Ma’ruza tarzida

To‘g‘ri javob: B

7. Bola shaxsining shakllanishida qaysi omil muhim?

- A) Faol ishtirok
- B) Passiv tinglash
- C) Qat’iy intizom

D) Jazolash

To'g'ri javob: A

8. Rivojlantiruvchi markazlar bolaning qaysi jihatiga ta'sir qiladi?

A) Faqat aqliy

B) Faqat jismoniy

C) Faqat ruhiy

D) Har tomonlama

To'g'ri javob: D

9. San'at markazining asosiy vazifasi nima?

A) Hisob-kitob o'rgatish

B) Estetik did va ijodkorlikni rivojlantirish

C) Jismoniy chiniqtirish

D) Nutqni boyitish

To'g'ri javob: B

10. Tarbiyachining rivojlantiruvchi markazlardagi roli qanday?

A) Nazoratchi

B) Kuzatuvchi va yo'naltiruvchi

C) Buyruq beruvchi

D) Baholovchi

To'g'ri javob: B

11. Rivojlantiruvchi markazlar bolaning qaysi ehtiyojini qondiradi?

A) Faqat jismoniy

B) O'yin va bilishga bo'lgan ehtiyojini

C) Nazoratga bo'lgan ehtiyojni

D) Tartibga bo'lgan ehtiyojni

To'g'ri javob: B

12. MTTda rivojlantiruvchi markazlar qaysi hujjat asosida tashkil etiladi?

- A) Ota-onalar talabi asosida
- B) Davlat o'quv dasturi asosida
- C) Tarbiyachi xohishiga ko'ra
- D) Bolalar soniga qarab

To'g'ri javob: B

13. Rivojlantiruvchi markazlarda bolalar faoliyati qanday bo'ladi?

- A) Passiv
- B) Faol va mustaqil
- C) Majburiy
- D) Bir xil

To'g'ri javob: B

14. Tabiat markazining asosiy maqsadi nima?

- A) Rasm chizish
- B) Ekologik tarbiya berish
- C) Hisoblashni o'rgatish
- D) Nutqni rivojlantirish

To'g'ri javob: B

15. Rivojlantiruvchi markazlarda bolalar o'rtasida nima shakllanadi?

- A) Raqobat
- B) Hamkorlik va muloqot
- C) Qo'rquv
- D) Bo'ysunish

To'g'ri javob: B

16. Qaysi tamoyil rivojlantiruvchi markazlar faoliyatida muhim hisoblanadi?

- A) Erkin tanlov
- B) Qat'iy reja
- C) Jazolash

D) Bir xillik

To'g'ri javob: A

17. Rivojlantiruvchi muhit deganda nimani tushunamiz?

A) Faqat o'yinchoqlar

B) Bolani rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhit

C) Sinf xonasi

D) Tarbiyachi faoliyati

To'g'ri javob: B

18. Rivojlantiruvchi markazlar bolada qaysi sifatni kuchaytiradi?

A) Qaramlik

B) Mustaqillik

C) Tortinchoqlik

D) Bo'ysunuvchanlik

To'g'ri javob: B

19. Rivojlantiruvchi markazlarda baholash qanday olib boriladi?

A) Test orqali

B) Kuzatuv asosida

C) Imtihon orqali

D) Ball qo'yish orqali

To'g'ri javob: B

10. Rivojlantiruvchi markazlarning samaradorligi nimaga bog'liq?

A) Xona kattaligiga

B) Tarbiyachining pedagogik mahoratiga

C) Faqat jihozlarga

D) Bolalar soniga

To'g'ri javob: B

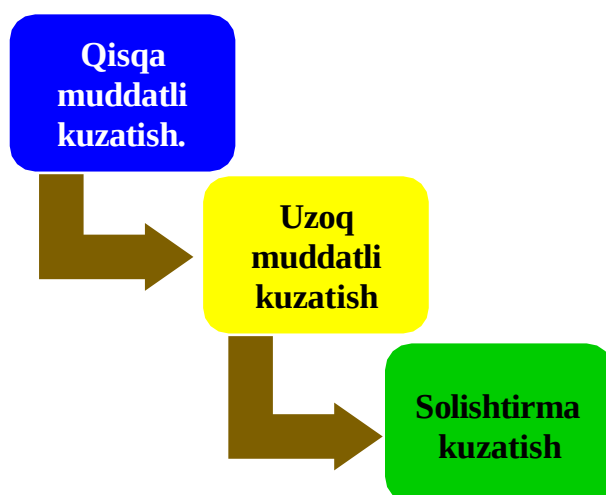
2-Mavzu. "Fan va tabiat" rivojlanish markazida bolalarni o'rganuvchi tadqiqiy faoliyatini rivojlanishiga qaratilgan pedagogik jaroyon mazmuni.

Reja:

1. “Fan va tabiat” rivojlanish markazida Tashkil etiladigan kuzatuvlar

2. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun “Ilk qadam” davlat o’quv dasturining yillik mavzuiy rejasi asosida tajribalar ro’yxatini tartiblash

Turli yosh guruhlarida bolalarni “Fan va tabiat” rivojlanish markazida jonli, jonsiz va qo’l mehnati mahsuli olami bilan tanishtirishda tarbiyachi kuzatishdan keng foydalanadi

Kuzatishlar davomiyligi va xarakteri bo’yicha qisqa muddatli va uzoq muddatli bo’lishi mumkin.

O’simlik va xayvonlarni o’sishi hamda rivojlanishi, tabiatdagi mavsumiy o’zgarishlar haqidagi bilimlarning jamg’arilishi uchun kuzatishning ancha murakkabroq turi — uzoq muddatli kuzatishlardan foydalaniladi. Bunda

bolalarning obyektning kuzatilayotgan holatini ilgarigisi bilan qiyoslashlariga to’g’ri keladi. Kuzatish narsalarning ayrim belgilariga qarab holatlarini aniqlash (masalan, gulning bargiga qarab uni sug’orish, akvariumdagi suvning holatiga qarab suvni almashtirish, yoki qordagi izga qarab qaysi qushning izi ekanligi, mevalarning pishgan yoki xomligini rangiga qarab ajratish) maqsadida ham tashkil etiladi. Kuzatishning bu turi bolalarda tabiat hodisalarini analiz qilish, ayrim ma’lumotlarni qiyoslash, soddaroq xulosalar chiqarish ko’nikmalarini hosil bo’lishiga yordam beradi.

Solishtirma va uzoq muddatli kuzatishlar mazmuniga ko’ra murakkab bo’lganligi sababli, maktabgacha ta’lim, o’rta, katta hamda maktabga tayyorlov guruhlarida foydalaniladi. Bu kuzatuvlar davomida bolalarda analiz qilish, qiyoslash, xulosalar chiqarish jarayoni takomillashadi. Kuzatishlar mazmuniga va tarbiyachining o’z oldiga qo’ygan maqsadiga ko’ra o’simlik va xayvonlar, ob-havo hamda kattalarning tabiatdagi mehnati bilan ekskursiya, sayrlarda, shuningdek tabiat burchagidagi mashg’ulotlarda tashkil etiladi.

Qisqa muddatli kuzatish jarayonida bolalar narsalarning shakli, rangi, katta-kichikligi, tuzilishi, fazoviy joylashuvi, xarakterini farqlashni, xayvonlar bilan tanishganda esa harakat xarakteri, ularning chiqaradigan tovushlarini o'rganadilar. Bu kuzatish turiga masalan, qor yoki yomg'ir yog'ishi, kamalakning hosil bo'lishi kabi holatlar kiradi. Barcha hollarda kuzatish bolalarning yuksak aqliy faoliyatini rivojlantirishi, ularni fikrlashga, berilgan savollarga javob topishga undashi, shuningdek, ulardagi qiziqishlarni rivojlantirishi va tabiatga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishni tarbiyalashi lozim.

Tarqatma materiallardan foydalanib kuzatish. Bu kuzatishlar o'rta yosh guruhlardan boshlab o'tkaziladi. Bunday kuzatishni tashkil etish birgina obyektни kuzatishdan ko'ra ancha murakkabrokdir. Bu o'rinda tarbiyachi o'z diqqat-e'tiborini taqsimlay bilishi, bolalardagi harakatni uyushtira olishi talab qilinadi, bolalar esa tarbiyachining barcha ko'rsatmalariga aniq rioya qilishlari, bir-birlarini tinglashlari, boshqalarning kuzatishlarini o'zlarining kuzatishlari bilan taqqoslashlari kerak bo'ladi. Kuzatishning bu usuli katta rivojlantiruvchi ahamiyatga egadir. Bolalar turli xil tadqiqotchilik harakatlaridan foydalanib, o'quv ko'nikmalarini takomillashtirish imkoniga ega bo'ladilar. Bu esa o'z navbatida ularda aniqroq tasavvurlarning shakllanishiga yordam beradi. **Tarqatma material sifatida o'simliklar hamda ularning bargi, mevasi, urug'i, shoxchalari, shuningdek, sabzavot va mevalardan keng foydalaniladi.** Rasmlarni ko'rish kinofilmlar va diafilmlarni namoyish qilish. Ko'rgazmali metodlar guruhiga bolalar bilan birga rasmlarni ko'rish, diapozitiv va kinofilmlarni namoyish qilish xam kiradi. Bu metodlardan foydalanish xilma-xil vazifalarni xal qilishga: tasavvurlarni aniqlash va konkretlashtirish, bilimlarni sistemalashtirish va umumlashtirish, estetik idrokni tarkib toptirishga yordam beradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun "Ilk qadam" davlat o'quv dasturining yillik mavzuviy rejasi asosida tajribalar ro'yxatini tartiblash

Tarbiyachi kuzatishni tashkil qila turib, kerakli ma'lumotlarni aytishi, kuzatiladigan obyektning muhim xususiyatlarini ajratishi zarur. Bolalarda kuzatishga nisbatan qiziqish uyg'otish, kuzatilayotgan narsalarni estetik idrok etish uchun tarbiyachi she'rlardan, topishmoqlardan, katta yosh guruhlarda esa badiiy asarlarni o'qishdan foydalanadi.

Hayvonlarni kuzatishda tarbiyachi izchillikka rioya etib, bolalarning diqqatini "Nima qilyapti?", "Qanday yuryapti?", "Nima yeyapti?", "Qanday yeyapti?", "Tanasi nima bilan qoplangan?", "Oyoqlari qanday — uzunmi yo

qisqami?”, “Ko‘zlari qanday (shakli, rangi)?” kabi savollar yordamida hayvonlarning xatti-harakatiga qaratadi.

O‘simliklarni kuzatish ularning eng yorqin, ko‘zga tashlanadigan belgilarini belgilash va ajratib ko‘rsatishdan boshlanadi. Bu o‘simlikning guli yoki uning yorqin rangdor barglari, ba‘zan poyasi (masalan, kaktus) bo‘lishi mumkin. Ana shundan so‘ng o‘simlik tashqi tuzilishining asosiy xususiyatlari — kattaligi, shakli, poyasi (yoki tanasi), barglari, gullari va shu kabilar tartib bilan ko‘rib chiqiladi. Bunday izchillik maktabgacha ta‘lim yoshidagi bolalarning diqqati hali yetarlicha barqaror emasligi, ko‘p jihatdan beixtiyoriyligi tufayli zarurdir. Biroq mashg‘ulot oxirida kuzatish jarayonida paydo bo‘lgan tasavvurlar natijasini umumlashtirish lozim. Tarbiyachi topshiriq berishning turli usullaridan foydalanib, “Gapirib berchi, qayerdan bilding?, Nimasi bilan farq qiladi?” kabi savol va topshiriqlar bilan bolalarning kuzatish orqali nutqlarining o‘rishiga yordam beradi.

Barcha hollarda, tarbiyachi kuzatishni tashkil etar ekan, uning aniq bir vazifadan ikkinchisiga, faktlardan aloqalarga, tasavvurlar to‘plashdan ularni qiyoslashga, so‘ngra xulosalar chiqarishga o‘tishda izchillikka rioya qilishi lozim. Shunda bolalarda mantiqiy tafakkur o‘radi. Har bir kuzatishda bolalarni tabiat bilan tanishtirishning kichik, aniq vazifasini hal etish lozim. Shuning uchun kuzatishlarning har biri ilgarigisi bilan bog‘lanib o‘tkazilishi zarur.

Tarbiyachi uzoq muddatli kuzatishni tashkil etishda, uni oldindan bir qator epizodik kuzatishlar — “bo‘laklarga” taqsimlaydi. Bunday kuzatish o‘simliklar rivojlanishidagi o‘zgarishlar aniq ko‘rinadigan vaqtda o‘tkaziladi. Tarbiyachi bolalarga o‘simlikni tomosha qilib, belgilarini qayd qilishni (birinchi barglarning chiqishini, o‘simtaning urug‘ qobig‘ini yorib chiqayotganini kuzatishni) tavsiya etadi. Yakuniy kuzatishda bolalar kuzatilayotgan o‘simlik rivojlanishining butun tasvirini tiklashi lozim. Buni kuzatishlar kundalik daftari, turlicha rasmlar, gerbariyalar, katta yosh guruhlarda esa chizmalı jadvallar asosida tashkil etish mumkin

O‘yin. Tabiatning oddiy hodisa va tasavvurlarini kengaytirish maqsadida o‘tkaziladigan kuzatishlar bilan bir qatorda xilma-xil o‘yinlardan keng foydalaniladi. Bu o‘yinlarda bolalar sezuvchanlik tajribasini orttiradilar, egallagan bilimlarini ijodiy o‘zlashtiradilar. Bolalarni tabiat bilan tanishtirishda didaktik, harakatli va ijodiy o‘yinlardan foydalaniladi.

Didaktik o‘yinlar. Didaktik o‘yinlarda bolalar o‘zlarida tabiatdagi narsa va hodisalar, hayvonlar va o‘simliklar haqida mavjud bo‘lgan bilimlarni aniqlaydilar, mustahkamlaydilar, kengaytiradilar. Ko‘pgina o‘yinlar bolalarni umumlashtirish hamda turkumlashga o‘rgatadi.

Didaktik o‘yinlar xotira, diqqat, kuzatuvchanlikning o‘rishiga yordam beradi, yangi sharoitlarda bolalarni mavjud bilimlaridan foydalanishga o‘rgatadi,

turli aqliy jarayonlarni faollashtiradi, lugʻatni boyitadi, bolalarda birgalikda oʻynash koʻnikmasini tarbiyalashga yordam beradi. Bolalarni tabiat bilan tanishtirishda predmetli, stol-bosma va ogʻzaki didaktik oʻyinlardan foydalaniladi.

Predmetli oʻyinlar — barglar, urugʻlar, gullar, mevalar, sabzavotlar bilan oʻynaladigan “Ajoyib qopcha”, “Mevalar va ildizlar”, “Bu butoqda kimning bolakaylari” va shu kabi oʻyinlardir. Bu oʻyinlar yordamida bolalar faol muloqotda boʻladigan predmetlarning xususiyat hamda belgilari haqidagi tasavvurlari aniqlanib boyitiladi. Predmetli oʻyinlar, ayniqsa kichik va oʻrta yosh guruhlarda keng qoʻllaniladi. Bu oʻyinlar bolalarga tabiat jismlarining oʻzidan foydalanish, ularni qiyoslash, hamda ularda sodir boʻladigan ayrim tashqi belgilaridagi oʻzgarishlarni qayd qilish imkonini beradi. Predmetli oʻyinlar barcha yoshdagi guruhlarining biroz murakkablashtirilgan bilimlarini kengaytirish, tafakkurlarini kuchaytirish hamda harakatlarini rivojlantirishni oʻz ichiga oladi.

Stol-bosma oʻyinlari — “Yilning toʻrt fasli”, “Kichkintoylar”, “Mevalar”, “Oʻsimliklar”, “Barglarni terib ol”, “Juft rasmlar” va shu kabilardir. Bu oʻyinlar bolalarning oʻsimliklar, hayvonlar jonsiz tabiat hodisalari haqidagi bilimlarini oʻzlashtirish, aytilayotgan soʻzga qarab predmetni tasvirlash koʻnikmasini shakllantirishga yordam beradi. Oʻyin soʻz bilan birgalikda olib boriladi, soʻz yo rasm idrok etilishidan oldin keladi yoki oʻyin bilan uygʻunlashib ketadi. Bunday oʻyinlar ozchilik bolalar bilan oʻtkaziladi.

Ogʻzaki oʻyinlar (“U nima uchun uchadi, yuguradi, sakraydi”, “Suvda, havoda, yerda”, “Kerak-kerak emas” va shu kabilar) hech qanday jihoz talab qilinmasligi tufayli juda maqbuldir. Ular u yoki bu predmetlarning vazifalari hamda harakatlari haqidagi bilimlarni mustahkamlash, umumlashtirish va bir tizimga solish maqsadida oʻynaladi. Bu oʻyinlar diqqatni, zehnni, qabul qilish tezligini, ravon nutqni rivojlantiradi.

Tabiatga oid oʻyinlarni oʻrganish barcha didaktik oʻyinlar uchun umumiy boʻlgan qoidalar boʻyicha amalga oshiriladi. Kichik yosh guruhlarda dastlabki bosqichlarda tarbiyachi oʻyinni bolalar bilan birga oʻynaydi, oʻyin davomida u bir qoʻldani aytib, uni shu zahotiyoyq tadbiq qiladi. Takroriy oʻyinda esa qoʻshimcha qoʻldalarni aytadi. Ikkinchi bosqichda tarbiyachi oʻyinda faol qatnashmaydi, chetdan rahbarlik qilib, oʻyinni boshqarib turadi. Uchinchi bosqichda bolalar mustaqil oʻynaydilar.

Oʻrta yosh guruhdan boshlab oʻyinga oʻrgatish usuli oʻzgaradi. Avval tarbiyachi oʻyinning mazmunini aytib, oldindan 1-2 ta muhim qoʻldani ajratib koʻrsatadi. Oʻyin davomida u bu qoʻldalarni yana bir bor taʼkidlaydi. Oʻyin harakatlarini koʻrsatadi, qoʻshimcha qoʻldalarni beradi. Keyingi bosqichda bolalar mustaqil oʻynaydilar. Tarbiyachi oʻyinni kuzatib turadi, xatolarni toʻgʻrilaydi,

nizolarni bartaraf qiladi. O'yinga qiziqish susaygan vaqtda tarbiyachi o'yinning boshqa turlarini taklif qiladi.

O'yin mashqlari va o'yin-mashg'ulotlar. Aytib o'tilgan o'yinlardan tashqari bolalar bilan bo'ladigan ish jarayonida ko'pincha o'yin mashqlaridan ("Bargiga qarab daraxtni top", "Ta'midan bilib ol", "Xuddi shunga o'xshash gulni top", "Sariq bargni olib kel" va boshqalar) foydalaniladi. O'yin mashqlari narsa va hodisalarni sifati hamda xususiyatiga ko'ra farqlashga o'rgatadi, kuzatuvchanlikni o'stiradi.

Bu o'yinlar butun guruh bolalari bilan yoki ularning bir qismi bilan o'tkaziladi. O'yin mashqlari kichik va o'rta guruhlarda alohida ahamiyatga egadir.

Didaktik o'yin-mashg'ulotlar "Ajoyib qopcha", "Gul magazini" kabi o'yinlarni o'z ichiga oladi. Ular ma'lum mazmunga ega bo'lib, o'yin-mashg'ulotlarga qiziqarlilik kiritadi. Bunda o'qitish o'yin qo'ldalari, harakatlari orqali bevosita olib boriladi. O'yin-mashg'ulotlardan kichik va o'rta guruhlarda foydalaniladi, katta guruhlarda esa ular mashg'ulotning bir qismini tashkil etadi.

Harakatli o'yinlar. Tabiatshunoslik xarakteridagi harakatli o'yinlar hayvonlarning xatti-harakati, ularning hayot tarziga taqlid qilish bilan bog'liq bo'lib, ba'zilarida jonsiz tabiat hodisalarini aks ettiradi. Bu "Ona tovuq va jo'jalar", "Mushuk va sichqonlar", "Quyosh va yomg'ir" va shu kabi o'yinlardir.

Ijodiy o'yinlar. O'yinda bolalar mashg'ulot, ekskursiya, kundalik hayot jarayonida olingan taassurotlarni aks ettiradilar (parrandachilik fabrikasi, issiqxona va shu kabilardagi ishlar), ular haqidagi bilimlarni egallaydilar, bunda ularda mehnatga ijodiy munosabat shakllanib, kattalarning tabiatdagi mehnatlarining ahamiyatini anglab oladilar.

Ijodiy o'yinlarning mustaqillik xarakteri tarbiyachiga bolalarni yangi bilim, malaka va ko'nikmalardan o'rgatish metodi sifatida foydalanish imkonini bermaydi. Biroq bunda tarbiyachi bolalar qaysi bilimlarni yetarlicha egallaganlar-u, qaysilarini yana kengaytirish lozimligini bilib olish uchun ijodiy o'yinlarni diqqat bilan kuzatib borishi lozim. Tarbiyachi tabiatshunoslik mazmunidagi ijodiy syujetli, rolly o'yinlarni boyitib, ekskursiyalar, sayrlar vaqtida bolalarni kattalarning mehnati haqidagi bilimlarini kengaytiradi, diafilmlar ko'rsatadi, kitoblar o'qib beradi.

O'yinni rivojlantirishda qishloq mehnatkashlari — sut sog'uvchi, bog'bonlar haqidagi hikoyalar bolalarga alohida ta'sir ko'rsatadi, shu bilan birga ularda kattalar mehnatiga nisbatan qiziqish uyg'otib o'yin mazmunini boyitadi. Tabiatshunoslik mazmunidagi ijodiy o'yinlarni avj oldirish uchun sharoit yaratish ya'ni zarur o'yinchoqlar — qishloq xo'jalik mashinalari, hayvonlar va shu kabilar bilan ta'minlash darkor.

Ijodiy o'yin turlaridan biri tabiiy materiallar — qum, qor, loy, mayda

toshchalar, soʻta va shu kabilar bilan oʻynaladigan oʻyinlardir. Materiallar yordamida bolalar ijod qilar ekan, ularning xususiyatlari va sifatlarini bilib oladilar. Har bir yosh guruhda yilning fasliga mos tabiiy material bilan oʻynash uchun sharoit yaratiladi. Bular qum maydonchalari hamda qum stollari, qum va qor bilan oʻynash uchun shakl toʻplamlari, odamlar va hayvonlarning rezinkadan yasalgan figuralari, uy, daraxtlarning fanerdan yasalgan siluyetlari, butalar, shoxchalar, chakamug, metall karkaslar boʻlib, bular yordamida figuralar yasaladi. Tarbiyachi bolalarga oʻyin uchun tabiiy materiallarni tanlashda va ulardan foydalanishda yordam beradi hamda foydalanish usullarini koʻrsatadi.

Tushunchalar asosida amaliy jarayon tashkil etiladi.

Kichik guruhlarda juftlikda ishlash

Amaliy dars mashgʻulotida tinglovchilar kichik guruhlariga boʻlinib “Fan va tabiat” rivojlanish markazida bolalarni jonli tabiat bilan tanishtirishda qoʻllaniladigan amaliy uslublar”; “Fan va tabiat” rivojlanish markazida bolalarni jonsiz tabiat bilan tanishtirishda qoʻllaniladigan amaliy uslublar”,

“Tabiat bilan tanishtirishda oʻyin metodi”; “Tabiat bilan tanishtirishda mehnat jaryonidan foydalanish” kabi mavzularda taqdimot qilish topshirigʻi beriladi.

Har bir topshiriq kichik guruhlarda ishlanib, guruh aʼzolari tomonidan taqdimot qiladilar. Taqdimot davomida vazifalarda aks etgan fikr-mulohazalarni muhokama qiladilar, masalalarini amaliy ish koʻrinishida tahlil qiladilar, fikr almashish imkoniga ega boʻladilar.

“Fan va tabiat” rivojlanish markazida narsa va hodisalarning oʻziga xos xususiyatlari va kichik tajribalar oʻtkazish usullari.

Tinglovchilarning bolalarni Maktabgacha yoshdagi bolalarga yoshlariga xos tarzda “Fan va tabiat” rivojlanish markazida jonli va jonsiz tabiat bilan tanishtirishda qanday tajribalar oʻtkazilishi mumkinligi haqida tushunchalarini aniqlash maqsadida “Suvning xususiyatlari mavzusida tajribalar”, “Havoning xususiyatlari mavzusida tajribalar”, “Qumning xususiyatlari mavzusida tajribalar”, “Oʻsimliklarning xususiyatlari mavzusida tajribalar” deb yozuvlar qayd etilgan kartochkalar tinglovchilarga tarqatiladi. Tinglovchilar kartochkadagi savollarga oʻz fikr mulohazalari asosida javob beradilar. Tinglovchilar tomondan berilgan javoblardan soʻng oʻqituvchi tamondan slayd taqdimot orqali umumlashtiriladi.

Nazorat savollari

1. Mavzuviy rejalashtirish rejasiga kiritiladigan mavzular qaysi asosiy vazifalarni amaliyotga joriy etishga yo'naltirilgan bo'ladi?

2. Predmetli o'yinlar asosida qanday malakalar shakllanadi?

3. O'yin mashqlari va o'yin-mashg'ulotlar asosida qanday malakalar shakllanadi?

Test savollari

1. O'rganuvchi–tadqiqiy faoliyatning asosiy maqsadi nima?

A) Tayyor bilim berish

B) Bolani mustaqil izlanishga o'rgatish

C) Yod olishni kuchaytirish

D) Nazorat qilish

To'g'ri javob: B

2. Fan va tabiat rivojlanish markazida tadqiqiy faoliyat nimaga asoslanadi?

A) Nazariy ma'ruzaga

B) Kuzatish, tajriba va izlanishga

C) Faqat o'yinlarga

D) Mashqlarga

To'g'ri javob: B

3. Tadqiqiy faoliyat bolalarda qaysi sifatni ko'proq rivojlantiradi?

A) Passivlik

B) Qiziqish va faollik

C) Beparvolik

D) Tashvish

To'g'ri javob: B

4. Pedagogik jarayonda tarbiyachining roli qanday bo'lishi kerak?

A) Buyruq beruvchi

B) Kuzatuvchi va yo'naltiruvchi

C) Nazorat qiluvchi

D) Baholovchi

To'g'ri javob: B

5. Bolalarning tadqiqiy faoliyati qaysi faoliyat orqali boshlanadi?

A) Savol berish

B) Yozish

C) Hisoblash

D) Tinglash

To'g'ri javob: A

6. Tajriba o'tkazish jarayonida bolalarda nima shakllanadi?

A) Mexanik xotira

B) Tahlil va xulosa chiqarish

C) Charchoq

D) Beqarorlik

To'g'ri javob: B

7. Fan va tabiat markazida tadqiqiy faoliyatning mazmuni nimalarni qamrab oladi?

A) Faqat o'yinlarni

B) Kuzatish, tajriba, taqqoslashni

C) Faqat suhbatni

D) Nazorat ishlarini

To'g'ri javob: B

8. Tadqiqiy faoliyatda bolaning mustaqilligi qanday namoyon bo'ladi?

A) Tayyor javobni olishda

B) Savol berib yechim izlashda

C) Yodlashda

D) Qayta takrorlashda

To'g'ri javob: B

9. Pedagogik jarayonda muammoli vaziyatlar nima uchun yaratiladi?

A) Bolani qiynash uchun

B) Qiziqishni pasaytirish uchun

C) Fikrlashni faollashtirish uchun

D) Intizomni kuchaytirish uchun

To'g'ri javob: C

10. O'rganuvchi-tadqiqiy faoliyat qaysi kompetensiyani rivojlantiradi?

A) Kommunikativ

B) Ijtimoiy

C) Bilish (kognitiv)

D) Jismoniy

To'g'ri javob: C

11. Tabiiy materiallar bilan ishlash nimani rivojlantiradi?

A) Beparvolikni

B) Qiziqish va kuzatuvchanlikni

C) Zerikishni

D) Charchoqni

To'g'ri javob: B

12. Tadqiqiy faoliyatda natija qanday olinadi?

A) Tarbiyachi aytib beradi

B) Bola mustaqil xulosa chiqaradi

C) Kitobdan o'qiladi

D) Yodlanadi

To'g'ri javob: B

13. Fan va tabiat markazidagi pedagogik jarayon qanday bo'lishi kerak?

A) Bir tomonlama

B) Interaktiv va faol

C) Qattiq tartibli

D) Passiv

To'g'ri javob: B

14. Tadqiqiy faoliyat qaysi bosqichdan boshlanadi?

A) Natija chiqarish

B) Muammo qo'yish

C) Baholash

D) Mustahkamlash

To'g'ri javob: B

15. Bolalarda tajriba orqali o'rganish nimani kuchaytiradi?

A) Esda saqlashni

B) Qiziqish va ijodkorlikni

C) Charchoqni

D) Qo'rquvni

To'g'ri javob: B

16. Tadqiqiy faoliyat jarayonida xatoga yo'l qo'yish qanday baholanadi?

A) Salbiy holat

B) O'rganish imkoniyati

C) Jazoga sabab

D) E'tiborsiz qoldiriladi

To'g'ri javob: B

17. Pedagogik jarayonda bolaning faolligi nimaga bog'liq?

A) Majburlashga

B) Qiziqish va muhitga

C) Nazoratga

D) Bahoga

To'g'ri javob: B

18. Fan va tabiat markazida tadqiqiy faoliyat qaysi yosh davriga mos?

A) Faqat maktab yoshiga

B) Faqat katta yoshdagilarga

C) Maktabgacha yoshdagi bolalarga

D) O'smirlarga

To'g'ri javob: C

19. Tadqiqiy faoliyat natijasida bolalarda nima shakllanadi?

- A) Tayyorliksiz bilim
- B) Mustaqil fikrlash
- C) Beqarorlik
- D) Passivlik

To'g'ri javob: B

20. Fan va tabiat rivojlanish markazining pedagogik jarayonidagi asosiy tamoyil qaysi?

- A) Buyruqbozlik
- B) Faollik va mustaqillik
- C) Qattiq nazorat
- D) Raqobat

To'g'ri javob: B

Modulning texnologik xaritasi

Modul		Rivojlanish markazlarida ta'limiy faoliyat.
Ishchi o'quv rejadagi joyi (tartib raqami)		3-mavzu
Dars mavzusi		"Fan va tabiat" rivojlanish markazlarida bolani jonli va jonsiz tabiat bilan tanishtirishni faollashtirish.
Davomiyligi		2 soat
Darsning maqsadi		Fan va tabiat rivojlanish markazi vazifalari va markaz faoliyatini to'g'ri taqsimlash.
Kutilayotgan natija:	Bilim	Fan va tabiat rivojlanish markaz metodik ta'minoti va uni to'g'ri qo'llash
	Ko'nikma	Markaz faoliyatida tarbiyalanuvchilar bilan tajribalarni o'tkazish va kuzatish qobiliyati.
	Malaka	Pedagogning ko'rsatib beruvchi va kuzatuvchilik faoliyatini to'g'ri tashkil etish
Darsning jihozi		
Didaktik materiallar		Tarqatma materiallar, savollari

Ta’limning texnik vositalari			Mavzuga oid slaydlarni namoyish qilish uchun texnik vositalar (AKT), flipchart, A-4, marker
Dars mazmuni			
T.r.	Bosqichlar	Vaqt	Metod va faoliyatning tavsifi
1	Tashkiliy	2 daqiqa	Tinglovchilar davomati va auditoriyani darsga tayyorligi aniqlanadi
2	Tinglovchilarning tayyorgarlik darajalarini aniqlash	5 daqiqa	Mavzu yuzasidan savol-javoblar o‘tkaziladi (Taqqoslash , tahlil)
3	Mavzuni reja asosida yoritish	40 daqiqa	I.Kirish 1.Fan va tabiat rivojlanish markaz vazifasini aniqlash 2.Markaz faoliyatida o‘tkaziladigan tajribalar ro‘yhatini tuzish II.Asosiy qism 1. Fan va tabiat rivojlanish markazida pedagogning asosiy vazifasi 2. Mavzuviy rejalashtirish mavzularidan kelib chiqib tajribalar ma’lumotini yangilash 3.Tarbiyalanuvchilar uchun tarqatma tayyorlash 4. Nazorat savollari va tahlil 5. Adabiyotlar ro‘yxati. (Mavzuga tegishli ilmiy ma’lumotlar berish, hayotiy misollar keltirish, tavsiyalar ishlab chiqish)
4	Amaliy topshiriqlar	25 daqiqa	Davra suhbatlari, bahs-munozara, xatolar ustida ishlash metodlari, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv texnologiyasini qo‘llash

5	Nazorat	3 daqiqa	Mustaqil ish topshiriqlari tahlili
6	Darsning yakuni	5 daqiqa	Xulosa (savol –javob, fikr-mulohazalar va takliflar)

3-Mavzu: "Fan va tabiat" markazida bolalarni jonli va jonsiz tabiat bilan tanishtirishni faollashtirish.

Reja:

1. "Fan va tabiat" rivojlanish markazining pedagogik jarayonining mazmuni
2. "Fan va tabiat" rivojlanish markazini metodik ta'minlash
3. "Fan va tabiat" rivojlanish markazida tashkil etiladigan burchaklar.

1. "Fan va tabiat" rivojlanish markazining pedagogik jarayonining mazmuni

Zamonaviy maktabgacha ta'lim bolaning o'zini o'zi rivojlanishi va o'zini o'zi anglashini ta'minlashga tayanadi, bilimga bo'lgan ichki ehtiyojni uyg'otish, kognitiv qiziqishni faollashtirish muhimdir. Bolalar eksperimenti - bu atrofdagi dunyo hodisalarining qonuniyatlarini anglash, ufqlarini kengaytirish, mustaqil faoliyat tajribasini boyitishning eng samarali vositasi. Tajribalar nafaqat yangi faktlarni keltirib chiqaradi, balki sintez va tahlilning aqliy operatsiyalarini

shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, ijodiy salohiyatni ochib berishga, birlamchi matematik tushunchalarni shakllantirishga yordam beradi.

Kichkina "bolajon" har kuni ko'plab savollarni so'raydi. Nima uchun yomg'ir yog'adi, nega shamol esib turadi, nima uchun quyosh porlashi mumkin ... Tabiiy hodisalarning mohiyatini va kichik yoshdagi bolalarning qonuniyligini tushuntirish uchun nima bo'lishining sabablari va oqibatlari haqida gapirish oson ish emas. Albatta, siz aytishga yoki ko'rsatib berishga harakat qilishingiz mumkin va siz eksperiment o'tkazishingiz mumkin. Bunda bolalar "tajriba" markazida bolalar bog'chalarida ishlaydilar.

Ilm-fan va tabiat markazida ,tajriba sinov maydonchasida o'tkazilayotgan tajribalar bolalarda qiziqish uyg'otadi va ularni yangi ixtirolar qilishga undaydi. Bu markaz bolalarni tabiat va undagi hodisalarni bilish uchun eng katta imkoniyat markazi hamdir. Markaz faoliyati to'g'ri tashkil etilsa bolalar tabiat haqidagi bilimlarning 90%ini o'zlashtiradi. Markaz nafaqat bolalarda balki pedagoglarda ham qiziqish uyg'otadi. Hayotimiz davomida ishlatiladigan narsalarni qayerdan kelganligini, ulardan nimalar olinganligi haqidagi ma'lumotlar bolalarning o'z qo'llari bilan

urug'larni tuvaklarga sepish orqali unga suv qo'yishi va urug' unib chiqishi bola uchun juda qiziqarli holatlar sanaldi.

Guruhlarda xonalarni Fan va Tabiat markaziga mos holda jihozlash yo'riqnomasi:

1. Suv va qum uchun idishlar
2. Shaklli qolipchalar
3. Qumda o'ynash uchun leyka, kurakcha, grablicha, paqircha, tuproqni yumshatuvchi tayoqcha, xokandoz
4. Rangli qum
5. Tabiiy materiallar: o'rta xajmdagi toshlar, rangli toshlar, suv, kashtanlar (kashtan daraxti mevasi), shishkalar
6. Bolalar uchun oq xalat
7. Tabiat burchagi uchun xona gullari:
Balzamin, koleus, aukuba, kitayskiy rozan, begoniya, geran, agava, asparanus, tradiskansiya, kliviya, amarilis, plyush, xona uzumi
8. Tabiat va ob-havo kalendari (qor, yomg'ir, shamol, do'l, quyosh va hokazo)
9. Akvarium (baliqlar, suv toshbaqalari)

10. Qishki tomorqa : ekilgan piyoz (piyozni o'sish darajalari aks ettiruvchi rasmlar), no'xat urug'larini ekish, kuzgi barglar, erta kurtak chiqaruvchi terak, siren kabi daraxt novdalari(fevral oxirida)

11. Yil fasllari aks ettirgan katta xajmdagi tasvirlar

12. Xasharotlar tutish uchun setkalar

13. Urug' yig'ish uchun xaltachalar

14. Shishali o'lchov idishlari

15. Tarozu

16. Lupa

Xalq donishmalari shunday deydi: "Yuz marta eshitishdan ko'ra bir marta ko'rish yaxshiroqdir". Shuning uchun bolalarning eksperimenti maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Tajriba faoliyati bizning dunyoqashimizni kengaytiradi, sabab-ta'sir munosabatlarini o'rnatishimizga, qiziqishni uyg'otishga, xulosa chiqarishga, aks ettirishga va xulosa chiqarishga, shuningdek xavfsizlik qoidalariga rioya qilishga o'rgatadi.

Havo qaerda yashirindi?

Uskunalar selofan qoplari, tish qutilari.

Ayting-chi, atrofimizdagi havoni ko'ryapsizmi? (yo'q, ko'rmayapmiz)

Shunday qilib, havo, nima? (ko'rinmas).

Havoni tutib olaylik.

Stoldan plastik to'rva oling va havoni ushlashga harakat qiling.

Paketlarni burish. Paketlar bilan nima bo'ldi? (ular qoqishdi, shakl berishdi)

Paketni siqib ko'ring. Nima uchun ishlamaydi? (ichida havo bor) Ushbu havo mulki qayerda ishlatilishi mumkin? (havo yostig'i, hayot qutisi). Xulosa qilaylik: havo hech qanday shaklga ega emas, u tushgan jismning shaklini oladi.

Endi paketlaringiz orqali qo'lingizga qarang. Qo'lni ko'ryapsizmi? (qarang). Shunday qilib, havo, nima? (shaffof, rangsiz, ko'rinmas). Keling, tekshirib ko'ramiz, aslida havo bormi?

O'tkir tayoqni oling va ehtiyotkorlik bilan paketni teshing. Uni yuzingizga olib keling va qo'llaringiz bilan bosing.

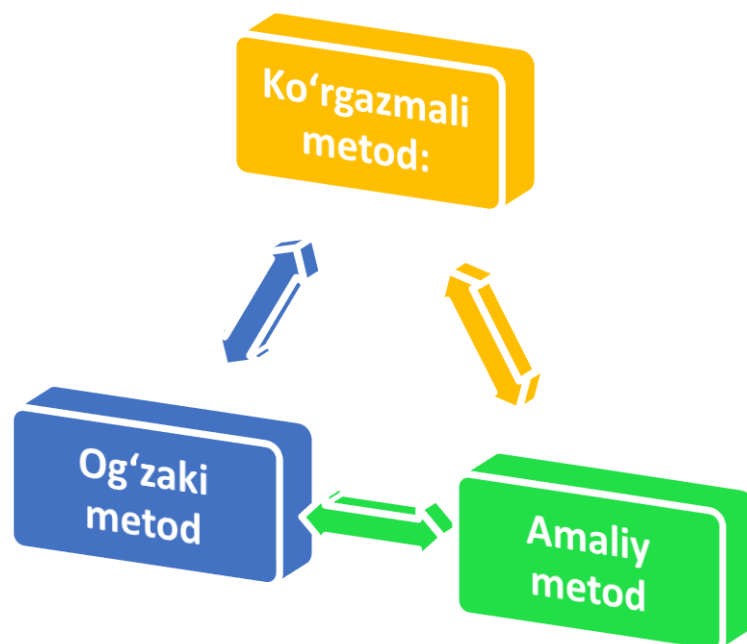
O'zingizni qanday his qilyapsiz (hushtak).

Shunday qilib, havo chiqadi. Biz uni ko'rmayapmiz, lekin his qilamiz. Xo'sh, endi qanday xulosaga kelish mumkin? Havo ko'rinmaydi, lekin buni sezish mumkin.

Xulosa: Havo shaffof, ko'rinmas, rangsiz, shakli yo'q

“Fan va tabiat” rivojlanish markazini metodik ta'minlash

Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarni “Fan va tabiat” rivojlanish markazida jonli, jonsiz va qo'l mehnati mahsuli bilan tanishtirish metodlari uchta asosiy guruhga bo'linadi

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlanish markazlar faoliyati metodik ta'minlash maqsadida Fan va tabiat rivojlanish markazida quyidagilar bilan to'ldiriladi;

- Mini laboratoriya
- Tabiat burchagi
- Metod burchak
- Tabiat ustahonasi(Kuzatuv bog'i)
- Ta'limiy kutubxona

Mini Laboratoriya

Laboratoriya bolalarda ilmiy-tadqiqoishlariga qiziqishni rivojlantirish uchun mo'ljallangan bo'lib, u yerda kichik tadqiqotlar, kuzatishlar, qiziquvchanlik rivojlanadi

Tabiat burchagi

Tabiat burchagi jonli tabiatdagi muammolarni muvaffaqiyatli hal qilishda bolalarni o'simliklarning nafas olishi, ovqatlanishi, o'sishi, ko'payishi, tashqi tuzilishi va ahamiyati bilan tanishtiriladilar

Metodik ta'minot burchagi

Bolalar bilan birgalikda ishlab chiqilgan materiallar, laboratoriya jihozlari bilan ishlash qoidalari, eksperimentlarni tadqiq etish chizma jadvallari jamlanadi.

Tabiat ustaxonasi

“Derazadagi kuzatuv bog‘i”

Kuzatish bog‘idagi jarayon ekilgan sabzavotlarning o‘rishini uzoq muddatli kuzatish imkonini beradi. O‘simliklarni eksperiment asosida kuzatuv kundaligi yuritiladi. Kundalikda kuzatuv natijalari asosida olingan xulosalar shartli belgilar, rasm orqali yozib boriladi.

Ta'limiy kutubxona

Kutubxona shiori: “Men hamma narsani bilishni xohlayman”.Kutubxonada ensiklopediya, atlaslar, rasmlı albomlar, ta'limiy o'yinlar, bolalar va ularning otalari bilan hamkorlikda yaratilgan “Qishlovchi qushlar”, “Xonadonimiz gullari”, “Mening do'stim” kitobchalaridan iborat.

Nazorat savollari

1. “Fan va tabiat” rivojlanish markazida qanday pedagogik jarayonlar olib boriladi?
2. “Fan va tabiat” rivojlanish markazlari qanday jihozlanadi?
3. “Fan va tabiat” rivojlanish markazlarini tashkil etishda tarbiyachining vazifalari nimalardan iborat?

Test savollari

1. Jonli tabiatga qaysilar kiradi?

- A) Tosh, suv, havo
- B) Quyosh, oy, yulduz
- C) O‘simliklar, hayvonlar, odamlar
- D) Qum, tuproq, tog‘

To‘g‘ri javob: C

2. Jonsiz tabiatga misol qaysi?

- A) Daraxt
- B) Mushuk
- C) Qush
- D) Suv

To‘g‘ri javob: D

3. Fan va tabiat markazining asosiy vazifasi nima?

- A) Bolalarni yozishga o‘rgatish
- B) Tabiat haqidagi bilimlarni shakllantirish
- C) Sport bilan shug‘ullantirish
- D) Musiqa o‘rgatish

To‘g‘ri javob: B

4. Bolalarni tabiat bilan tanishtirishda qaysi usul samaraliroq?

- A) Faqat gapirib berish
- B) Kitob o‘qitish
- C) Kuzatish va tajribalar

D) Yodlatish

To'g'ri javob: C

5. O'simliklar jonli tabiat belgisi sifatida nimaga ega?

A) Harakatsiz

B) O'sadi va rivojlanadi

C) Sovuq

D) Qattiq

To'g'ri javob: B

6. Quyosh tabiatning qaysi turiga kiradi?

A) Jonli

B) Jonsiz

C) Sun'iy

D) Hayvonot

To'g'ri javob: B

7. Bolalarda tabiatga qiziqishni oshirish uchun nima qilish kerak?

A) Jazolash

B) Qiziqarli o'yinlar tashkil etish

C) Majburlash

D) Test yozdirish

To'g'ri javob: B

8. Fan va tabiat markazida tajribalar nima uchun o'tkaziladi?

A) Vaqt o'tkazish uchun

B) Bolalarni charchatish uchun

C) Tabiiy jarayonlarni tushunish uchun

D) Baholash uchun

To'g'ri javob: C

9. Qaysi biri jonli tabiatga xos belgi?

A) O'sish

B) Sinish

C) Erish

D) Qizish

To'g'ri javob: A

10. Tuproq qanday tabiat turiga kiradi?

A) Jonli

B) Jonsiz

C) Sun'iy

D) Biologik

To'g'ri javob: B

11. Bolalar bilan tabiatni o'rganishda eng muhim omil qaysi?

A) Faollik

B) Sukut

C) Qattiqqo'llik

D) Tezlik

To'g'ri javob: A

12. Hayvonlar qanday tabiatga kiradi?

A) Jonsiz

B) Sun'iy

C) Jonli

D) Aralash

To'g'ri javob: C

13. Suvning holatlarini o'rganish qaysi sohani rivojlantiradi?

A) Estetik

B) Ilmiy tafakkur

C) Jismoniy

D) Nutq

To'g'ri javob: B

14. Fan va tabiat markazida qaysi faoliyat bo‘lishi kerak?

A) Tajriba va kuzatishlar

B) Faqat rasm chizish

C) Musiqa tinglash

D) Yozma ishlar

To‘g‘ri javob: A

15. Bolalarni jonsiz tabiat bilan tanishtirishda qaysi vosita qulay?

A) O‘yinchoqlar

B) Tabiiy materiallar

C) Telefon

D) Televizor

To‘g‘ri javob: B

16. Jonli va jonsiz tabiatni taqqoslash nimani rivojlantiradi?

A) Mexanik xotira

B) Tahlil qilish qobiliyati

C) Jismoniy kuch

D) Nutq nuqsoni

To‘g‘ri javob: B

17. O‘simlik parvarishi bolalarda nimani shakllantiradi?

A) Befarqlik

B) Mas’uliyat

C) Dangasalik

D) Qo‘rquv

To‘g‘ri javob: B

18. Tabiat burchagi nima uchun kerak?

A) Bezash uchun

B) O‘yin uchun

C) Kuzatish va parvarish uchun

D) Dam olish uchun

To'g'ri javob: C

19. Bolalarni tabiatni asrashga o'rgatishning eng yaxshi yo'li qaysi?

A) Ma'ruza o'qish

B) Amaliy faoliyat

C) Tanbeh berish

D) Sinov

To'g'ri javob: B

20. Fan va tabiat markazida ta'lim jarayoni qanday bo'lishi kerak?

A) Bir xil

B) Qiziqarli va interaktiv

C) Qattiq tartibli

D) Faqat nazariy

To'g'ri javob: B

Modulning texnologik xaritasi

Modul		Rivojlanish markazlarida ta’limiy faoliyat moduli	
Ishchi o‘quv rejadagi joyi (tartib raqami)		4-mavzu	
Dars mavzusi		“Til va nutq” rivojlanish markazida bolani kommunikativ faoliyatini rivojlantirishga qaratilganpedagogik jaroyon mazmuni.	
Davomiyligi		2 soat	
Darsning maqsadi		Til va nutq rivojlanish markazi faoliyati va uni metodik ta’minlash uning faoliyatini to’g’ri yo’lga qo’yish	
Kutilayotgan natija:	Bilim	Til va nutq rivojlanish markaz metodik ta’minlash	
	Ko‘nikma	Markaz faoliyatini uchun slayd namoyishlar va qo’llanmalar tayyorlash, ulardan to’g’ri foydalanish ko’nikmasini oshirish	
	Malaka	Oy, hafta, kun mavzusiga mos audio o’yinlar tayyorlash	
Darsning jihozi			
Didaktik materiallar		Tarqatma materiallar, savollari	
Ta’limning texnik vositalari		Mavzuga oid slaydlarni namoyish qilish uchun texnik vositalar (AKT), flipchart, A-4, marker	
Dars mazmuni			
T.r.	Bosqichlar	vaqt	Metod va faoliyatning tavsifi
1	Tashkiliy	2 daqiqa	Tinglovchilar davomati va auditoriyani darsga tayyorligi aniqlanadi
2	Tinglovchilarning tayyorgarlik darajalarini aniqlash	5 daqiqa	Mavzu yuzasidan savol-javoblar o‘tkaziladi (Taqqoslash , tahlil)
3	Mavzuni reja asosida yoritish	40 daqiqa	I.Kirish 1. Rivojlanish markazlari vazifasi

			<p>2. Rivojlanish markazlariga tarbiyalanuvchilarni to'g'ei yo'naltirish</p> <p>II.Asosiy qism</p> <p>1. Til va nutq rivojlanish markazi faoliyati va uni metodik ta'minlash uning faoliyatini to'g'ri yo'lga qo'yish</p> <p>2. Markaz faoliyatini uchun slayd namoyishlar va qo'llanmalar tayyorlash</p> <p>3. Oy, hafta, kun mavzusiga mos audio o'yinlar tayyorlash</p> <p>4. Nazorat savollari va tahlil</p> <p>5. Adabiyotlar ro'yxati.</p> <p>(Mavzuga tegishli ilmiy ma'lumotlar berish, hayotiy misollar keltirish, tavsiyalar ishlab chiqish)</p>
4	Amaliy topshiriqlar	25 daqiqa	Davra suhbat, bahs-munozara, xatolar ustida ishlash metodlari, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv texnologiyasini qo'llash
5	Nazorat	3 daqiqa	Mustaqil ish topshiriqlari tahlili
6	Darsning yakuni	5 daqiqa	<p>Xulosa</p> <p>(savol –javob, fikr-mulohazalar va takliflar)</p>

4-Mavzu. “Til va nutq” rivojlanish markazida bolani kommunikativ faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik jarayon mazmuni.

Reja:

1. “Til va nutq” rivojlanish markazida bolalarni savodxonlikka o’rgatish.
2. “Til va nutq” rivojlanish markazida pedagogning roli.

Ushbu ma’ruza matnda “Til va nutq” rivojlanish markazida bolalarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik jarayon mazmuni o’rganiladi. Ishda nutq rivojlanishining nazariy asoslari, pedagogik jarayonning metodik tamoyillari, bolalar bilan amalga oshiriladigan faoliyat shakllari, hamda olingan natijalar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari pedagogik jarayonni samarali tashkil etish va bolalarda nutq madaniyatini rivojlantirish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda asos bo’ladi. “Til va nutq” rivojlanish markazida bolani kommunikativ faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik jarayon mazmunini tadqiq etishga bag’ishlangan. Ishda bolalarning til va nutq ko‘nikmalarini shakllantirishda pedagogik jarayonning nazariy asoslari va amaliy jihatlari o’rganiladi. Tadqiqotda kommunikativ faoliyat tushunchasi, uning bolaning umumiy rivojlanishidagi o‘rni, nutq rivojlanishining bosqichlari hamda pedagogik jarayon mazmunini belgilovchi metodik tamoyillar batafsil yoritilgan. “Til va nutq” markazida olib boriladigan pedagogik jarayonning mazmuni, shakllari va metodlari ko‘rib chiqiladi. Ushbu jarayonda bolalarning nutq va til ko‘nikmalarini

rivojlantirishga qaratilgan o‘yinlar, dialoglar, rolli o‘yinlar, hikoya aytish va boshqa interaktiv faoliyatlarning o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, pedagoglarning individual yondashuvi, bolalar bilan guruh ishlari samaradorligi hamda nutq faoliyatini baholash usullari haqida ma’lumot beriladi. Amaliy qismda markazda

olib borilgan mashg‘ulotlar natijalari ko‘rsatib berilgan bo‘lib, ularning bolalarning kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi samaradorligi tahlil qilinadi. Olingan natijalar bolalar nutqining aniqligi, so‘z boyligi, fikrni ifoda etish qobiliyati, ijtimoiy muloqotga tayyorlik kabi ko‘rsatkichlarning yaxshilanishini ko‘rsatadi. Ushbu tadqiqotning ahamiyati shundaki, bolalarni kommunikativ faoliyatga samarali tayyorlash orqali ularning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga, nutq madaniyatini shakllantirishga va umuman shaxs sifatida yanada mukammal bo‘lishiga yordam beradi. Shu sababli, ish nafaqat “Til va nutq” rivojlanish markazi pedagoglari uchun, balki umumiy maktabgacha ta’lim muassasalari mutaxassisleri uchun ham foydali bo‘lishi mumkin.

Kommunikativ faoliyat inson hayotining barcha sohalarida muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, bolalik davrida til va nutq ko‘nikmalarining rivojlanishi bolaning shaxsiyati, ijtimoiy faoliyati va ta’lim jarayonida muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun asos bo‘ladi. Nutq orqali inson o‘z fikrlarini ifoda etadi, boshqalar bilan muloqot qiladi, bilim va tajribalarini almashadi. Shu bois, bolalarni erta yoshdan boshlab samarali kommunikativ faoliyatga tayyorlash muhim vazifa hisoblanadi.

“Til va nutq” rivojlanish markazlari aynan shunday maqsadga xizmat qiladigan muassasalar bo‘lib, u yerda bolalarning nutq madaniyati va til ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan maxsus pedagogik jarayonlar amalga oshiriladi. Bunday markazlarda nafaqat nutqni shakllantirish, balki bolalarni muloqotda faol va erkin bo‘lishga o‘rgatish, ularning nutq madaniyatini oshirish

muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy pedagogika fanlari sohasida bolalarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirishga doir ko‘plab nazariy va amaliy tadqiqotlar olib borilmoqda. Shu bilan birga, pedagogik jarayon mazmunini yanada boyitish, interaktiv metodlarni joriy etish va individual yondashuvni kuchaytirish masalalari dolzarb hisoblanadi.

“Til va nutq” rivojlanish markazida bolani kommunikativ faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik jarayon mazmuni o‘rganiladi. Ishda kommunikativ faoliyatning nazariy asoslari, bolalar nutqining rivojlanish bosqichlari, pedagogik jarayonning mazmuni va uni tashkil etish metodlari batafsil tahlil qilinadi. Shuningdek, amaliy qismda pedagogik jarayonning samaradorligi tahlil qilinib, yuzaga kelgan muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari ko‘rib chiqiladi.

Mazkur tadqiqotning natijalari “Til va nutq” rivojlanish markazlari faoliyatini takomillashtirish, bolalarning kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun samarali pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqishda va amaliyotga joriy etishda muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Shu tariqa, ushbu ish pedagogika sohasidagi nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirishga xizmat qiladi. Kommunikativ faoliyat inson hayotida muhim o‘rin tutadi. Bolaning nutq va til ko‘nikmalarining rivojlanishi uning shaxsiyati va ijtimoiy munosabatlarining shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. “Til va nutq” rivojlanish markazlarida pedagogik jarayon bolalarda nutq madaniyatini va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan maxsus metodlar asosida tashkil etiladi. Bugungi kunda bolalarning kommunikativ faoliyatini samarali rivojlantirish uchun zamonaviy pedagogik yondashuvlar va interaktiv metodlarni qo‘llash zarurati ortmoqda. Ushbu ishda pedagogik jarayon mazmuni, uning tashkil etilishi va natijalari tahlil qilinadi

Kommunikativ faoliyat tushunchasi va uning ahamiyati

Kommunikativ faoliyat — bu shaxslarning bir-biri bilan til va nutq vositalari yordamida o‘zaro ma’lumot almashishi, fikr va his-tuyg‘ularini ifoda etishi jarayonidir. Bolaning kommunikativ faoliyati nafaqat nutq madaniyatini

shakllantirish, balki uning shaxsiy, ijtimoiy va aqliy rivojlanishida ham muhim o‘rin tutadi. Nutq orqali bola atrofidagi olamni anglaydi, o‘z fikrlarini boshqalarga yetkazadi, hamda boshqalar bilan muloqotda bo‘lish qobiliyatini egallaydi.

Kommunikativ faoliyatning rivojlanishi bolaning ijtimoiylashuvi, ta’lim jarayonidagi muvaffaqiyati va shaxs sifatida o‘zini ifoda eta olish imkoniyatlari bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu sababli, bolalar bilan ishlovchi pedagoglar nutq va tilni rivojlantirish jarayonini tizimli va metodik asosda tashkil etishlari zarur.

Bolalarda til va nutq rivojlanishining bosqichlari

Til va nutq rivojlanishi — bu bolalar o‘z nutqini shakllantirish jarayonidagi bosqichma-bosqich o‘zgarishlar majmuasidir. Ushbu bosqichlarni chuqur tushunish pedagogik jarayon mazmunini to‘g‘ri tashkil etishda muhim ahamiyatga ega.

- **Nutqning boshlang‘ich bosqichi** (tug‘ilishdan 1 yoshgacha): bola atrofidagi tovushlarni eshitishni, ularni ajrata olishni boshlaydi. Ovoz chiqarish va tovushlarni takrorlash orqali nutqga tayyorlanadi.
- **So‘zlarni tushunish bosqichi** (1 yoshdan 2 yoshgacha): bola so‘zlarning ma’nosini anglashni boshlaydi, qisqa so‘zlarni so‘zlashga urinadi.

- **Soddalashtirilgan gapirish bosqichi** (2 yoshdan 3 yoshgacha): bola soʻz boyligini oshiradi, soddalashtirilgan gaplarni ayta boshlaydi.
- **Gapirish va fikr ifoda etish bosqichi** (3 yoshdan 6 yoshgacha): bola murakkab gaplarni shakllantirishga, fikrini aniq va ravon ifoda etishga oʻtadi.

Har bir bosqichda pedagogik jarayon bolalarning yoshiga, nutq darajasiga mos ravishda tashkil etilishi lozim.

Kommunikativ faoliyatni rivojlantirishning pedagogik asoslari

Kommunikativ faoliyatni rivojlantirish jarayoni bolalar bilan pedagogik aloqani, oʻyin, suhbat, tinglash va nutqni toʻgʻri shakllantirish metodlarini oʻz ichiga oladi.

Ushbu jarayonda quyidagi pedagogik tamoyillar muhim hisoblanadi:

- **Shaxsga yoʻnaltirilgan yondashuv:** Har bir bolaning nutq qobiliyati va individual xususiyatlari hisobga olinadi.
- **Faoliyatga asoslangan oʻqitish:** Bolalarni faol ishtirokga jalb etadigan oʻyin, dialog va ijodiy mashgʻulotlar tashkil etish.
- **Doimiylik va tizimlilik:** Nutq rivojlanishini muntazam va tizimli ravishda qoʻllab-quvvatlash.
- **Ijtimoiy muhit taʼsiri:** Bola atrofidagi ijtimoiy muhit, ota-ona va pedagoglarning nutqiy taʼsiri nutq rivojlanishiga sezilarli taʼsir koʻrsatadi.

Pedagogik jarayon mazmuni va uning komponentlari

Pedagogik jarayon mazmuni deganda til va nutq rivojlanishiga qaratilgan maqsadlar, vazifalar, usullar, shakllar va vositalar majmuasi tushuniladi. Bu jarayon quyidagi asosiy komponentlardan iborat:

- **Maqsadlar:** Bolalarda nutq madaniyatini shakllantirish, fikrni aniq va ravon ifoda qilish qobiliyatini rivojlantirish.
- **Vazifalar:** Nutqning to‘g‘ri talaffuz qilinishini o‘rgatish, so‘z boyligini oshirish, nutqni to‘g‘ri tuzish, muloqot madaniyatini o‘rgatish.
- **Metodlar va shakllar:** Dialoglar, so‘z o‘yinlari, hikoya aytish, rolli o‘yinlar, multimediyaviy vositalardan foydalanish.
- **Baholash tizimi:** Bolalarning nutq rivojlanishini kuzatish va baholash usullari (test, kuzatuv, suhbat).

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar

Hozirgi kunda pedagogika sohasida bolalar kommunikativ faoliyatini rivojlantirish uchun quyidagi yondashuvlar keng qo‘llaniladi:

- **Faol o‘rganish metodlari:** Bolalarning mustaqil faoliyatga jalb etilishi, nutq faoliyatini o‘yinlar orqali rivojlantirish.
- **Interaktiv metodlar:** Dialog, guruh ishlari, savol-javob mashg‘ulotlari orqali nutq qobiliyatlarini oshirish.
- **Individual yondashuv:** Har bir bolaning nutq darajasiga va ehtiyojlariga qarab o‘qitish.
- **Multimedia va texnologiyalar:** Nutq rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi audio va video materiallardan foydalanish.

Bolani kommunikativ faoliyatini rivojlantirish pedagogik jarayon mazmuni

Pedagogik jarayonning tashkil etilishi

“Til va nutq” rivojlanish markazida bolani kommunikativ faoliyatini rivojlantirish pedagogik jarayoni aniq maqsadlar asosida tashkil etiladi. Pedagogik jarayon davomida bola nutqiy qobiliyatlarini o‘stirish, fikrlarni aniq va mantiqiy ifoda etish, o‘zaro muloqotda faol bo‘lish ko‘nikmalarini egallaydi. Bu jarayon

individual yondashuvga asoslangan bo'lib, har bir bolaning nutq darajasi va ehtiyojlari inobatga olinadi.

Markazda o'quv mashg'ulotlari rejalashtirilganda pedagoglar nutq rivojlanishining bosqichlariga mos metod va usullarni tanlaydilar. Mashg'ulotlar ko'pincha kichik guruhlarda yoki individual tarzda olib boriladi, bu esa bolaga erkin muloqot qilish imkonini yaratadi.

Kommunikativ faoliyatni rivojlantirish usullari va shakllari

Bolalarning nutqini rivojlantirish uchun turli pedagogik usullar va shakllardan foydalaniladi. Ushbu usullar bolaning yoshiga, qobiliyatlariga va nutq darajasiga qarab tanlanadi.

- **O'yin usuli:** Nutq ko'nikmalarini shakllantirishda o'yinlar muhim vositadir. Masalan, so'z o'yinlari, rol o'yinlari, hikoya qilish o'yinlari bolaning so'z boyligini oshiradi, fikr ifoda etishni rivojlantiradi.
- **Dialog va muloqot usuli:** Pedagog va bola o'rtasidagi suhbatlar, shuningdek, bolalar o'rtasida dialoglar tashkil etilib, nutq faoliyati amaliyotda qo'llaniladi.
- **Tarixiy va madaniy materiallardan foydalanish:** Bolalarga turli hikoyalar, ertaklar, she'rlar o'qitiladi, bu esa ularning til madaniyatini oshirishga xizmat qiladi.
- **Vizual va audio vositalar:** Multimediyaviy materiallar (video, audio) yordamida nutq tushunchalari yanada aniqroq tushuntiriladi va mustahkamlanadi.
- **Individual va guruh mashg'ulotlari:** Individual mashg'ulotlarda bolaning alohida kamchiliklari va imkoniyatlari inobatga olinadi; guruh mashg'ulotlari esa ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Pedagogik jarayonning mazmuni

Pedagogik jarayonning mazmuni quyidagi asosiy elementlarni o'z ichiga oladi:

- **Nutq qobiliyatini shakllantirish:** Talaffuzni yaxshilash, so'z boyligini kengaytirish, grammatikani o'rgatish.

- **Fikrni ifoda etish ko'nikmalarini rivojlantirish:** Bolaga o'z fikrini to'g'ri va aniq bayon etish, hissiyot va niyatlarini so'z bilan ifoda etishni o'rgatish.

- **Muloqot madaniyatini shakllantirish:** Hurmat, tinglash, navbat bilan gapirish kabi ijtimoiy ko'nikmalarni o'rgatish.

- **Nutqning turli shakllarini o'rgatish:** Hikoya qilish, so'zlashuv, taqdimot qilish, savol-javoblar orqali nutqni rivojlantirish.

- **Nutqni baholash va tuzatish:** Nutqdagi kamchiliklarni aniqlash va tuzatish yo'llarini qo'llash.

Pedagogik jarayonda qo'llaniladigan metodlar va vositalar

Markazda qo'llaniladigan asosiy pedagogik metod va vositalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- **So'z o'yinlari:** Masalan, sinonimlarni topish, so'z yasash o'yinlari.

- **Rolli o'yinlar:** Bolalar turli vaziyatlarda muayyan rollarni o'z zimmasiga olib, nutqni amalda qo'llashadi.

- **Hikoya qilish mashqlari:** O'qilgan yoki eshitilgan matn bo'yicha qisqacha hikoya qilish, o'z fikrini bildirish.

- **Multimedia vositalari:** Nutqni rivojlantirish uchun mo'ljallangan dasturlar va audiovizual materiallar.

- **Muloqotli mashg'ulotlar:** Guruh ichida muloqot qilishni rivojlantiruvchi suhbatlar, munozaralar.

Pedagogik jarayonning samaradorligini baholash

Markazda o'quvchilarning kommunikativ faoliyati rivojlanishining samaradorligi muntazam ravishda baholanadi. Baholash uchun quyidagi usullar qo'llaniladi:

- **Kuzatuv:** Pedagog bolalarning nutqdagi o'zgarishlarini, ularning faol muloqotini kuzatadi.
- **Nutq testlari:** Bolaning so'z boyligi, talaffuzi, grammatik bilimlari tekshiriladi.
- **Suhbat va intervyu:** Bola bilan individual suhbat o'tkazilib, nutq qobiliyatlari aniqlanadi.
- **Ota-ona fikri:** Ota-onalardan bolalar nutqidagi o'zgarishlar haqida ma'lumot olinadi.

Baholash natijalari asosida pedagogik jarayonda kamchiliklar aniqlanib, zarur o'zgarishlar kiritiladi.

Muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari

Amaliyot davomida quyidagi asosiy muammolar yuzaga keladi:

- **Nutq kechikishi yoki rivojlanishida qiyinchiliklar:** Bunday holatlarda individual yondashuv kuchaytiriladi, logopedik yordam ko'rsatiladi.
- **Bolalarning muloqotga qiziqmasligi:** O'yin va interaktiv usullar ko'paytiriladi, motivatsiya beriladi.
- **Guruhdagi bolalar o'rtasidagi farqlar:** Differensial yondashuv asosida har bir bolaning ehtiyojlariga mos mashg'ulotlar tashkil etiladi.
- **Texnologik vositalarning yetishmasligi:** Zamonaviy multimedia va pedagogik dasturlar bilan ta'minlash uchun resurslarni jalb qilish.

Tahlil va natijalar

Tadqiqotning tashkil etilishi

“Til va nutq” rivojlanish markazida bolalarni kommunikativ faoliyatini rivojlantirish pedagogik jarayonining samaradorligini o‘rganish maqsadida amaliy tadqiqot olib borildi. Tadqiqot jarayonida pedagoglarning qo‘llayotgan metodlari, bolalarning nutqdagi o‘zgarishlari, shuningdek, ota-ona va bolalar fikrlari tahlil

qilindi. Tadqiqot uchun markazda faoliyat yuritayotgan 15 nafar bola va ularning pedagoglari tanlandi.

Tadqiqot usullari sifatida kuzatuv, suhbat, test sinovlari va intervyu qo‘llanildi. Bu usullar bolalarning kommunikativ qobiliyatlarini baholashda va pedagogik jarayonning samaradorligini aniqlashda yordam berdi.

Bolalarning kommunikativ faoliyatidagi o‘zgarishlar

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, markazda qo‘llanilayotgan pedagogik usullar bolalarning nutq madaniyatini sezilarli darajada yaxshilaydi. Bolalar:

- So‘z boyligini kengaytirdi, yangi so‘zlar va iboralarni faol ravishda qo‘llay boshladi.
- Gapirish qobiliyati rivojlandi; gaplar murakkablashdi, fikrlarni aniq ifoda eta boshladi.
- Muloqotda faollik ortdi, boshqa bolalar va pedagoglar bilan suhbatlarda qatnashish istagi oshdi.
- Tinglash va navbat bilan gapirish ko‘nikmalari mustahkamland

Pedagogik usullarning samaradorligi

Tadqiqot davomida qo‘llanilgan asosiy pedagogik usullar samaradorligi tahlil qilindi. So‘z o‘yinlari, rolli o‘yinlar, hikoya qilish mashqlari va interaktiv suhbatlar

bolalarning nutq qobiliyatlarini rivojlantirishda eng samarali usullar sifatida aniqlandi. Multimedia vositalaridan foydalanish bolalarning nutqni tushunish va ifoda etish ko'nikmalarini oshirishga yordam berdi, ayniqsa vizual materiallar bolalarning diqqatini jalb qilishda muhim rol o'ynadi.

Pedagogik jarayonda yuzaga kelgan muammolar va ularning tahlili

Tadqiqot jarayonida quyidagi muammolar aniqlandi:

- Ba'zi bolalarda nutq kechikishi yoki talaffuzdagi qiyinchiliklar kuzatildi, bu esa individual yondashuvni talab qildi.
- Guruhda ba'zi bolalarning muloqotga bo'lgan qiziqishi pastligi, bu esa pedagoglardan motivatsion ishlarni ko'paytirishni talab qildi.
- Resurslar cheklanganligi — multimedia vositalarining yetishmasligi ba'zi pedagogik usullarni to'liq qo'llashga to'sqinlik qildi.

Bu muammolarni bartaraf etish uchun logopedik yordam, guruh ichidagi interaktiv mashg'ulotlarni ko'paytirish, ota-ona bilan yaqin hamkorlik yo'lga qo'yildi.

Ota-ona va pedagoglarning fikr-mulohazalari

Tadqiqot doirasida ota-ona va pedagoglar bilan suhbatlar o'tkazildi. Ularning fikrlariga ko'ra, markazdagi pedagogik jarayon bolalarning kommunikativ ko'nikmalarini yaxshilashga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ota-onalar bolalarining o'z fikrini aniqroq ifoda eta boshlagani, muloqotga qiziqishlari ortgani haqida ma'lumot berdi.

Pedagoglar esa individual yondashuvning ahamiyatini ta'kidlab, har bir bolaning nutq darajasiga moslashtirilgan metodlarni qo'llash zarurligini qayd etdilar.

Umumiy tahlil va xulosalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, "Til va nutq" rivojlanish markazida bolalarni kommunikativ faoliyatga o'rgatish pedagogik jarayoni to'g'ri tashkil etilgan va uning mazmuni zamonaviy pedagogik tamoyillarga mos keladi. Ushbu jarayon bolalarning nutq qobiliyatlarini yaxshilash, ularni muloqotga faol jalb etish imkonini beradi. Shu bilan birga, ayrim texnik va tashkiliy muammolar mavjud

bo'lib, ularni bartaraf etish uchun qo'shimcha resurslar va metodlarni joriy etish tavsiya etiladi. Ota-ona va pedagoglarning hamkorligi yanada mustahkamlanishi bolalar nutqini yanada samarali rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy xulosalar quyidagilardan iborat:

- **Nutq qobiliyatlarining o'sishi:** Bolalarning so'z boyligi kengayib, ularning fikr ifoda qilish qobiliyati oshdi. Bolalar o'z fikrlarini aniq, tushunarli va mantiqiy tarzda bayon eta boshladilar.
- **Muloqotga bo'lgan faollik:** Pedagogik jarayon bolalarning muloqotga bo'lgan qiziqishini oshirib, ularni guruh ichida faol ishtirok etishga undadi.
- **Individual yondashuv ahamiyati:** Har bir bolaning nutq rivojlanishidagi farqlarni inobatga olish, ularning zaif tomonlariga ko'proq e'tibor qaratish samaradorlikni oshirdi.
- **Pedagogik usullarning mosligi:** O'yin, rolli o'yin, hikoya qilish va multimedia vositalari kabi pedagogik usullar bolalarning kommunikativ faoliyatini rivojlantirishda juda samarali bo'ldi.
- **Ota-ona hamkorligining roli:** Ota-ona pedagoglar bilan yaqin aloqada bo'lib, bolalarning nutq rivojlanish jarayoniga faol ishtirok etadi.

Nazorat savollari

1. Til va nutq markazidagi kommunikativ jarayon bolalarga nima beradi?

2. Til va nutq markazida foydalanadigan qaysi material bolaning diqqatini jalb qilishga yordam beradi?
3. Markazda mashg'ulot davomida qanday pedagogik tamoyillar qo'llaniladi?
4. Bolalarda so'zlarni tushunish bosqichi necha yoshga to'g'ri keladi?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullaev, M. S. (2015). **Nutq tarbiyasining nazariy asoslari**. Toshkent: O'qituvchi.
2. Asqarova, N. T. (2018). **Bolalarda til rivojlanishi va uni pedagogik qo'llab-quvvatlash**. Toshkent: Fan va ta'lim.
3. Bekmurodov, A. A. (2020). **Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish metodikasi**. Toshkent: Yoshlar nashriyoti.
4. G'anieva, L. R. (2017). **Pedagogik nutq va muloqot**. Toshkent: Sharq.
5. Karimov, B. K. (2019). **Pedagogikaning asoslari va metodikasi**. Toshkent: Universitet nashriyoti.
6. Mirzaahmedov, S. X. (2016). **Maktabgacha ta'limda nutq rivojlantirish masalalari**. Toshkent: Ma'rifat.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 5 iyundagi PQ-3276-son qarori. **Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi**.
8. Rasulov, D. Q. (2014). **Nutqning kommunikativ faoliyati**. Toshkent: Ilm.
9. Sobirov, T. T. (2018). **Maktabgacha yoshdagi bolalarning til va nutqini rivojlantirish**. Toshkent: O'zbekiston.
10. Tursunov, N. A. (2019). **Bolalarda kommunikativ madaniyatni shakllantirish**. Toshkent: Fan.
11. Chirkov, V. A. (2015). **Pedagogicheskaya psikhologiya**. Moskva: Prosveshchenie.
12. Shomurodov, R. M. (2021). **Nutq rivojlanishi va uni pedagogik ta'minlash**. Toshkent: Yoshlar.

13. UNESCO. (2010). **Early childhood care and education**. Paris: UNESCO Publishing.

14. Valiyev, O. T. (2017). **Bolalar nutqini rivojlantirish metodlari**. Toshkent:

15. MAVZU: MTTDA “TIL VA NUTQ” RIVOJLANISH MARKAZIDA BOLALARNING OG’ZAKI NUTQ FAOLIYATINI FAOLLASHTIRISH.

16. REJA:

17. 1. Og’zaki nutq faoliyati tushunchasi va uning turlari

18. 2. Og’zaki nutqni faollashtirishning pedagogik asoslari

19. 3. Og’zaki nutqni faollashtirish metod va usullari.

20. OG’ZAKI NUTQ FAOLIYATI TUSHUNCHASI

21. Og’zaki nutq faoliyati — bu bolaning o’z fikri, hissiyoti, ehtiyoji va taassurotlarini og’zaki shaklda, ya’ni so’zlash orqali ifodalash jarayonidir. Og’zaki nutq insonlar o’rtasidagi muloqotning eng tabiiy va asosiy shakli bo’lib, maktabgacha yoshdagi bolalar hayotida muhim o’rin tutadi.

22. Bolalarda og’zaki nutq kundalik hayot jarayonida, kattalar va tengdoshlari bilan muloqotda, o’yin va ta’limiy faoliyat davomida shakllanadi. Og’zaki nutq orqali bola atrof-muhitni idrok etadi, predmet va hodisalarga munosabat bildiradi, o’z fikrini bayon etadi.

23. Og’zaki nutq faoliyati bolaning tafakkuri, xotirasi, diqqat va tasavvuri bilan chambarchas bog’liq. Nutqi rivojlangan bola mustaqil fikrlay oladi, savollarga javob beradi, muloqot jarayonida faol ishtirok etadi. Shu bois og’zaki nutqni rivojlantirish MTTdagi pedagogik jarayonning muhim yo’nalishlaridan biridir.

24.2. MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA OG’ZAKI NUTQ FAOLIYATINING AHAMIYATI

25. Og’zaki nutq faoliyati bolaning shaxs sifatida rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. U bolaning kommunikativ, aqliy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko’rsatadi. Og’zaki nutqi rivojlangan bola o’z fikrini erkin ifodalaydi, kattalar va tengdoshlari bilan oson muloqotga kirishadi.

26. Og’zaki nutq faoliyati quyidagi jarayonlarni rivojlantiradi:

27. fikrlash va tafakkurni;

28. lug’at boyligini;

29. muloqot madaniyatini;

30. ijtimoiy moslashuvni.

31. Agar bolada og’zaki nutq yetarli darajada rivojlanmagan bo’lsa, bu uning muloqotga kirishishida, o’z fikrini bayon etishda va keyingi ta’lim

bosqichlariga tayyorgarligida qiyinchiliklar keltirib chiqaradi. Shu sababli MTTda og'zaki nutq faoliyatini muntazam rivojlantirish zarur.

32.3. OG'ZAKI NUTQ FAOLIYATINING TURLARI

33. Og'zaki nutq faoliyati asosan ikki turga bo'linadi: dialogik nutq va monologik nutq. Maktabgacha ta'lim jarayonida ushbu nutq turlarini uyg'un holda rivojlantirish muhim hisoblanadi.

34.3.1. Dialogik nutq

35. Dialogik nutq — bu ikki yoki undan ortiq shaxslar o'rtasidagi suhbat jarayonida yuzaga keladigan nutqdir. Dialogik nutq savol-javob, suhbat, fikr almashish shaklida namoyon bo'ladi. U vaziyatga bog'liq bo'lib, qisqa va sodda gaplardan iborat bo'ladi.

36. MTTda dialogik nutq:

37. tarbiyachi va bola o'rtasidagi suhbatlarda;

38. bolalarning o'zaro o'yinlarida;

39. kundalik muloqot jarayonlarida rivojlanadi.

40. Dialogik nutq bolalarda tinglash, savol berish, javob qaytarish va muloqot madaniyatini shakllantiradi.

41.3.2. Monologik nutq

42. Monologik nutq — bolaning fikrni izchil, mantiqiy va mustaqil tarzda bayon etishidir. Bu nutq turi dialogik nutqqa nisbatan murakkabroq bo'lib, boladan ma'lum nutqiy tayyorgarlikni talab etadi.

43. Monologik nutqqa hikoya qilish, ertak aytish, rasm asosida gapirish va ko'rgan voqeani izchil bayon etish kiradi. Monologik nutqni rivojlantirish orqali bolalarda izchil fikrlash, so'z boyligini to'g'ri qo'llash va grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzish ko'nikmalari shakllanadi.

44. Og'zaki nutq bolaning atrof-muhit bilan muloqotga kirishishida asosiy vosita bo'lib, u bolaning tafakkuri, idroki, xotirasi va hissiy holati bilan chambarchas bog'liqdir. Maktabgacha yosh davrida bola so'zlarni faol o'zlashtiradi, grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzishga harakat qiladi va o'z fikrini ifodalashga intiladi.

45. Psixolog va pedagog olimlar fikriga ko'ra, nutq bolaning aqliy rivojlanishining ko'rsatkichi hisoblanadi. Nutqi rivojlangan bola voqealarni tahlil qila oladi, xulosa chiqaradi va o'z munosabatini so'z orqali bildiradi. Shuning uchun og'zaki nutqni rivojlantirish maktabgacha ta'lim jarayonining muhim yo'nalishlaridan biridir.

46. OG'ZAKI NUTQNI FAOLLASHTIRISH TUSHUNCHASI VA UNING MAZMUNI

47. Og'zaki nutqni faollashtirish — bu bolalarda nutqiy faollikni oshirish, ularni erkin gapirishga undash, fikrini mustaqil va ravon bayon etishiga sharoit yaratish jarayonidir. Nutqni faollashtirish faqat so'z boyligini oshirish bilan cheklanmaydi, balki bolaning muloqotga bo'lgan ehtiyojini kuchaytirishni ham nazarda tutadi.
48. Og'zaki nutqni faollashtirish jarayonida
49. bolaning qiziqishi;
50. ehtiyoji;
51. yosh va individual xususiyatlari hisobga olinadi. Nutqni majburlash orqali emas, balki qiziqarli faoliyat, o'yin va suhbatlar orqali rivojlantirish pedagogik jihatdan samarali hisoblanadi.
52. OG'ZAKI NUTQNI FAOLLASHTIRISHNING ASOSIY PEDAGOGIK TAMOIYILLARI
53. MTTda og'zaki nutqni faollashtirish quyidagi pedagogik tamoyillarga asoslanadi:
- 54.1. Yosh va individual yondashuv tamoyili
55. Har bir bolaning nutq rivojlanish darajasi turlicha bo'ladi. Tarbiyachi bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda nutqiy faoliyatni tashkil etishi lozim.
- 56.2. Faoliyatga yo'naltirilganlik tamoyili
57. Nutq faoliyat jarayonida rivojlanadi. O'yin, suhbat, rolli faoliyatlar nutqni faollashtirishda muhim ahamiyatga ega.
58. 3. Rag'batlantirish tamoyili
59. Bolaning har qanday nutqiy faolligi ijobiy baholanishi va qo'llab-quvvatlanishi kerak. Bu bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.
60. 4. Qulay nutqiy muhit yaratish tamoyili
61. Erkin, samimiy va qo'llab-quvvatlovchi muhit bolaning nutqiy faolligini oshiradi.
62. OG'ZAKI NUTQNI FAOLLASHTIRISHDA TARBIYACHINING ROLI
63. Tarbiyachi og'zaki nutqni faollashtirish jarayonida yetakchi shaxs hisoblanadi. U nafaqat bilim beruvchi, balki yo'naltiruvchi, rag'batlantiruvchi va tashkilotchi rolini bajaradi.
64. Tarbiyachining asosiy vazifalari:
65. bolalarda gapirishga qiziqish uyg'otish;
66. savollar orqali fikrlashga undash;
67. har bir bolaning nutqiy faolligini qo'llab-quvvatlash;
68. nutqiy kamchiliklarni muloyimlik bilan to'g'rilash.

69. Tarbiyachi bolani tanqid qilishdan ko'ra, ijobiy rag'bat orqali nutqiy faoliyatga jalb etishi zarur. OG'ZAKI NUTQNI FAOLLASHTIRISH USUL VA METODLARI

70. MTTda og'zaki nutqni faollashtirishda quyidagi metod va usullar samarali hisoblanadi:

71. suhbat va savol-javob;

72. hikoya tuzish va qayta hikoyalash;

73. rasmlar asosida gapirish;

74. ertak va hikoyalar bilan ishlash;

75. rolli va nutqiy o'yinlar.

76. Mazkur usullar bolalarning lug'at boyligini oshiradi, fikrini izchil bayon etishiga yordam beradi va nutqiy faollikni kuchaytiradi.

77. OG'ZAKI NUTQNI FAOLLASHTIRISHDA MUHIT VA SHAROITNING AHAMIYATI

78. Og'zaki nutqni rivojlantirishda muhit muhim ahamiyatga ega. "Til va nutq" rivojlanish markazida:

79. ko'rgazmali vositalar;

80. rasmlar va kartochkalar;

81. ertak va hikoya kitoblari bo'lishi lozim.

82. Qulay muhit bolaning erkin ga

83. pirishiga, o'z fikrini ochiq ifodalashiga imkon yaratadi.

84. MAKTABGACHA TA'LIMDA OG'ZAKI NUTQNI FAOLLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

85. Og'zaki nutqni faollashtirish pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi bo'lib, u bolaning nutqiy faolligini oshirish, muloqotga bo'lgan ehtiyojini kuchaytirish va fikrini erkin ifodalashiga sharoit yaratishni nazarda tutadi. Og'zaki nutq bolaning tafakkuri, xotirasi, diqqat va emotsional holati bilan uzviy bog'liqdir.

86. Maktabgacha yoshda bola nutqni faol o'zlashtiradi, so'z boyligini kengaytiradi va grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzishga o'rganadi. Shu sababli nutqni faollashtirish jarayoni izchil, tizimli va yosh xususiyatlariga mos holda tashkil etilishi zarur.

87. OG'ZAKI NUTQNI FAOLLASHTIRISH METODLARI TUSHUNCHASI

88. Metod — bu ta'lim jarayonida maqsadga erishish yo'li bo'lib, tarbiyachi va bola faoliyatining o'zaro bog'liqligini ta'minlaydi. Og'zaki nutqni faollashtirish metodlari bolalarni gapirishga undash, fikrlashni rivojlantirish va muloqot ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan bo'ladi.

89. MTTda qo'llaniladigan metodlar quyidagi talablarga javob berishi lozim:
90. bolaning yosh va individual xususiyatlariga mos bo'lishi;
91. qiziqarli va faoliyatga yo'naltirilgan bo'lishi;
92. bolani mustaqil fikrlashga undashi;
93. ijobiy nutqiy muhit yaratishi.
94. OG'ZAKI NUTQNI FAOLLASHTIRISHDA SUHBAT METODI
95. Suhbat metodi og'zaki nutqni faollashtirishda eng samarali metodlardan biri hisoblanadi. Suhbat jarayonida bolalar savollarga javob beradi, o'z fikrini bildiradi va muloqotga kirishadi.
96. Suhbat metodining afzalliklari:
97. dialogik nutqni rivojlantiradi;
98. bolalarning lug'at boyligini oshiradi;
99. tinglash va javob berish ko'nikmalarini shakllantiradi.
100. Suhbat mavzulari bolalarning kundalik hayoti, o'yinlari, tabiat hodisalari va ertaklar asosida tashkil etilishi lozim.
101. SAVOL-JAVOB METODI VA UNING AHAMIYATI
102. Savol-javob metodi bolalarning nutqiy faolligini oshirishda muhim o'rin tutadi. To'g'ri tuzilgan savollar bolani fikrlashga, solishtirishga va xulosa chiqarishga undaydi.
103. Savollar:
104. ochiq (erkin javob talab qiluvchi);
105. yopiq (aniq javob talab qiluvchi) bo'lishi mumkin.
106. Savol-javob metodi orqali bolalarda mantiqiy fikrlash va nutqiy mustaqillik rivojlanadi.
107. HIKOYA TUZISH VA QAYTA HIKOYA QILISH METODI
108. Hikoya tuzish va qayta hikoya qilish metodi monologik nutqni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu metod orqali bola voqealarni izchil bayon etishga o'rganadi.
109. Hikoya tuzish:
110. rasmlar asosida;
111. berilgan boshlanishga davom ettirib;
112. shaxsiy tajribaga asoslanib tashkil etilishi mumkin.
113. Ushbu metod bolaning tasavvuri, so'z boyligi va grammatik nutqini rivojlantiradi.
114. RASMLAR ASOSIDA OG'ZAKI NUTQNI FAOLLASHTIRISH

115. Ko'rgazmalilik maktabgacha yoshdagi bolalar uchun muhim ahamiyatga ega. Rasmlar asosida gap tuzish bolalarda nutqiy faollikni oshiradi va fikrni ifodalashni yengillashtiradi.
116. Rasm asosida ishlashda:
117. rasm mazmunini tasvirlash;
118. voqealar ketma-ketligini aniqlash;
119. savollar asosida gap tuzish amalga oshiriladi.
120. Bu metod nutq bilan birga kuzatuvchanlik va tafakkurni ham rivojlantiradi.
121. ROLLI O'YINLAR ORQALI OG'ZAKI NUTQNI FAOLLASHTIRISH
122. Rolli o'yinlar bolalarning sevimli faoliyati bo'lib, ular orqali nutq tabiiy va erkin rivojlanadi. Rolli o'yinlar jarayonida bola o'z roliga mos gapiradi, suhbatga kirishadi va nutqiy faollik namoyon etadi.
123. Masalan:
124. "Do'kon",
125. "Shifokor",
126. "Oila" kabi o'yinlar og'zaki nutqni rivojlantirishda samarali hisoblanadi.
127. NUTQIY O'YINLAR VA MASHQLAR
128. Nutqiy o'yinlar og'zaki nutqni faollashtirishning eng samarali usullaridan biridir. Ular bolalarda qiziqish uyg'otadi va nutqni majburlamasdan rivojlantirish imkonini beradi.
129. Masalan:
130. "Davom ettir",
131. "Kim tez gap tuzadi?",
132. "Bir so'z – bir gap".
133. Nutqiy o'yinlar orqali bolalarning lug'at boyligi, talaffuzi va nutqiy faolligi oshadi.
134. Nazorat savollari:
135. 1.Og'zaki nutq faoliyati tushunchasi nimani anglatadi?
136. 2.Maktabgacha yosh davrida og'zaki nutq rivojining ahamiyati nimada?
137. 3.Og'zaki nutq bolaning qaysi psixik jarayonlari bilan bogliq?
138. 4.Dialogik nutq nima va uning asosiy xususiyatlari qanday?
139. 5.Monologik nutq tushunchasini izohlang.
140. 6.Og'zaki nutqni faollashtirish tushunchasiga ta'rif bering.

141. 7.Og'zaki nutqni faollashtirishda yosh va individual yondashuv nima uchun muh
142. 8.Nutqni faollashtirish jarayonida rag'batlantirishning ahamiyati nimada?
143. 9.Qulay nutqiy muhit yaratish nimani anglatadi?
144. 10.Hikoya tuzish va qayta hikoya qilish metodi qanday nutq turini rivojlantiradi?
145. Test savollari
146. 1. "Til va nutq" rivojlanish markazining asosiy maqsadi nima?
147. A) Bolalarni yozishga o'rgatish
148. B) Og'zaki nutqni rivojlantirish
149. C) Grammatikani yodlatish
150. D) Baholash o'tkazish
151. To'g'ri javob: B
152. 2. Og'zaki nutq faoliyati deganda nima tushuniladi?
153. A) Yozma nutq
154. B) Fikrni og'zaki ifodalash
155. C) O'qish
156. D) Tinglamaslik
157. To'g'ri javob: B
158. 3. Bolalarda og'zaki nutqni faollashtirish uchun qaysi usul samarali?
159. A) Yodlatish
160. B) Suhbat va savol-javob
161. C) Nazorat ishi
162. D) Mustaqil yozish
163. To'g'ri javob: B
164. 4. "Til va nutq" markazida qaysi faoliyatlar ustuvor?
165. A) Hisoblash
166. B) Hikoya tuzish, suhbat
167. C) Tajribalar
168. D) Rasm chizish
169. To'g'ri javob: B
170. 5. Og'zaki nutqni rivojlantirishda tarbiyachining roli qanday?
171. A) Buyruq beruvchi
172. B) Faollashtiruvchi va yo'naltiruvchi
173. C) Faqat baholovchi
174. D) Kuzatuvchi

175. To'g'ri javob: B
176. 6. Dialogik nutq nima?
177. A) Yakka nutq
178. B) Ikki yoki undan ortiq shaxslar suhbat
179. C) Ichki nutq
180. D) Yozma nutq
181. To'g'ri javob: B
182. 7. Monologik nutqni rivojlantirishga qaysi faoliyat yordam beradi?
183. A) Savol berish
184. B) Hikoya qilib berish
185. C) Tinglash
186. D) Takrorlash
187. To'g'ri javob: B
188. 8. Og'zaki nutqni faollashtirish qaysi kompetensiyani rivojlantiradi?
189. A) Jismoniy
190. B) Kommunikativ
191. C) Texnik
192. D) Axborot
193. To'g'ri javob: B
194. 9. Nutq o'yinlari bolalarda nimani rivojlantiradi?
195. A) Zerikishni
196. B) Faollik va lug'at boyligini
197. C) Beparvolikni
198. D) Charchoqni
199. To'g'ri javob: B
200. 10. Savol berish bolalarda nimani shakllantiradi?
201. A) Passivlik
202. B) Fikrlash va nutq faolligini
203. C) Qo'rquvni
204. D) Sukutni
205. To'g'ri javob: B
206. 11. Og'zaki nutqni rivojlantirishda rasmlardan foydalanish nimaga xizmat qiladi?
207. A) Vaqt o'tkazish
208. B) Fikrni ifodalashni yengillashtirish
209. C) Baholash
210. D) Nazorat

211. To'g'ri javob: B
212. 12. Nutqni faollashtirishda muhit qanday bo'lishi kerak?
213. A) Qattiq tartibli
214. B) Erkin va rag'batlantiruvchi
215. C) Sokit
216. D) Rasmiy
217. To'g'ri javob: B
218. 13. Lug'at boyligini oshirish uchun qaysi faoliyat muhim?
219. A) Hisoblash
220. B) Suhbat va so'z o'yinlari
221. C) Yozma mashqlar
222. D) Rasm chizish
223. To'g'ri javob: B
224. 14. Nutqni rivojlantirishda takrorlash nima beradi?
225. A) Zerikish
226. B) So'zlarni mustahkamlash
227. C) Passivlik
228. D) Charchoq
229. To'g'ri javob: B
230. 15. Og'zaki nutq faoliyatini faollashtirishda yosh xususiyatlari nima uchun muhim?
231. A) Nazorat uchun
232. B) Faoliyat samaradorligi uchun
233. C) Baholash uchun
234. D) Intizom uchun
235. To'g'ri javob: B
236. 16. Ertak va hikoyalar bilan ishlash nimani rivojlantiradi?
237. A) Faqat xotirani
238. B) Nutq, tasavvur va tafakkurni
239. C) Jismoniy kuchni
240. D) Intizomni
241. To'g'ri javob: B
242. 17. Og'zaki nutqni faollashtirishda rag'batlantirish qanday bo'lishi kerak?
243. A) Tanqidiy
244. B) Ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi
245. C) Taqqoslovchi

246. D) Jazolovchi
247. To'g'ri javob: B
248. 18. Nutqiy faoliyatda bolalarning mustaqilligi nimada namoyon bo'ladi?
249. A) Sukut saqlashda
250. B) O'z fikrini erkin aytishda
251. C) Takrorlashda
252. D) Tinglashda
253. To'g'ri javob: B
254. 19. "Til va nutq" markazida integratsiya nimani anglatadi?
255. A) Nutqni ajratish
256. B) Nutqni boshqa faoliyatlar bilan bog'lash
257. C) Faqat suhbat
258. D) Yozma ish
259. To'g'ri javob: B
260. 20. Og'zaki nutq faoliyatini faollashtirishning asosiy natijasi nima?
261. A) Tez gapirish
262. B) Ravon va to'g'ri nutq
263. C) Ko'p gapirish
264. D) Yod olish
265. To'g'ri javob: B
- 266.

Mavzu: "Syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirish rivojlanish markazida ta'limiy faoliyatni takomillashtirish

Reja:

1. “Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish” rivojlanish markazining pedagogik jarayoning mazmuni.
2. “Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish” rivojlanish markazini metodik ta’minlash.

Ushbu ma’ruza matnda syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish usullarining rivojlanish markazida bolalarning ta’limiy faoliyatini shakllantirish va rivojlantirishdagi o‘rni tadqiq qilindi. Ishda pedagogik jarayonning samaradorligini oshirish uchun o‘yin va sahnalashtirish texnologiyalari qanday qo‘llanilishi, metodik asoslari, amaliyotdagi tajribalar va natijalari yoritildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ushbu usullar bolalarda ijodiy fikrlash, kommunikativ ko‘nikmalar va jamoadagi hamkorlikni rivojlantirishga katta ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu malakaviy ishning mavzusi – “Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish rivojlanish markazida ta’limiy faoliyat” bo‘lib, unda o‘yin va sahnalashtirish metodlarining bolalarning ta’lim jarayonidagi o‘rni, ahamiyati va samaradorligi tadqiq etiladi. Ta’lim jarayonida syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish pedagogik texnologiyalari bolaning nafaqat bilim olishida, balki ijtimoiy, kommunikativ va ijodiy ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Ishda o‘yinlarning ta’limiy va tarbiyaviy ahamiyati, shuningdek sahnalashtirish jarayonining psixologik-pedagogik asoslari yoritilgan. Syujetli-rolli o‘yinlar bolalarga o‘z fikrini ifoda etish, boshqalar bilan muloqot qilish, jamoaviy

faoliyatda qatnashish imkonini beradi. Shu bilan birga, sahnalashtirish o‘quv jarayoniga yanada ko‘proq ijodkorlik va interaktivlik olib kiradi, bolalarning hissiy dunyosini kengaytiradi.

Amaliy qismda rivojlanish markazida syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirish metodlarini tatbiq etish tajribasi tahlil qilindi. Tadqiqot davomida o'yinlar orqali bolalarning diqqatini jamlash, mustaqil fikrlash va o'zaro hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishdagi ijobiy o'zgarishlar aniqlandi. Shuningdek, pedagogik jarayonni yanada samarali tashkil etish uchun takliflar ishlab chiqildi.

Natijalar ko'rsatdiki, syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirish nafaqat ta'limiy maqsadlarni bajarishda, balki bolalarning shaxs sifatida shakllanishida ham muhim ahamiyatga ega. Bu usullar orqali bolalar nafaqat bilish faoliyatini rivojlantiradi, balki o'zaro aloqalar, ijtimoiy ko'nikmalar va ijodiy yondashuvlarni ham egallaydi.

Xulosa qilib aytganda, malakaviy ish syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirish pedagogik texnologiyalarining rivojlanish markazlarida ta'limiy faoliyatni samarali tashkil etishda muhim vosita ekanligini isbotlaydi va bu yo'nalishda ishlarni davom ettirish zaruratini ko'rsatadi.

Bugungi kunda ta'lim jarayoni bolalarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlashda nafaqat ma'lumotlarni berish, balki ularni faol va interaktiv tarzda o'qitish asosida olib borilishi muhim hisoblanadi. Ayniqsa, dastlabki yoshdagi bolalar ta'limida o'yin pedagogikasi muhim o'rin tutadi. O'yin – bu bolalar uchun tabiiy faoliyat turi bo'lib, ular o'yin orqali atrof-muhitni o'rganadi, muloqot qiladi, hissiyotlarini ifoda etadi va ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantiradi. Shu sababli, o'yin usullarini ta'lim jarayoniga samarali integratsiyalash ta'lim sifatini oshirish va bolalarning rivojlanishini ta'minlash uchun asosiy omil hisoblanadi.

Syujetli-rolli o'yinlar esa, o'yin pedagogikasining eng samarali shakllaridan biri sifatida tan olinadi. Bu turdagi o'yinlarda bolalar real hayotdagi vaziyatlarni o'zlashtiradi, turli rollarni bajaradi, shu orqali ijtimoiy va kommunikativ

ko'nikmalarni rivojlantiradi. Rolli o'yinlar bolalarning tafakkurini kengaytirish, muammolarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantirish, shuningdek, ijodiy fikrlash va o'zini ifoda etish qobiliyatlarini oshirish imkonini beradi.

Bundan tashqari, sahnalashtirish ta'lim jarayonini yanada jonli, qiziqarli va mazmunli qiladi. Sahnalashtirish orqali bolalar o'z his-tuyg'ularini ochiq ifoda etishadi, bir-birlari bilan hamkorlikda ishlashni o'rganishadi, va bu jarayon ularda ijtimoiy mas'uliyat hissini shakllantiradi. Rivojlanish markazlarida ushbu usullarni qo'llash bolalarning ta'limiy faoliyatini nafaqat faollashtiradi, balki ularni kompleks tarzda rivojlantirishga yordam beradi.

Hozirgi vaqtda ta'lim tizimida o'yin va sahnalashtirish texnologiyalarining o'rni ortib bormoqda. Ammo ularni samarali qo'llash uchun maxsus metodikalar va pedagogik yondashuvlar talab qilinadi. Shu nuqtai nazardan, rivojlanish markazlarida syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirishning ta'limiy faoliyatda qo'llanilishi, ularning samaradorligini oshirish masalalari dolzarb hisoblanadi.

Ushbu malakaviy ishning maqsadi – syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirishning rivojlanish markazida ta'limiy faoliyatni tashkil etish, bolalarning o'zlashtirish jarayonidagi rolini o'rganish va pedagogik jarayonni samarali tashkil etish uchun tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Ishda bu metodlarning nazariy asoslari, amaliy qo'llanilishi, natijalari va tahlili o'rganiladi.

Mazkur ishning vazifalari quyidagilardan iborat:

- Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish pedagogik texnologiyalarining nazariy asoslarini o‘rganish;
- Rivojlanish markazida ushbu usullarni qo‘llash tajribasini tahlil qilish;
- O‘yin va sahnalashtirish jarayonida bolalarning ta’limiy faoliyatini faollashtirish metodikalarini aniqlash;
- Amaliyot natijalarini tahlil qilish va pedagogik jarayonni takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqish.

Shuningdek, ish davomida syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish bolalarning kommunikativ, ijtimoiy, intellektual va ijodiy rivojlanishiga qanday ta’sir ko‘rsatishi batafsil o‘rganiladi. Ish natijalari ta’lim jarayonida ushbu pedagogik yondashuvlarni keng qo‘llashga asos bo‘lib xizmat qiladi. Ta’lim jarayonida o‘yin — bolalar rivojlanishining eng samarali vositalaridan biri sifatida e’tirof etiladi. Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish esa, bolalarning shaxsiy va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Rivojlanish markazlarida ushbu pedagogik texnologiyalarni qo‘llash bolalar faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga, muloqot qilishga va o‘zini ifoda etishga o‘rgatadi. Ishda bu usullar ta’lim jarayonidagi o‘rni va samaradorligi batafsil o‘rganiladi.

O‘yin tushunchasi va uning ta’limdagi o‘rni

O‘yin inson faoliyatining eng muhim va tabiiy shakllaridan biri bo‘lib, ayniqsa bolalar hayotida beqiyos ahamiyatga ega. Psixologlar o‘yinni bolaning jismoniy, aqliy va ijtimoiy rivojlanishida muhim vosita deb hisoblaydilar. O‘yin bolaga dunyoni o‘rganish, tajriba orttirish, turli ijtimoiy vaziyatlarda o‘zini sinash imkonini beradi. Ta’lim jarayonida o‘yin pedagogik vosita sifatida qo‘llanilib, bolaning o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, mustaqil fikrlash va ijodkorlikni rivojlantiradi.

Syujetli-rolli o'yinlarning pedagogik mohiyati

Syujetli-rolli o'yinlar – bu bolalar tomonidan turli hayotiy vaziyatlarni modellashtirish va shu jarayonda turli rollarni bajarish orqali o'rganiladigan o'yin shaklidir. Bu o'yinlar bolaning ijodiy fikrlashini rivojlantirishga, ijtimoiy munosabatlarni o'rganishga, muammolarni hal etishga yordam beradi. Syujetli o'yinlarda bola o'ziga berilgan rol orqali boshqa insonlarning pozitsiyasini tushunishga, empatiya qobiliyatini shakllantirishga o'rgatiladi. Shu boisdan ular ta'lim va tarbiyada keng qo'llaniladi.

Sahnalashtirish tushunchasi va uning pedagogik ahamiyati

Sahnalashtirish — bu o'quv jarayonida bolalar tomonidan ma'lum bir voqea yoki syujetni ijro etish, drammatizatsiya qilish orqali o'rganish usuli. Bu jarayon bolaning nutqini rivojlantirish, hissiy tajriba orttirish, o'zini ifoda etish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Sahnalashtirish jarayonida bolalar o'zaro hamkorlik qilishga, guruh ichida o'z rolini anglashga va o'z fikrini taqdim eta olishga o'rgatiladi. Bu usul, ayniqsa, til va kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantirishda juda samaralidir.

O'yin va sahnalashtirishning psixologik asoslari

Psixologiya nazariyasiga ko'ra, o'yin bolaning ichki dunyosini, fikrlash va xulq-atvorini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Vygotskiy, Elkonin kabi mashhur psixologlar o'yin orqali bolaning ijtimoiy rivojlanishi va o'zlashtirish jarayonini izohlashgan. O'yin va sahnalashtirish jarayonida bolaning o'rganish zonasida (ZPD – o'rganish uchun eng qulay zona) ishlash imkoniyati yuzaga keladi, bu esa o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi.

Syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirishda pedagogik yondashuvlar

Pedagogik jarayonda syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirishning muvaffaqiyatli qo'llanilishi uchun maxsus yondashuvlar talab etiladi. Bularga quyidagilar kiradi:

- O'yin syujetini aniq belgilash va uning ta'lim maqsadlariga mosligini ta'minlash;
- Bolalarning yosh va qobiliyatlariga mos rollar tanlash;
- Pedagog tomonidan faol nazorat va boshqaruv o'rnatish;
- O'yin davomida bola faoliyatini rag'batlantirish va yordam berish;
- O'yin natijalarini tahlil qilib, o'rganish samaradorligini baholash.

Syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirishning ta'limiy va tarbiyaviy imkoniyatlari

Ushbu usullar ta'lim jarayonida nafaqat bilim berish, balki bolalarning shaxs sifatida rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Ular bolalarda ijodkorlik, muammolarni hal qilish qobiliyati, muloqot ko'nikmalari, o'z-o'zini boshqarish va jamoadagi hamkorlikni shakllantirishda yordam beradi. Bundan tashqari, sahnalashtirish bolalarning hissiy dunyosini boyitadi, ularni o'z fikrini va hissiyotlarini ifoda etishga o'rgatadi.

Rivojlanish markazi faoliyati va uning ta'limiy muhitidagi roli

Rivojlanish markazi – bu bolalarning bilim, ko'nikma va ijtimoiy faoliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan ta'lim muassasasi bo'lib, u yerda individual yondashuv va interaktiv metodlar asosida o'qitish jarayoni tashkil etiladi. Markazda o'yin va sahnalashtirish usullari bolalarning faolligini oshirish, o'zaro muloqotini rivojlantirish hamda ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirish uchun muhim vosita hisoblanadi. Markazda yaratilgan qulay pedagogik muhit

bolaning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi.

Syujetli-rolli o'yinlar metodikasi va uni qo'llash amaliyoti

Syujetli-rolli o'yinlarni rivojlanish markazida qo'llashda birinchi navbatda o'yin mavzusi bolalarning yoshi, qiziqishlari va ta'lim maqsadlariga mos tanlanadi. O'yinlar hayotiy vaziyatlarga asoslangan bo'lib, bolalarga muayyan rollar beriladi (masalan, do'kon sotuvchisi, shifokor, o'qituvchi va boshqalar). Pedagog bolalarga rollarni tushuntiradi va o'yinni boshqaradi, zarurat tug'ilganda yo'l-yo'riq ko'rsatadi.

O'yin jarayonida bola o'z rolini amalga oshiradi, boshqalar bilan muloqot qiladi, muammolarni hal qiladi va o'z fikrini ifoda etadi. Ushbu jarayon bolalarning kommunikativ va ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Masalan, "Bozor o'yini" yoki "Kasblar dunyosi" kabi sujetli-rolli o'yinlar bolalarning so'z boyligini oshirish, savol-javob qilish qobiliyatlarini rivojlantirish uchun samarali vositadir.

Sahnalashtirish metodikasi va uni rivojlanish markazida qo'llash

Sahnalashtirish jarayoni sujetli-rolli o'yinlarning bir qismi bo'lib, bunda bolalar kichik guruhlariga bo'linib, oldindan tayyorlangan yoki bolalar tomonidan yaratilgan sujetni ijro etadilar. Bu jarayonda bolalar aktyorlik qobiliyatlarini rivojlantiradi, o'z his-tuyg'ularini ochiq ifoda etadi va boshqalar bilan hamkorlikda ishlashni o'rganadi.

Rivojlanish markazida sahnalashtirish uchun kichik sahnalar, kostyumlar va rekvizitlar tayyorlanadi. Masalan, bolalar ertak sahnalarini, kundalik hayotiy voqealarni sahnalashtirishi mumkin. Pedagog jarayonni boshqaradi, ishtirokchilarni rag'batlantiradi va o'zaro fikr almashishni tashkil qiladi.

Syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirishning rivojlanish markazida ta'limiy jarayonga ta'siri

Amaliyot natijalari shuni ko'rsatadiki, syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirish bolalarning ta'limiy faoliyatini faollashtiradi, ularning diqqatini jamlashga yordam beradi. Bolalar o'yin jarayonida yangi so'zlar, tushunchalar bilan tanishadi, nutq faoliyati rivojlanadi, shuningdek, muammolarni hal qilish va jamoaviy ish ko'nikmalari oshadi.

Ushbu metodlar bolalarda ijtimoiy qobiliyatlarni shakllantiradi: mas'uliyatni o'z zimmasiga olish, o'zaro hurmat qilish, fikr almashish va boshqalar. Bundan tashqari, sahnalashtirish bolalarning hissiy dunyosini boyitadi, ularda o'z-o'zini anglash va ifoda etish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Metodik vositalar va pedagogik yondashuvlar

Rivojlanish markazida syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirishni samarali tashkil etish uchun pedagoglar quyidagi metodik vositalardan foydalanadilar:

- O'yin uchun maxsus o'quv materiallari va qo'llanmalar;
- Qiziqarli syujetlar va rollar tizimi;
- Sahnalashtirish uchun kostyum va rekvizitlar;
- Refleksiya mashg'ulotlari va muhokamalar;
- Bolalar faoliyatini baholash mezonlari.

Pedagogik jarayon doimiy ravishda tahlil qilinadi va takomillashtiriladi, bolalarning individual ehtiyojlari va qobiliyatlari inobatga olinadi.

Amaliy tajribalar va kuzatuvlar

Rivojlanish markazida olib borilgan kuzatuvlar va eksperimentlar syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirish metodlarining ta'limiy jarayonni samarali boyitishini ko'rsatdi. Masalan, bolalarning nutqiy faoliyati sezilarli darajada faollashdi, ular

orasida o‘zaro hurmat va do‘stlik aloqalari mustahkamlandi, yangi bilim va ko‘nikmalarni qabul qilish jarayoni tezlashdi.

Pedagoglar tomonidan o‘yin va sahnalashtirish jarayonida bolaning psixologik holati, faolligi va o‘zaro munosabatlari muntazam kuzatilib, tahlil qilindi. Bu esa pedagogik jarayonni yanada shaxsga yo‘naltirilgan qilishga imkon berdi.

Tadqiqotning maqsadi va usullari

Ushbu bobda rivojlanish markazida syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirishning ta’limiy faoliyatga ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – ushbu metodlarning bolalarning kommunikativ, ijtimoiy va intellektual ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi samaradorligini aniqlashdir.

Tadqiqotda kuzatuv, suhbat, test va baholash usullari qo‘llanildi. Shuningdek, pedagoglarning fikrlari va bola faoliyati tahlil qilindi. Tadqiqot davomida bolalarning o‘zaro muloqot darajasi, nutq faoliyati, guruhdagi hamkorlik ko‘nikmalari o‘rganildi.

Syujetli-rolli o‘yinlar samaradorligi tahlili

Amaliyot natijalari shuni ko‘rsatdiki, syujetli-rolli o‘yinlar bolalarda nutq faoliyati va muloqot ko‘nikmalarini sezilarli darajada oshiradi. Bolalar o‘z rollarini bajarayotganda faol so‘zlashishga intiladi, yangi so‘zlarni faol qo‘llaydi, savol-javob qilishda qatnashadi. Bu esa nutq madaniyatini va kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantiradi.

Bundan tashqari, rolli o‘yinlar bolalarni ijodkorlikka undaydi, ularning fikrlash doirasini kengaytiradi, muammolarni hal qilishga rag‘batlantiradi. Shu bilan birga, o‘yin jarayonida bolalar o‘zaro munosabatda bo‘lib, ijtimoiy ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

Sahnalashtirishning ta'limiy va tarbiyaviy ahamiyati

Sahnalashtirish jarayonida bolalar o'z hissiyotlarini erkin ifoda etish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu ularning o'z-o'zini anglash va o'z fikrini aniq bayon qilish

ko'nikmalarini rivojlantiradi. Sahnalashtirish bolalarda jamoaviy ishni rivojlantiradi, guruh ichidagi hamkorlikni mustahkamlaydi, mas'uliyatni bo'lishish va boshqalar bilan muloqot qilish ko'nikmalarini oshiradi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, sahnalashtirish jarayonida bolalar qatnashishdan zavq olib, ta'lim jarayonida faol ishtirok etadilar. Bu esa o'quv motivatsiyasini oshiradi va ijobiy psixologik muhit yaratadi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirish har bir bolaning qobiliyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlariga moslashgan holda olib borilganda, bolalarning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ba'zi bolalar o'z hissiyotlarini ifodalashda, boshqalar esa nutqini rivojlantirishda sezilarli yutuqlarga erishdilar.

Shuningdek, ijtimoiy ko'nikmalar, masalan, muloqot, jamoada ishlash, qaror qabul qilish qobiliyatlari rivojlandi. Bu esa kelgusidagi ta'lim va hayotiy faoliyatda ularning muvaffaqiyatiga ta'sir ko'rsatadi.

Pedagogik jarayonni takomillashtirish bo'yicha kuzatuv va tavsiyalar
Tadqiqot davomida kuzatilgan kamchiliklar va qiyinchiliklarga asoslanib, pedagogik jarayonni yaxshilash bo'yicha quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

- Syujetlarni yanada boyitish va bolalar qiziqishlariga moslash;
- Rolli o'yinlarda individual yondashuvni kuchaytirish;
- Sahnalashtirish uchun ko'proq vizual va audio vositalardan foydalanish;
- Pedagoglar uchun maxsus treninglar tashkil etish;

- Bola faoliyatini muntazam baholash va individual rivojlanish xaritasini yuritish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Akhmedov, M. (2018). **Bolalarni o‘qitishda o‘yin metodining ahamiyati.** Toshkent: Ta’lim nashriyoti.
2. Asqarov, J. (2020). **Pedagogik psixologiya va bolalar rivojlanishi.** Toshkent: Universitet nashriyoti.
3. Boltaboev, S. (2017). **Syujetli-rolli o‘yinlarning bolalar tarbiyasidagi roli.** Toshkent: Fan va ta’lim.
4. G‘afurov, T. (2019). **Bolalar nutqini rivojlantirish metodikalari.** Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
5. Islomov, R. (2021). **Sahnalashtirish va uning ta’lim jarayonidagi o‘rni.** Toshkent: Ta’lim va tarbiya.
6. Karimova, N. (2016). **Innovatsion pedagogik texnologiyalar: Syujetli-rolli o‘yinlar.** Toshkent: Pedagogika.
7. Mirzaev, D. (2018). **Bolalar kommunikativ faoliyatini rivojlantirish usullari.** Toshkent: Ilmiy nashrlar.
8. Nazarov, U. (2022). **Rivojlanish markazlarida ta’limiy jarayonni tashkil etish.** Toshkent: Akademiya nashriyoti.
9. O‘rozov, A. (2020). **Ta’limda o‘yin va o‘yin faoliyati.** Toshkent: Ta’lim.uz.
10. Tolipov, B. (2019). **Bolalar psixologiyasi va pedagogikasi.** Toshkent: Ilm-fan.
11. Vygotskiy, L.S. (1978). **Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.** Cambridge, MA: Harvard University Press.
12. Zokirov, M. (2021). **Syujetli-rolli o‘yinlar orqali shaxsni tarbiyalash.** Toshkent: Pedagogik ilmiy jurnal, 5(2), 45-52.

5-Mavzu. “Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish” rivojlanish markazini metodik ta‘minlash

Reja:

1.Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish rivojlanish markazining pedagogik jarayonining mazmuni.

2.Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish rivojlanish markazini uchun ko‘rgazmalar tayyorlash

1.Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish rivojlanish markazining pedagogik jarayonining mazmuni

Bolalar o‘yinlari muammosiga pedagoglar, psixologlar, faylasuflar, etnograflarning ko‘plab ilmiy ishlari bag‘ishlangan. Pedagogika va psixologiya sohasida ushbu muammoga ahamiyat bermagan bironta ham yirik tadqiqotchi qolmagan. Muallifning falsafiy yondashuvlariga qarab, uning umumiy tushunchasiga ko‘ra, o‘yin ortiqcha kuchning namoyon bo‘lishi, so‘ngra instinktning namoyon bo‘lishi, keyin esa kelajakdagi faoliyatga tayyorgarlik va hokazolar sifatida talqin qilinadi.

O‘yin turli mutaxassislikdagi va har xil yo‘nalish olimlarining diqqat markazida bo‘lgani bejiz emas. Buni o‘yin faoliyatining murakkabligi hamda maktabgacha yoshdagi bolada o‘yin maxsus, hech bir narsa bilan to‘ldirilmaydigan rolni o‘ynashi bilan izohlash mumkin. Psixologlarning ta‘kidlanishicha, inson shaxsining shakllanishi o‘yin, ta‘lim, mehnat faoliyati jarayonida sodir bo‘ladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun bunday faoliyat, birinchi navbatda, o‘yin va, umuman olganda, o‘ziga xos syujetli va rolli o‘yinlardan iborat bo‘ladi. Bolaning rivojlanishi bu faoliyat jarayonida ijtimoiy tajribani o‘zlashtirishi demakdir. Maktabgacha bolalik davrida o‘ynash bolaning yetakchi faoliyati hisoblanadi. O‘yin davomida bola odamlar tomonidan to‘plangan tajribaga ega bo‘ladi.

O‘yin faoliyati bolani rivojlanishning keyingi, yanayam yuqori bosqichiga – maktabda o‘qishga o‘tishga tayyorlaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yinlar juda katta ahamiyatga ega: ular uchun o'yin - bu o'qish, ular uchun o'yin – bu mehnat, ular uchun o'yin bu jiddiy tarbiya shaklidir.

O'yinlarning barcha turlari orasida bolani rivojlantirish uchun eng yaxshi ta'sir etadigani syujetli va rolli o'yinlardir. Bolalar uchun eng sevimli, eng kerakli o'yinlar - bu shunday o'yinlarki, unda bolalar o'zlari o'yin maqsadini belgilaydi. Bular: uy qurish, maktabga borish, tushlik qilish... O'yin jarayoni ushbu maqsadga erishishdan iboratdir: bola reja tuzadi, amalga oshirish usullarini tanlaydi. U minadigan poezd stullardan qurilgan bo'lsin, uy yog'och chipslardan qurilsin, lekin gap bunda emas, bolaning tasavvurlari haqiqatni to'ldiradi; bu yerda reja tuzish jarayonining o'zi juda muhimdir. O'yin faoliyatida bolaning kattalar hayotida ishtirok etish zarurati amalga oshiriladi.

O'yin bu bolalar tomonidan o'zlarining zimmasiga olgan rollari yordamida va turli o'yin predmetlaridan foydalangan holda katta insonlarning faoliyatini va ularning munosabatlarini aks ettirishdir. O'yinlar davomida "ba'zi sharoitlarda kattalar tomonidan bajariladigan har qanday haqiqiy harakatlar bola tomonidan boshqa, o'yin sharoitida takrorlanadi.

Syujetli-rolli o'yin – bu juda kichik yoshdagi bolalar murakkab xulq-atvor hamda fuqarolik va madaniy kompetensiyalarni egallashga qanchalik tayyor ekanliklarini ko'rsatuvchi ko'p qirrali jarayon. Bu kompetensiyalar maktabgacha ta'lim tashkilotlarining tajribali pedagoglari tomonidan shakllanadi va yo'naltiriladi. Ular bolalarga boshqalar bilan qanday muvaffaqiyatli o'zaro munosabatda bo'lish, katta bo'lganlarida zimmalariga tushadigan rollarni qanday bajarish haqida bilimlarni beradi.

Syujetli-rolli o'yin doirasida bolalar qiziqishini yo'qotmaslik, ularni o'qitish va rivojlantirish Pedagog bolalarning syujetli-rolli o'yinining miqdori va sifatini aniqlashda asosiy rol o'ynaydi. U bolalarning qiziqishlarini inobatga oladi, ijtimoiy-xayoliy o'yin uchun muhit yaratadi, vaqt va makon taqdim qiladi hamda bolalar tasavvurini rag'batlantirishga zamin hozirlaydi. Materiallarning o'yin va o'quv qiymatini oshirish uchun ularni saralaydi va ajratadi.

Syujetli-rolli o'yin orqali bolalar g'oyalarni ishlab chiqarishadi, muloqot qilishadi va sinab ko'rishadi; urinishlar va xatolar qilib o'rganishadi; rejalarni tuzishadi va bajarishadi; materiallarni ramziy va ijodiy usullar bilan ishlatishadi. Bolalar o'z xotiralaridan joylar, rollar, harakatlar va voqealarni qayta yaratish uchun foydalanadilar.

Syujetli-rolli o'yinlar bolalar nutqini rivojlantirish ko'nikmalarini takomillashtirish bilan birga ularning aktyorlik qobiliyatlarini ham ochib beradi. Syujetli-rolli o'yinlarni bolalar o'zlari o'ylab topishadi. Boshqa o'yinlarga qaraganda aynan shu o'yinlarda ular mavzuni tanlash, rejani amalga oshirish,

syujetni joylashtirish va sheriklar tanlash kabi jarayonlarda ko‘proq mustaqil qaror qabul qilish imkoniyatiga ega ekanliklarini namoyon qiladilar. Ularning tajribasi va atrofda voqelikka qiziqishi hamda tarbiyachining yo‘naltiruvchi ta’siri asosida bolalar kattalar hayotining turli tomonlarini, ularning o‘z mehnatiga, boshqa kishilarga bo‘lgan munosabatini aks ettiradilar. Unga berilgan rolga asosan bola mehribon ona, sevimli tarbiyachi, jasur kema kapitani yoki kosmonavtni tasvirlashi mumkin.

2. Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish rivojlanish markazini metodik ta‘minlash

Syujetli-rolli o‘yinlarni boshqarishda pedagog oldida turgan asosiy vazifalar:

- o‘yinning faoliyat sifatida rivojlanishi;

-o‘yinni bolalar jamoasi va alohida bolalarni tarbiyalash maqsadida qo‘llash.

O‘yin olimlar tadqiqotlariga ko‘ra mehnat va o‘qish bilan birgalikda faoliyatning asosiy turlaridan biri hisoblanadi. Psixologlarning ta’kidlashlaricha, o‘yinli faoliyatning psixologik mexanizmlari shaxsning o‘zini namoyon qilish, hayotda o‘z o‘rnini barqaror qilish, o‘zini o‘zi boshqarish, o‘z imkoniyatlarini amalga oshirishning fundamental ehtiyojlariga tayanadi. O‘yin ijtimoiy tajribalarni o‘zlashtirish va qayta yaratishga yo‘nalgan vaziyatlarda, faoliyat turi sifatida belgilanadi va unda shaxsning o‘z xulqini boshqarishi shakllanadi va takomillashadi.

Psixologlar ta’kidlaydilarki, o‘yinga kirishib ketish qobiliyati kishi yoshiga bog‘liq emas, lekin har bir yoshdagi shaxs uchun o‘yin o‘ziga xos bo‘ladi. O‘yinli faoliyat muayyan funksiyalarni bajarishga bag‘ishlangan bo‘ladi. Ular quyidagilar:

- maftunkorlik;
- kommunikativlik;
- o‘z imkoniyatlarini amalga oshirish;
- davolovchilik;
- tashxis;
- millatlararo muloqot;
- ijtimoiylashuv.

O‘yinning faoliyat sifatida rivojlanishi bolalar o‘yinlari tematikasini kengaytirish, ularning mazmunini chuqurlashtirish demakdir. O‘yinda bolalar ijobiy ijtimoiy tajribaga ega bo‘lishlari kerak, shuning uchun unda kattalarning mehnatga bo‘lgan mehri, do‘stlikka, o‘zaro yordamga bo‘lgan ehtiyojlari aks etishi kerak. Yaxshi o‘yin belgilari: diqqatni jamlab va maqsadga muvofiq o‘ynash qobiliyati, sheriklarning qiziqish va istaklarini inobatga olish, yuzaga kelayotgan nizolarni do‘stona yo‘l bilan hal qilish va qiyin vaziyatlarda bir-biriga yordam berish. Syujetli-rolli o‘yinlar tarbiyalanuvchilarga xos ijodiy o‘yinlarning asosiy qatlami hisoblanadi. Ular qurilish, teatr va boshqa o‘yinlarga xos elementlarni o‘z

ichiga olishi mumkin. Maktabgacha ta'lim oluvchilar uchun syujetli-rolli o'yinlar manbai tevarak-atrofdagi narsalar, odamlar, tabiat, bolalar va kattalarning hayoti va faoliyati hisoblanadi.

Syujetli-rolli o'yinda quyidagi tarkibiy qismlarni ajratishadi:

- **O'yin syujeti** bola tomonidan muayyan harakatlar, voqealar, atrofdagilarning hayoti va faoliyatidan munosabatlarni aks ettiradi. O'yin syujetlari xilma-xil: oilaga xos maishiy o'yinlar, bolalar bog'chasi, odamlarning kasbiy mehnatini aks ettiruvchi ishlab chiqarish o'yinlari, "shifoxona", "do'kon" o'yinlari, tug'ilgan kunini nishonlashga o'xshash jamoat o'yinlari va h.k.

- Syujetli-rolli o'yinlarning **asosiy mazmuni** turli ko'rinishlarda kattalarning ijtimoiy hayotini aks ettirish: kattalarning predmetlarga nisbatan bo'lgan harakatlari va munosabatlari, ular mehnatining mazmuni, kundalik hayotda, mehnatda kishilarning munosabatlari, muloqoti va boshq.

- **Rol** syujetli-rolli o'yinning asosiy o'zagi hisoblanadi. O'yinda rolning mavjudligi o'z ongida bola o'zini muayyan shaxs bilan qiyoslashini va o'yinda tegishli ravishda u yoki bu predmetlardan foydalanib, boshqa o'ynayotganlar bilan turli munosabatlarga kirishib, uning nomidan harakat qilishini bildiradi.

- O'yinda markaziy komponent bola tomonidan qabul qilingan **rolni bajarishdir**. Rivojlanish jarayonida bola o'z rolini anglay boshlaydi, bu rolni o'ynashga yoki rollarni sheriklari tomonidan bajarilishiga tanqidiy munosabat paydo bo'ladi, rolning mazmuni harakatlarni aks etishdan odamlar orasidagi munosabatlarni tasvirlashga o'zgaradi. Shuningdek, syujetli-rolli o'yinning o'yin g'oyasi va qoidalar kabi komponentlari ajratib ko'rsatiladi.

- O'yin g'oyasi – bu bolalar nima va qanday o'ynashining umumiy ta'rifi: do'kon, bolalar bog'chasi va h.k.

- O'yin jarayonida qoidalar bolalarning o'zlari tomonidan, ba'zi o'yinlarda esa kattalar tomonidan o'rnatiladi. Ular o'ynayotganlarning xatti-harakati va o'zaro munosabatlarini aniqlash va boshqarishga yo'naltirilgan. Ular o'yinni tashkillashtirishga, barqarorlashtirishga, mazmunini mustahkamlashga yordam beradi va istiqboldagi rivojlanishi, munosabat va o'zaro aloqadorlikni belgilaydi. Syujetli-rolli o'yin bola faoliyatida birdaniga paydo bo'lmaydi. U qator tadrijiy rivojlanish bosqichlaridan o'tadi.

Har bir syujetli-rolli o'yin bosib o'tadigan bosqichlar mavjud.

- Birinchi bosqich – tanishuv o'yini. Uning mazmunini manipulyativ harakatlar tashkil etib, ularni bola predmetlarni xususiyat va sifatlarini o'rganadi va kattalar bilan birga amalga oshiradi. Bu real predmet yoki real o'yinchoqli oddiy xayoliy o'yin bo'lishi ham mumkin (masalan, u bo'm-bo'sh idishdan ichayotgandek yoki o'yinchoqli mashinani yurgizib, dvigatel ovozi chiqarayotgandek bo'ladi).

- O‘yin faoliyati rivojlanishining ikkinchi bosqichida aks ettiruvchi o‘yin paydo bo‘ladi. Unda bolalar harakatlari predmetning spesifik xususiyatlarini aniqlashga va u yordamida ma’lum natijaga erishishga yo‘naltirilgan. Bola ko‘p hollarda o‘ziga ssenariysi yo‘q yoki juda qisqa tayanch ssenariysi bor rolni oladi (masalan, otasining shlyapasini kiyib, “men dadaman” deydi). Bu bosqichda bola e’tiborini o‘yinchoqlar xususiyatlariga qaratishadi va ularga muvofiq ish tutishni o‘rgatishadi: sharikni dumalatish, qutiga mayda o‘yinchoqlarni taxlash; predmetlarni shakli va fizik xususiyatlariga ko‘ra taqqoslash. Syujetli-rolli o‘yinni shakllantirish uchun bolani harakatlarni umumlashtirishga, ya’ni o‘rganilgan harakatlarni bir predmetdan ikkinchi predmetga ko‘chirishga o‘rgatish muhim ahamiyatga ega.

- Uchinchi bosqich – syujet-aks ettiruvchi o‘yin. Bolalar kundalik hayotda olgan taassurotlarini faol ko‘rsata boshlaydilar (qo‘g‘irchoqni beshikka solish, ayiqni ovqatlantirish va boshq.). Bu bosqichda bola mahsulotlarni sotish va sotib olish kabi oddiy ssenariy bo‘yicha bir-ikkita boshqa bolalar bilan turli rollarni o‘ynaydilar (masalan, sotuvchi va xaridor). Ba’zi bolalarga bu bosqichda o‘z rollarida qolish qiyin bo‘ladi va ular ko‘proq o‘zlariga yoqqan boshqa rollarni o‘ynay boshlaydi. Bu ko‘pincha boshqa o‘ynayotgan bola (bolalar) tomonidan norozilik bildirilishiga sabab bo‘ladi. Foydalanish uchun ochiq bo‘lgan materiallar rekvizitlar sifatida qo‘llanilishi mumkin.

- To‘rtinchi bosqich – syujetli-rolli o‘yin, murakkab ssenariylarda rollarni o‘ynash. Unda o‘ynayotgan bolalar soni ko‘p, rollar esa har xil bo‘ladi (masalan, shifoxona yoki bozor). Bolalar o‘z qahramonlarining “tilida” gapiradi, syujet noaniq va yo‘naltirilmagan bo‘lsa ham syujet va rol g‘oyasini muhokama qiladi. Bolalar maxsus ssenariy va syujet uchun kerak bo‘lgan maxsus rekvizitlarni qidiradilar yoki yaratadilar.

- Beshinchi bosqich – murakkab ssenariylarda va o‘yin boshlanishiga qadar bo‘lgan syujetlarda rollarni rejalashtirish, tashkil etish va kelishish: syujetlar murakkab, tag syujetlarni o‘z ichiga oladi va bir necha soat yoki hatto bir necha kun davomida o‘ynalishi mumkin. Ular ko‘pincha bolalar uchun muhim bo‘lgan mavzular va syujet elementlarini aks ettiradilar: yaxshilik yomonlik ustidan g‘alaba qozonishi, xalos bo‘lmoq va boshqalarni xavf-xatardan ozod etish... Ko‘p bolalar 5-bosqichga kengaytirilgan yo‘riqnomasiz o‘ta olmaydi

NAZORAT SAVOLLARI

1.“Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish” rivojlanish markazlarida qo‘g‘irchoq teatrining o‘rni nimadan iborat?

2.“Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish” rivojlanish markazlarida soya taetrining o‘rni nimadan iborat?

3. “Syujetli-rolli o‘yinlar va sahnalashtirish” rivojlanish markazlarida stol teatrining o‘rni nimadan iborat

Modulning texnologik xaritasi

Modul		“Rivojlanish markazlarida ta’limiy faoliyat” moduli.	
Ishchi o‘quv rejadagi joyi (tartib raqami)		8-mavzu	
Dars mavzusi		“San’at” rivojlanish markazida ta’limiy faoliyatni takomillashtirish.	
Davomiyligi		2 soat	
Darsning maqsadi		“San’at” rivojlanish markazining asosiy maqsad va vazifalari haqida tushuncha. “San’at” rivojlanish markazini yangicha yondashuv asosida tashkil etish malakasini shakllantirish.	
Kutilayotgan natija:	Bilim	“San’at” rivojlanish markazining asosiy maqsad va vazifalari va undagi resurslar haqida bilimga ega bo’ladilar.	
	Ko’nikma	“San’at” rivojlanish markazini yangicha yondashuv asosida tashkil etish va jixozlash ko’nikmasiga ega bo’ladilar.	
	Malaka	“San’at” rivojlanish markazida tasviriy faoliyat bo’yicha o’zlarining egallagan bilim va ko’nikmalarini amalda qo’llay olish malakasiga ega bo’ladilar.	
Darsning jihozi			
Didaktik materiallar		Doska, marker, akvarel, guash, rangli qalamlar, mo’yqalam, o’chirgich, qaychi, rangli qog’ozlar, plastilin, yelim va boshqalar,	
Ta’limning texnik vositalari		Mavzuga oid slaydlarni namoyish qilish uchun texnik vositalar (AKT), flipchart, A-4, marker	
Dars mazmuni			
T.r.	Bosqichlar	Vaqt	Metod va faoliyatning tavsifi
1	Tashkiliy	2 daqiqa	Tinglovchilar davomati va auditoriyani darsga tayyorligi aniqlanadi
2	Tinglovchilarning tayyorgarlik darajalarini aniqlash	5 daqiqa	Mavzu yuzasidan savol-javoblar o’tkaziladi (aqliy hujum).
3	Mavzuni reja asosida yoritish	40 daqiqa	I.Kirish 1.Dastur va uning tuzilishi 2. “San’at” rivojlanish markazining asosiy maqsad va vazifalari. II.Asosiy qism 1. “San’at” rivojlanish markazini tashkil etishda xorijiy tajribalardan foydalanish. 2. Tasviriy faoliyat jarayonida innavatsion metodlarni qo’llash. 3. Nazorat savollari va tahlil 4. Adabiyotlar ro’yxati. (Mavzuga tegishli ilmiy ma’lumotlar berish, hayotiy misollar keltirish, tavsiyalar ishlab chiqish)
4	Amaliy topshiriqlar	25 daqiqa	Davra suhbat, bahs-munozara, o’zaro tajriba almashish

5	Nazorat	3 daqqa	Mustaqil ish topshiriqlari
6	Darsning yakuni	5 daqqa	Xulosa (savol –javob, fikr-mulohazalar va takliflar)

Modu MA’RUZA MATNI VA O‘QUV MATERIALLARI

1-mavzu: “San’at” rivojlanish markazida ta’limiy faoliyatni takomillashtirish.

1. “San’at” rivojlanish markazini tashkil etishda xorijiy tajribalardan foydalanish.
2. Tasviriy faoliyat jarayonida innavatsion metodlarni qo’llash.

1. “San’at” rivojlanish markazini tashkil etishda xorijiy tajribalardan foydalanish

Jahonda maktabgacha yoshdagi bolalar ta’lim-tarbiyasi, ularning ijodiy rivojlanishini ta’minlashga alohida e’tibor qaratilib, Janubiy Koreya, Fransiya, Yaponiya, Germaniya kabi taraqqiy etgan davlatlar tajribasida maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarning jismoniy rivojlanishi bilan bir qatorda, tafakkur erkinligi, ijodiy rivojlantirishga jiddiy yondashiladi. Fransiyada Frene va Vulsonlarning metodikalari, Amerikaning International Preschool Curriculum dasturlarida maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama shakllanishida muhim ahamiyat kasb etuvchi ijodiy rivojlantirishga xizmat qiladigan innovatsion usullar ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish orqali bolalarni maktab ta’limiga sifatli tayyorlash dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Dunyoda maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarni har tomonlama ijodiy rivojlantirish uchun qulay pedagogik shart-sharoitlar yaratish maqsadida yosh psixologik va pedagogik xususiyatlarini ilmiy tadqiq qilish, ota-onalar bilan tarbiyachilarning o’zaro hamkorlik ko’lamini kengaytirish borasida ko’plab tadqiqotlar olib borilmoqda. Mazkur ilmiy izlanishlar tahlili shuni ko’rsatadiki, maktabgacha ta’lim o’lquv tarbiya jarayonida bolalarning kreativ qobiliyatlari va ijodiy fikrlashini tasviriy faoliyat vositasida rivojlantirish metodikasini zamonaviy talab va ehtiyojlar asosida takomillashtirish; tasviriy faoliyatning bolalar ijodiy rivojlantirishdagi o’rnini belgilash mavzu doirasida ilmiy asoslangan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish; ushbu muammoni ijobiy hal qilishda tarbiyachilarning kasbiy kompetentligi hamda akmeologik qobiliyatlarini baholash mezonini ishlab chiqishga oid metodikalarni takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Mamlakatimizda maktabgacha ta’lim tizimini tubdan takomillashtirish, ilg’or xorijiy tajribalarni integratsiyalash asosida samarali ta’lim-tarbiyaning innivatsion shakl va usullarini joriy etishga qaratilgan keng ko’lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

“San’at” rivojlanish markazi bolalarga quvonch, hayajon va qoniqish hislarini baxsh etadi. U turli funksiyalarni bajaradi, biroq, eng avvalo, bolalarning ijodkorligi, qiziquvchanligi, tasavvuri va tashabbusiga oziq beradi.

Agar bolalarga materiallar bilan tajribalar o‘tkazish, o‘zi uchun yangi narsalarni kashf etish, g‘oyalarni sinab ko‘rish uchun vaqt, imkoniyat va erkinlik berilsa, ularda muvaffaqiyatli o‘qish va ishlash uchun poydevor shakllanadi.

«San’at» markazi, odatda, bolalar eng ko‘p ishtirok etadigan markazdir. Ular turli vositalarni sinab ko‘radilar, molbertlarda rasm soladilar, barmoq bilan musavvirlik qiladilar, loy, bo‘r parchalari, plastilin, qaychi va boshqa ko‘plab materiallar va vositalardan foydalanadilar. Bunda eng muhimi — tadqiqot jarayonining o‘zi ekanligani yodda tutish ahamiyatga molirdir.

“Ilk qadam” Davlat o‘quv dasturi bolaning «San’at» markazida turli xil materiallar asosida ijodiy tajriba orttirishiga imkoniyat yaratadi. Bolalar o‘z ijodlarining ikki me‘yorli (rasm chizish va tasviriy san’at) mahsulotlarini yaratadilar. Dastur, shuningdek, bolalarga san’at asarlari bilan tanishish va ularni muhokama qilish imkoniyatini ham beradi. Faoliyatning bu turlari bolalarga o‘zlari yaxshi ko‘rgan va yoqtirgan narsalar haqida, san’at asariga qarab turib ular nimalarni his etishlari to‘g‘risida so‘zlashish imkonini yaratadi. Bunday faoliyat turlari bilan shug‘ullanish davomida bolalar madaniyat, tarix va hozirgi jamiyat haqidagi bilimlarni o‘zlashtiradilar.

Bolalar, garchi ularning oxirgi mahsuloti katta yoshli kishining nazarida hech narsaga o‘xshamasa ham, o‘zlari qilayotgan ish bilan bog‘liq ravishda hayajonlanadilar. Nozik his etuvchi tarbiyachilar har bir bolaning his-tuyg‘ulariga sherik bo‘ladilar va uning kuch kuch-g‘ayratini qadrlaydilar. Ular, shuningdek, bolalar o‘zlarining rivojlanishlariga ko‘ra bir-birlaridan farq qilishini ham hisobga oladilar.

Rasm chizishning ilk bosqichlarida bolaning mushak faoliyati aji-buji chiziqlarni yuzaga keltiradi (ikki yoshdan uch yoshgacha). Mana shu juda muhim bosqichda bola sensor-kinestetik tajriba kasb etadi. Ikki va to‘rt yoshlar oralig‘idagi davrda bola aylana, kvadratlar, uchburchaklar ilgari o‘ziga xos shakllarni chiza boshlaydi. Kunlardan bir kuni u ikki kichik doirasi bo‘lgan katta bir doirani chizishga muvaffaq bo‘ladi va quvonch bilan «Men odamning yuzini chizdim» deb aytadi.

“San’at” markazining tashkil etilishi

Bo‘yoq, qog‘oz, qaychi, bo‘rchalar, qalamlar, gazlama bo‘laklari va kesish hamda yelimlash uchun turli qiyqimlar, rangli bo‘laklar, yuviladigan markerlar, qaychilar (o‘ng va chap qo‘l uchun), kollatlar uchun materiallar, yelim, qog‘oz (karton, gazetalar, foydalanilgan qog‘oz va jurnallar) —bularning barchasi ochiq tokchalarda, bolalarning o‘zlari olishi mumkin bo‘lgan tarzda joylashtirilishi lozim.

Musavvirlik bilan shug‘ullanish imkoniyatiga ham ular kun bo‘yi ega bo‘lishlari kerak. Molbertlarga katta qog‘oz va raqamlarini (60 x 90 sm)

yopishtirish va suvda aralashtirilgan qizil, ko'k, sariq bo'yoqlarni (akvarel yoki guash) kichik sig'imli idishlarda qo'yib qo'yish. Bo'yoq to'kilmasligi va cho'tkaning sopiga surkalmasligi uchun uni oz-ozdan ishlatish. U tamom bo'lishi bilan darhol yana bo'yoq qo'shish.

Har bir rang uchun alohida uzun dastali cho'tkachaga ega bo'lish lozim. Kichik yoshli yoki tasviriy san'at bilan shug'ullanish tajribasi kam bolalar uchun kalta dastali cho'tkachalar talab qilinadi, chunki ularni ishlatishi osonroq. Cho'tkachalar to'plami bolalarga tanlab olish imkonini yaratadi va xilma-xillikni ta'minlaydi.

Molbertlar yoniga xalatlarni ilib qo'yish kerak. Bolalarga o'z kiyim-boshlarining ifloslanishidan xavotirlanmaslik uchun ana shu xalatlarda foydalanishni nazokat bilan eslatish lozim.

Loy ham san'at markazida har doim tayyor turishi kerak. Uni katta idishda ustiga ho'l latta yopilgan holda saqlash mumkin. Bunda tokchalarda har xil narsalar yasash uchun bir nechta tasma va asboblarni bo'lishi maqsadga muvofiqdir.

"Ilk qadam" dasturi asosida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "San'at" rivojlanish markazini jihozlardan foydalanish.

Asboblarni ishlatilishiga mos bo'lishi bilan birga estetik va gigienik talabga javob berishi kerak. Applikatsiya uchun kerakli ashyo murakkab emas; qaychi, yelim uchun mo'yqalam, oddiy qalam, qirqim uchun quticha, lattacha, gazeta qog'ozi.

Qaychi—uchi to'g'ri, katta—kichik, katta qaychi 14-20 sm, to'g'ri, uchi uchli va aylanaviy katta tasvirlarni qirqish uchun

Kichik qaychi: 8-10 sm mayda detallarni qirqish uchun qaychi o'tkir bo'lishi kerak. Stakanga qaychi uchi pastga qaragan holda qo'yilishi, do'stiga uzatganda ham uchini ushlagan holda uzatish kerak, qaychi ko'ndalangida qo'lni silkitish, o'qtalish mumkin emas.

Yelim uchun mo'yqalam. 2-3 ta mo'yqalamga ega bo'lish kerak. Mo'yqalam applikasiyaning mazmunini katta—kichikligiga bog'liq. Katta hajmdagi applikasiyaga uchi enli mo'yqalam, mayda detallarga esa, kichik mo'yqalamdan foydalanish maqsadga muvofiq. Ish tugagandan so'ng, mo'yqalamni yaxshilab yuvib, artib, quritib, mo'yini yuqoriga qilib qo'yish kerak.

Mo'yqalam qo'ygich— yelim ishlatishda yelimning ortiqchasi surkalib ketmasligi stolni iflos qilmasligi uchun ishlatiladi.

Qalam. Tasvir konturini chizish uchun oddiy, M va TM (yumshoq, yarim yumshoq) qalam ishlatiladi. Ular yaxshi ochilgan bo'lishi shart. Kontur chizishda ruchka va ximiyaviy qalamni ishlatish mumkin emas.

Yelim uchun idish— yelim kichik idishchalarga solib bo'ladi, plastmassa idishlar, sopol taqsimchalar tanlanadi. Ishlatib bo'lingandan so'ng tezda yuvib qo'yish kerak.

Bolalar applikasiya mashg'ulotlarida qimmatli mehnat malakalari va ko'nikmalarini egallaydilar. Ular ozoda, batartib yopishtirishga, o'z ish joylarini

toza saqlashga o'rganadilar va murakkab asbob hisoblangan qaychi bilan ishlashga o'rganadilar. Bularning barchasi bolalarning maktabdagi qo'l mehnati darsiga tayyorlaydi. Bolalar yengil va mayda qog'oz shakllari bilan ishlashlari natijasida, o'z harakatlarini tezligini to'xtatib turishga o'rganadilar. Mashg'ulot jarayonida ular oz bo'lsada-qiyinchilikni yengadilar, bu esa bolalarda harakterining irodaviy xususiyatini chidam, sabr kabilarni tarbiyalaydi.

2. Tasviriy faoliyat jarayonida innavatsion metodlarni qo'llash.

Tasviriy faoliyat vositalari orqali maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish va badiiy ijodi muammolari bilan bir necha olimlar va pedagoglar shug'ullanganlar. Ayniqsa, N.A. Vetlugina, T.G. Kazakova, T.S. Komarova, V.B. Kosminskaya, N.P. Sakulina kabi olimlarning tadqiqotlari bizning ishimiz yo'nalishi uchun alohida ahamiyat kasb etadi.

V.B. Kosminskayaning fikriga ko'ra, badiiy ijod, «bu atrofdagi voqelikni anglash va aks ettirishning murakkab jarayonidir», ya'ni «bolalar atrofdagi dunyo bilan tanishib, uni o'z faoliyatlarida - o'yinlarda, rasm chizishda, buyum yasashda aks ettirishga harakat qilishadi».

L.A. Paramonova bolaning ijodiy faoliyatiga ta'rif berar ekan, bola atrofdagi narsalar va hodisalarni anglash jarayonida ko'plab «kashfiyotlar» qiladi va ba'zida asl ijodiy mahsulotni yaratadi, deb hisoblaydi. Ijodkorlik kashfiyotlari va mahsulotlarining yangiligi sub'ektivdir, bola buni o'zi uchun qiladi, bu uning ijodiy faoliyatining birinchi muhim xususiyatidir. Bolalarning badiiy ijodining yana bir xususiyati, bu hissiy javob, bolalarning materiallar bilan tajriba o'tkazish, rasm va syujetda yoki dekorativ kompozitsiyada obraz yaratishda turli xil ifoda vositalarini izlash, topish, sinash va birlashtirish istagi, deb hisoblaydi.

T.C. Komarova maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy ijodini «bolaning avvalo o'zi uchun ahamiyatli bo'lgan sub'ektiv yangi mahsulotni yaratishi; yaratilayotgan obrazni yangi usulda tavsiflovchi, allaqachon ma'lum bo'lgan, ilgari foydalanilmagan detallarga qo'shimcha kiritish; syujet elementlarini o'ylab topish; yangi vaziyatda tasvirlashning o'rganilgan usullardan yoki ifodali vositalardan foydalanish; tasvirning turli xil variantlarini yaratish, har bir narsada tashabbus ko'rsatish» bilan xarakterlaydi

T.V. Komarova maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy va ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish, ularning to'laqonli estetik va intellektual rivojlanishi uchun quyidagi shart-sharoitlar bo'lish lozimligini ta'kidlaydi:

- rasm chizish, buyum yasash, aplikatsiya, yig'ish, teatr va musiqiy faoliyatga ustuvor e'tibor berilishi kerak. Chunki bu nafaqat bolalar shaxsini har tomonlama rivojlantirishga yordam beradi, balki hissiy farovonlik muhitini yaratishga imkon beradi va bolalar hayotini qiziqarli mazmun bilan to'ldiradi;

- ta'limning tarkibiy qismi bolalar uchun qiziq bo'lishi, badiiy-ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishi, san'at turlarini birlashtirish asosida qurilishi, bolalar bilan ishlashning turli uslub va usullaridan foydalanishi kerak;

- guruh xonalarida badiiy va estetik rivojlanish muhitini yaratish kerak (xonani bolalar bilan birgalikda bezash va ularning rasmlari, yasagan buyumlari, applikatsiyalaridan foydalanish tavsiya etiladi);

- o'qitish shakllari, vositalari va usullarini, bolalarga beriladigan ish uchun materiallarni turkumlashtirish zarur

Shaxsning estetik sohasiga chuqurroq ta'sir ko'rsatish maqsadida she'riyat, musiqa, qo'shiq yozishning ifodali imkoniyatlaridan foydalangan holda quvonch, ajablanish va zavqlanish hissini uyg'otadigan yorqin, rang-barang badiiy asarlarning tasviriyl faoliyatining mashg'ulotlardagi namoyishini ushbu shartlarga qo'shish bolalarni ijodiy rivojlanishini samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Mashg'ulotlarda bolalar bilan ishlashning xilma-xilligi, chiroyli va turli materiallar, takrorlanmaydigan vazifalar bolalar e'tiborini tortadi, ularning ijodiy tasavvurlarini va o'zini o'zi ifoda etish istagini faollashtiradi.

E.A. Dubrovskaya va S.A. Kozlovaning ta'kidlashicha, bolalarni g'oyalarni badiiy-obrazli tatbiq etish, predmetlar va hodisalarni uzatish usullariga o'rgatmasdan rivojlantirish mumkin bo'lmagan badiiy ijodning shakllanishi tasviriyl faoliyat jarayonida yuzaga keladi. T.G.Kazakova tasviriyl faoliyatni «turli yo'llar bilan o'tishi mumkin bo'lgan haqiqatni o'ziga xos obrazli anglash sifatida tavsiflaydi. Ijodkorlik tushunchasi, buning natijasida bola yangi, o'ziga xos narsani yaratadigan, tasavvurni namoyon qiladigan, o'z g'oyasini amalga oshiradigan, uni amalga oshirish uchun mustaqil ravishda vositalarni topadigan faoliyat deb ta'riflanadi»

T.S. Komarova tasviriyl faoliyat - bu «murakkab badiiy faoliyat. Uni o'zlashtirish uchun inson xususiyatlarining butun majmuasini, har xil hissiy va hissiy-harakatli fazilatlarini, bilim, ko'nikma va malakalarni rivojlantirish zarur. Faqat shu holatdagina faoliyatni rivojlantirishni muvaffaqiyatli amalga oshirish va unga nisbatan qobiliyatlarni shakllantirish ta'minlanadi», deb hisoblaydi»

Bolaning tasviriyl faoliyati unga atrofdagi olam, ijtimoiyl hodisalar, tabiat, turli xil san'at turlarini bilishda yordam beradi, tashabbuskorlik va mustaqillikni namoyon etish, atrofdagi voqelik haqidagi o'z bilim va taassurotlarini yetkazish va unga munosabatini bildirishga imkon beradi.

Mavzu yuzasidan tinglovchilarning bilimlari mustahkamlash.

Nazorat savollari

1. Kamalak ranglarini ketma-ketlikda sanab bering?
2. Tasviriyl faoliyatda rasm chizishning qanday turlari bor?
3. Manzara monotipi nimani tushunasiz?
4. Tasviriyl faoliyat turlarini ayting.
5. Loy ishlari qaysi guruhdan boshlanadi.

Test savollari

1. O'rganuvchi–tadqiqiy faoliyatning asosiy maqsadi nima?

- A) Tayyor bilim berish
- B) Bolani mustaqil izlanishga o'rgatish
- C) Yod olishni kuchaytirish
- D) Nazorat qilish

To'g'ri javob: B

2. Fan va tabiat rivojlanish markazida tadqiqiy faoliyat nimaga asoslanadi?

- A) Nazariy ma'ruzaga
- B) Kuzatish, tajriba va izlanishga
- C) Faqat o'yinlarga
- D) Mashqlarga

To'g'ri javob: B

3. Tadqiqiy faoliyat bolalarda qaysi sifatni ko'proq rivojlantiradi?

- A) Passivlik
- B) Qiziqish va faollik
- C) Beparvolik
- D) Tashvish

To'g'ri javob: B

4. Pedagogik jarayonda tarbiyachining roli qanday bo'lishi kerak?

- A) Buyruq beruvchi
- B) Kuzatuvchi va yo'naltiruvchi
- C) Nazorat qiluvchi
- D) Baholovchi

To'g'ri javob: B

5. Bolalarning tadqiqiy faoliyati qaysi faoliyat orqali boshlanadi?

- A) Savol berish
- B) Yozish
- C) Hisoblash
- D) Tinglash**

To'g'ri javob: A

6. Tajriba o'tkazish jarayonida bolalarda nima shakllanadi?

- A) Mexanik xotira
- B) Tahlil va xulosa chiqarish
- C) Charchoq
- D) Beqarorlik

To'g'ri javob: B

7. Fan va tabiat markazida tadqiqiy faoliyatning mazmuni nimalarni qamrab oladi?

- A) Faqat o'yinlarni
- B) Kuzatish, tajriba, taqqoslashni
- C) Faqat suhbatni
- D) Nazorat ishlarini

To'g'ri javob: B

8. Tadqiqiy faoliyatda bolaning mustaqilligi qanday namoyon bo'ladi?

- A) Tayyor javobni olishda
- B) Savol berib yechim izlashda
- C) Yodlashda
- D) Qayta takrorlashda

To'g'ri javob: B

9. Pedagogik jarayonda muammoli vaziyatlar nima uchun yaratiladi?

- A) Bolani qiynash uchun
- B) Qiziqishni pasaytirish uchun
- C) Fikrlashni faollashtirish uchun
- D) Intizomni kuchaytirish uchun

To'g'ri javob: C

10. O'rganuvchi-tadqiqiy faoliyat qaysi kompetensiyani rivojlantiradi?

- A) Kommunikativ
- B) Ijtimoiy
- C) Bilish (kognitiv)
- D) Jismoniy

To'g'ri javob: C

11. Tabiiy materiallar bilan ishlash nimani rivojlantiradi?

- A) Beparvolikni
- B) Qiziqish va kuzatuvchanlikni
- C) Zerikishni
- D) Charchoqni

To'g'ri javob: B

12. Tadqiqiy faoliyatda natija qanday olinadi?

- A) Tarbiyachi aytib beradi
- B) Bola mustaqil xulosa chiqaradi
- C) Kitobdan o'qiladi
- D) Yodlanadi

To'g'ri javob: B

13. Fan va tabiat markazidagi pedagogik jarayon qanday bo'lishi kerak?

- A) Bir tomonlama
- B) Interaktiv va faol
- C) Qattiq tartibli
- D) Passiv

To'g'ri javob: B

14. Tadqiqiy faoliyat qaysi bosqichdan boshlanadi?

- A) Natija chiqarish
- B) Muammo qo'yish
- C) Baholash
- D) Mustahkamlash

To'g'ri javob: B

15. Bolalarda tajriba orqali o'rganish nimani kuchaytiradi?

- A) Esda saqlashni
- B) Qiziqish va ijodkorlikni
- C) Charchoqni

D) Qo'rquvni

To'g'ri javob: B

16. Tadqiqiy faoliyat jarayonida xatoga yo'l qo'yish qanday baholanadi?

A) Salbiy holat

B) O'rganish imkoniyati

C) Jazoga sabab

D) E'tiborsiz qoldiriladi

To'g'ri javob: B

17. Pedagogik jarayonda bolaning faolligi nimaga bog'liq?

A) Majburlashga

B) Qiziqish va muhitga

C) Nazoratga

D) Bahoga

To'g'ri javob: B

18. Fan va tabiat markazida tadqiqiy faoliyat qaysi yosh davriga mos?

A) Faqat maktab yoshiga

B) Faqat katta yoshdagilarga

C) Maktabgacha yoshdagi bolalarga

D) O'smirlarga

To'g'ri javob: C

19. Tadqiqiy faoliyat natijasida bolalarda nima shakllanadi?

A) Tayyorliksiz bilim

B) Mustaqil fikrlash

C) Beqarorlik

D) Passivlik

To'g'ri javob: B

20. Fan va tabiat rivojlanish markazining pedagogik jarayonidagi asosiy tamoyil qaysi?

A) Buyruqbozlik

B) Faollik va mustaqillik To'g'ri javob: B

Mavzu: San'at rivojlanish markazida bolalarni rasm, applikasiya va loy ishiga o'rgatishni takomillashtirish.

1. Bolalarni noananaviy rasm chizishga o'rgatish.
1. Applikasiya turlari va qirg'ish usullari.
2. Maktabgacha yoshdagi bolalarni yassi va hajmli applikasiya ishiga o'rgatish.
4. Bolalarni plastilin va loy ishiga o'rgatishni o'ziga xos tomonlari.

Noananaviy usulda rasm chizishga o'rgatish

Bolaga noan'anaviy chizish texnikasini ko'rsatish ancha qiziqarli. Ko'plab noan'anaviy chizish texnikasi mavjud. Ularning g'ayrioddiylik shundaki, ular bolalarga kerakli natijaga tezda erishishga imkon beradi. An'anaviy bo'lmagan rasm — bu an'anaga tayanmasdan chizish san'ati. Bolaga noan'anaviy chizish texnikalar bilan rasm chizish estetik tarbiyaning eng muhim masalasidir. Tasviriy faoliyat maktabgacha yoshdagi bolalar uchun eng qiziqarlilaridan biridir: u chuqur hayajonga solidi. Bu qulaylik muhitini yaratadigan noan'anaviy chizish texnikasi, ochiqlik, erkinlik, bolalarning tashabbuskorligini, mustaqilligini rivojlantirishga hissa qo'shish, faoliyatga hissiy ijobiy munosabatni shakllantiradi. Noan'anaviy materiallar va usullardan foydalangan holda tasviriy faoliyat bolalarda mayda qo'l motorikasini, ijodiy rivojlanish, estetik did va nafas tarbiyasini, o'z ishini baholash va badiiy ijodiy qobiliyatni shakllantiradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagoglari amaliyotida eng ko'p uchraydigan tasviriy faoliyatning noan'anaviy vositalari va usullarini tavsiflaymiz:

1. Qattiq, yarim quruq mo'yqalam bilan silkitish.

Tasvirga ega bo'lish uchun bola mo'yqalamni guashga botiradi va uni vertikal holda ushlab qog'ozga uradi. Ish paytida mo'yqalam suvga botirilmaydi.

Shunday qilib, butun varaq, kontur yoki shablon to'ldiriladi. Bu orqali momiqli yoki tikanli sirt fakturasiga ega bo'lamaiz. Bu yerda ifodaviylik vositasi sifatida bo'yoqning fakturaviyligi va rang yuzaga keladi. Materiallar: qattiq mo'yqalam, guash, har qanday rang va o'lchamdagi qog'oz yoki momiq yoki tikanli hayvonning qirg'ilgan silueti.

2. Barmoqchalar bilan rasm chizish.

Tasvirga ega bo'lish uchun bola barmog'ini guashga botiradi va qog'ozga nuqtalar, dog'chalar qo'yadi. Har bir barmoqchaqa turli xil rangdagi bo'yoq olinadi. Ishdan keyin barmoqlar salftka bilan artiladi, keyin guash osongina yuviladi. Ifodalash vositalari bo'lib dog', nuqta, qisqa chiziq va rang xizmat qiladi.

Materiallar: guashli idishlar, har xil rangdagi qalin qog'oz, mayda varaqlar, salfetkalar.

3. Kaftcha bilan tasvir xosil qilish.

Tasvirga ega bo'lish uchun: bola kaftchasini (butun panjasini) guashga bostiradi yoki uni mo'yqalam bilan bo'yaydi (besh yoshidan boshlab) va kaftga surtilgan bo'yoqlarni yuzaga botirish usuli bilan qog'ozda iz qoldiradi. Turli ranglarda bo'yalgan ikkala, o'ng va chap qo'llar bilan chiziladi. Ishdan keyin qo'llar salfetka bilan artiladi, keyin guash osongina yuviladi. Ifoda vositalari bo'lib dog', rang va hayoliy siluet xizmat qiladi. Materiallar: guashli keng likopchalar, mo'yqalam, har hil rangdagi qalin qog'oz, katta varaqlar, salfetkalar.

4. Tiqin izi.

Tasvirga ega bo'lish uchun bola tiqinni siyohli yostiqchaga bosadi va qog'ozga bosib iz qoldiradi. Boshqa rangni olish uchun likopcha ham, tiqin ham o'zgartiriladi. Ifoda vositasi bo'lib dog', faktura va rang xizmat qiladi. Materiallar: guash bilan singdirilgan yupqa yostiqcha to'shalgan likopcha yoki plastik quticha, har qanday rang va o'lchamdagi qalin qog'oz, tiqindan tayyorlangan muhrchalar.

5. Kartoshkadan tayyorlangan muhrlar bilan iz qoldirish.

Tasvirga ega bo'lish uchun bola muhrchani siyohli yostiqchaga bosadi va qog'ozga bosib iz qoldiradi. Boshqa rangni olish uchun likopcha ham, muhrcha ham o'zgartiriladi. Ifoda vositasi bo'lib dog', faktura va rang xizmat qiladi. Materiallar: guash bilan singdirilgan yupqa yostiqcha to'shalgan likopcha yoki plastik quticha, har xil rang va o'lchamdagi qalin qog'oz, kartoshkadan tayyorlangan muhrchalar.

6. Porolon bilan iz qoldirish.

Tasvirga ega bo'lish uchun bola porolonni bo'yoqli yostiqchaga bosadi va qog'ozga bosib iz qoldiradi. Boshqa rangni olish uchun likopcha ham, porolon ham o'zgartiriladi. Ifoda vositasi bo'lib dog', faktura va rang xizmat qiladi. Materiallar: guash bilan singdirilgan yupqa yostiqcha to'shalgan likopcha yoki plastik quticha, har xil rang va o'lchamdagi qalin qog'oz, porolon bo'lakchalari.

7. Penoplast bilan iz qoldirish.

Tasvirga ega bo'lish uchun bola penoplastni bo'yoqli yostiqchaga bosadi va qog'ozga bosib iz qoldiradi. Boshqa rangni olish uchun likopcha ham, penoplast ham o'zgartiriladi. Ifoda vositasi bo'lib dog', faktura va rang xizmat qiladi. Materiallar: guash bilan singdirilgan yupqa yostiqcha to'shalgan likopcha yoki plastik quticha, har xil rang va o'lchamdagi qalin qog'oz, penoplast bo'lakchalari.

8. Lastik bilan iz qoldirish.

Tasvirga ega bo'lish uchun bola lastikni bo'yoqli yostiqchaga bosadi va qog'ozga bosib iz qoldiradi. Boshqa rangni olish uchun likopcha ham, lastik ham o'zgartiriladi. Ifoda vositasi bo'lib dog', faktura va rang xizmat qiladi. Materiallar: guash bilan singdirilgan yupqa yostiqcha to'shalgan likopcha yoki plastik quticha, har xil rang va o'lchamdagi qalin qog'oz, lastik bo'lakchalari. (tarbiyachi ularni

pichoq yoki ustara tig'i yordamida lastikka chizilgan rasmni kesib o'zi yasashi mumkin).

9. G'ijimlangan qog'oz bilan iz qoldirish.

Tasvirga ega bo'lish uchun bola g'ijimlangan qog'ozni bo'yoqli yostiqchaga bosadi va qog'ozga bosib iz qoldiradi. Boshqa rangni olish uchun likopcha ham, g'ijimlangan qog'oz ham o'zgartiriladi. Ifoda vositasi bo'lib dog', faktura va rang xizmat qiladi. Materiallar: guash bilan singdirilgan yupqa yostiqcha to'shalgan likopcha yoki plastik quticha, har xil rang va o'lchamdagi qalin qog'oz, g'ijimlangan qog'oz bo'lakchalari.

10. Mumli bo'rchalar + akvarellar.

Tasvirga ega bo'lish uchun bola oq qog'ozga mumli qalamchalar bilan rasm chizadi. Keyin varaqni bir yoki bir nechta rangda akvarel bilan bo'yaydi. Bo'rchalar bilan chizilgan rasm bo'yalmaydi. Ifoda vositasi bo'lib rang, chiziq, dog' va faktura xizmat qiladi. Materiallar: mumli bo'rchalar, qalin oq qog'oz, akvarel, mo'yqalamlar.

11. Sham + akvarel.

Tasvirga ega bo'lish uchun bola sham bilan qog'ozga chizadi. Keyin varaqni bir yoki bir nechta rangda akvarel bilan bo'yaydi. Sham bilan chizilgan rasm oqligicha qoladi. Ifoda vositasi bo'lib rang, chiziq, dog' va faktura xizmat qiladi. Materiallar: sham, qalin qog'oz, akvarel, mo'yqalamlar.

12. Trafaret bilan muhrlash.

Tasvirga ega bo'lish uchun bola porolonli tamponni siyohli yostiqcha ustiga bosadi va trafaret yordamida qog'ozga iz qoldiradi. Rangni o'zgartirish uchun boshqa tampon va trafaretni olinadi. Ifoda vositasi bo'lib rang, dog' va faktura xizmat qiladi. Materiallar: guash bilan singdirilgan ingichka porolondan yasalgan shtamp yostiqchasi, har xil rangdagi qalin qog'oz, porolonli tampon (kvadratning o'rtasiga mato yoki porolonli sharik qo'yiladi va kvadratning burchaklari ip bilan bog'lanadi), shaffof plyonkadan tayyorlangan trafaretlar.

1. Applikatsiya turlari va qirqish usullari.

Applikatsiya faoliyati bolalarning har tomonlama o'sishida katta ahamiyatga ega. U bolalardagi xayolni, fantaziyaning uyg'otadi, ijodini tug'diradi, kuzatuvchanligini faollashtiradi, diqqat va tasavvurini, irodasini tarbiyalaydi. Qo'l malakasini rivojlantiradi, shaklni sezishni, mo'ljallay olish, rang sezish hissin rivojlantiradi. Olimlar fikricha, insonlar eng kuchli rang sezishda 1300 xil rangni ajrata oladilar. Rang sezishni o'stirish orqali bolalarda estetik tarbiya qobiliyati tarbiyalanadi. Qirqish texnologiyasini egallagan holda qog'ozdan predmetli, mazmunli, dekorativ applikatsiya, quritilgan o'simlikdan, somondan applikatsiya kabi ishlarni bajaradilar.

Applikatsiya ([lotincha](#): *applicatio* — yopishtirish) — gazlama, [qog'oz](#) va boshqa materiallarga rang-barang gazlama, qog'oz bo'laklarini tikish yoki

yopishtirish yoʻli bilan naqsh ishlash, bezash. Shu usulda yasalgan gul, tasvir ham Applikatsiya deb ataladi. Applikatsiya tasviriyl faoliyatning bir turi. Applikatsiyada ishlatiladigan ashyo oʻziga xosligi bilan ajralib turadi. Qogʻoz, somon, quritilgan oʻsimlik oʻramga joylashtirilib, turli xil yelim bilan yelimlanadi. Mato, charm, jun, paxmoq kabilarga esa tiqiladi. Applikatsiya bir xil rangli yoki koʻp rangli boʻladi. Bir xil applikatsiya grafik tus bersa, koʻp ranglisi esa goʻzallik baxsh etadi. Unda ham, bunda ham badiiylk boʻladi. Applikatsiyada chamalash va buyumning hajmiyl tasviri xarakterli boʻladi. Applikatsiya oʻziga xosligi katta doirachalardan iborat.

Rang applikatsiyani ifodalash darajasini oshiruvchi vositadir. Shuning uchun applikatsiya ishida ranglarning uygʻunlashuviga mos tushishi xayoliyl va dekorativ kompozitsiyaning ifodaliligi garmoniyasini izlab topishdir. Applikatsiya bolalarda qogʻozda kompozitsion uquvni bilishga sharoit yaratadi. Bola tayyorlagan applikatsiya ishi estetik talabga javob berishi kerak. Applikatsiya predmetning umumiy, tipik va individual belgisini koʻra olishga oʻrgatadi, ularning oʻzaro bogʻliqligi, butun, qismlar, rita, simmetiik chamalash rivojlanadi, predmetning shaklini, rangini bosqichma-bosqich koʻrsatish malakasini koʻrsata oladi. Applikatsiya badiiyl ishlarni oddiyl va mos vosita orqali, real asosni saqlagan holda amalga oshiruvchi faoliyatdir. Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida bezatish ishlarida ham bolalar applikatsiya ishlarining oʻrni katta.

Applikatsiya ishini bajarishda ishlatiladigan kerakli asbob uskunalar. Asboblal ishlatilishiga mos boʻlishi bilan birga, estetik talabga javob berishi kerak. Ayrim kerakli ashyoni «pape-mame» usulida qaychi qoʻyish uchun qalamdon yasash, moʻyqalam qoʻygichni esa qalin kartondan yasash mumkin. Applikatsiya uchun kerakli ashyo murakkab emas; qaychi, yelim uchun moʻyqalam, oddiyl qalam, qiyqim uchun quticha, lattacha, gazeta qogʻozi.

Qaychi — uchi toʻgʻri, katta-kichik boʻlib, katta qaychi — 14-20 sm, toʻgʻri, uchi uchli va aylanaviyl katta tasvirlarni qirqish uchun ishlatiladi. **Kichik qaychi** - 8-10 sm, mayda detallarni qirqish uchun qaychi oʻtkir boʻlishi kerak. Stakanga qaychi uchi pastga qaratilgan holda qoʻyilishi, boshqa odamga uzatganda ham uchini ushlagan holda uzatish kerak, qaychi koʻndalang turganda qoʻlni silkitish, oʻqtalish mumkin emas. Unda koʻrsatish sifatida foydalanish mumkin emas.

Yelim uchun moʻyqalam. Masalan, 2-3 ta moʻyqalamga ega boʻlish kerak. Moʻyqalam applikatsiya mazmunining katta-kichikligiga bogʻliq. Katta hajmdagi applikatsiyaga uchi enli moʻyqalam, mayda detallarga esa, kichik moʻyqalamdan foydalanish maqsadga muvofiq. Ish tugagandan soʻng, moʻyqalamni yaxshilab yuvib, artib, quritib, moʻyining tuzilishini saqlash uchun moʻyini yuqoriga qilib qoʻyish kerak.

Moʻyqalam qoʻygich — yelim ishlatishda yelimning ortiqchasi surkalib ketmasligi, stolni iflos qilmasligi uchun ishlatiladi.

Qalam, masalan, tasvir konturini chizish uchun oddiy, M va TM (yumshoq, yarim yumshoq) qalam ishlatiladi. Ular yaxshi ochilgan bo'lishi lozim. Kontur chizishda ruchka va kimyoviy qalamni ishlatish, mumkin emas.

Yelim uchun plastmassa idishlar, sopol taqsimchalar tanlanadi. Ishlatib bo'lingandan so'ng tezda yuvib qo'yish kerak.

Applikatsiya mavzuli yoki qirqilgan dekorativ shakllarni asosiy fonda, turli predmetlar yordamida badiiy bezash uchun ishlatiladigan xalq amaliy san'atining birturi. Applikatsiyaning o'ziga xos jihatlari mavjud. Applikatsiya faoliyati bolaning tasviriy malakalarini shakllantirishga va ijodiy qobiliyatlarini o'stirishga yordam beradi. Applikatsiya o'z ichiga xayolni, tasvirni, go'zallikni ko'ra olish qobiliyatlarini oladi. Applikatsiya faoliyatlaridan olgan malakalarini bolalar boshqa faoliyatda ham qo'llashlari mumkin. Applikatsiya faoliyatlarini to'laqonli o'tkazish uchun material va jihozlarni oldindan tayyorlab qo'yish muhimdir. Applikatsiyani o'rgatish, material bilan tanishish, turli shakllarni qirqa olish malakalarini egallash, ularni ma'lum tartibda joylashtirish, obraz va sujetga mos ravishda yopishtirishni talab qiladi. Applikatsiya—yani o'rgatish bolalarning qabul qilish jarayonini o'stirishga asoslanadi. Shakl, hajm, rang, predmetning o'zaro munosabatlari haqidagi taassurotlarni boyitish, bolalarni mashg'ulot vaqtida fikrlash va (taassurot) tasavvurni ishlatishga yordam beradi. Ammo har bir yosh guruhlarda applikatsiya mashg'ulotlarida qo'llaniladigan ta'limiy usullar o'ziga xos xususiyatga egadir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'tkaziladigan applikatsiya faoliyatlari bolalarda sezish qobiliyatlarining rivojlanishiga ta'sir etib, ularni estetik jihatdan tarbiyalashga va ijodiy faolligini shakllantirishga, shuningdek, mehnat ko'nikmalarini shakllantirishga va ularda xarakterning irodaviy xususiyatlarini vujudga kelishiga yordam beradi. Applikatsiya faoliyatlari jarayonida bola rang va uning jilosi (ottenkasi) bilan tanishadi, mashq qiladi, shakl va predmetning tuzilishini bilishga o'rganadi. Ritm va simmetriya haqidagi tushunchalari kengayib borib, qog'oz varag'ida mo'ljallay olishga o'rganadi. Bolalar applikatsiya faoliyatida rang va uning uyg'unlashuvi bilan juda ko'p marta mashq qiladilar, shuning uchun ular ko'plab rang va uning uyg'unlashuvini tezda esda saqlab qoladilar va bir-biridan ajrata oladilar.

«Rangni sezish — estetik sezishning, umuman eng ommabop shakli bo'lib hisoblanadi». Buning uchun uni rivojlantirish natijasida biz bolalarning estetik tarbiyasiga ta'sir ko'rsatamiz. Ular shu asosda shaklning go'zalligini, ritm va simmetriyani bilishga, sezishga o'rganadilar. Bolalar ritm va simmetriyaning qoidasini bilib olishlari natijasida ular shaklning tartibli joylashishidan xursand bo'ladilar va aksincha, tartib-qoidaning buzilishi bolani asabiylashtirib yuboradi. Bolalar bu holatni xunuk, tartibsiz, buzuq sifatida tasavvur etadilar. Applikatsiya faoliyatlarida bolalar ko'pincha geometrik shakllar bilan munosabatda bo'ladilar natijada ular tevarak-atrofdagi predmetlarda geometrik shakllarning abstrakt ko'rinishini ko'ra olishga o'rganadilar. Murakkab tuzilgan shakllarning tuzilishini

yaxshiroq tushunishiga, ularni to'g'ri tahlil va sintez qilishga o'rganadilar. Bolalar geometrik shakllar bilan tanishishlari jarayonida hali o'zlariga tanish bo'lmagan figuralarning no mini to'g'ri aniqlashga o'rganadilar. Masalan, bolalar shaklning burchaklarini sanab, uning 3 ta yoki 4 taligini bilib oladilar va natijada uchburchak va to'rtburchak, keyinchalik ularning o'zlari mustaqil ko'pburchak kabi shakllarning nomini bilib oladilar. Applikatsiya faoliyatlarida bolalarning kattalik va fazoni mo'ljallash bo'yicha olgan tasavvurlari va qog'oz betini to'g'ri mo'ljallay olish kabi o'quvlari rivojlanadi. Bolalar shaklni yopishtirishda yelimsiz aloqa qilishlari natijasida, shaklni mantiqiy va ritmik holda joylashtirishga o'rganishlari asosida o'rtasida, o'ngda, chapda, yuqorida, pastda, orqada, qarama-qarshi tomonda, atrofida kabi so'zlar bilan tanishib oladilar.

Bolalar applikatsiya faoliyatlarida juda ko'p qimmatli mehnat malakalari va ko'nikmalarini egallaydilar. Ular ozoda, batartib yopishtirishga, o'z ish joylarini toza saqlashga va murakkab asbob hisoblangan qaychi bilan ishlashga o'rganadilar. Bularning barchasi bolalarning maktabdagi texnologiya darsiga tayyorlaydi. Bolalar yengil va mayda qog'oz shakllari bilan ishlashlari natijasida, o'z harakatlarining tezligini to'xtatib turishga o'rganadilar. Faoliyatlari jarayonida ular oz bo'lsa-da, qiyinchilikni yengadilar, bu esa bolalar xarakterida irodalilik xususiyatini, chidam, sabr kabi fazilatlarni tarbiyalaydi.

2. Maktabgacha yoshdagi bolalarni yassi va hajmli applikatsiya ishiga o'rgatish.

Kichik guruhlarda applikatsiya qilishga o'rgatish. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida applikatsiya faoliyatlari kichik guruhdan boshlab olib boriladi. Bu guruhda "San'at" rivojlanish matkazida bolalarga pedagoglar tomonidan tayyor qilib berilgan shakllarni qog'ozga to'g'ri, turli xil joylashtirib terib chiqish va yopishtirish o'rgatiladi. Bu guruhda asosiy vazifa — bolalarga yelimlash usullarini o'rgatish hisoblanadi. Kattalar uchun oddiy hisoblangan bu malaka, qator harakatlarni ketma-ket bajarishdan iborat bo'ladi, ya'ni mo'yqalamni to'g'ri ushlab, unga ozgina yelim olish, shaklning teskarisi bilan qo'yib, yelimni butun shaklga tekis qilib surtib chiqish, chap qo'lining barmog'i bilan shaklni tutib turish, so'ng mo'yqalamga ehtiyotkorlik bilan qo'yib, shaklni sekin rang tomonini o'girib, qog'oz varag'ining kerak joyiga qo'yish va salfetka yordamida sekin bosish, chekkalaridan chiqib ketgan ortiqcha yelimni sekingina artib olish. Bu yoshdagi bolalarga ana shu harakatlarni egallab olish, albatta oson emas. Eng sodda shakl-kvadrat va doira uning uchun shu shakllardan ishni boshlash lozim. Yil davomida bolalar shu shakllarning nomini to'g'ri aytishni egallab olishlari lozim. Lekin butun yil davomida o'tkaziladigan applikatsiya faoliyatlarida faqat shu shakllar bilan kifoyalanib qolish bo'lmaydi. Bu guruhda bolalarda dastlab bir, keyin 2-3 qismdan tuzilgan predmetlarni (qo'ziqorin, bayroqcha, qorbobo, uy) yopishtirishga o'rganadilar. Shuningdek, yil oxiriga borib, bolalar olti-yetti xil rangning qizil, ko'k, sariq, yashil, jigarrangni to'g'ri aytib berishlari lozim. Bu guruh bolalariga qaychi berilmaydi, chunki bolalarning qo'l harakati yetarli taraqqiy etmagan va hali

qurish nazorati yetarli bo'lmaganligi sababli bolalar qo'lidagi qaychi xavf tug'dirishi mumkin. Kichik guruhda bolalarni aplikatsiya qilishga o'rgatishida ish uchun beriladigan materiallar va mashg'ulotni tashkil etish ahamiyatga egadir. Materialning rangi bolalarning diqqatini tortib, ularni chalg'itadi. Shuning uchun dastlabki mashg'ulotlarda material alohida paketlarda, tushuntirilib bo'lgandan so'ng tarqatiladi. Tarbiyachi mavzuni tushuntirib bo'lganidan so'ng material tarqatilib, bolalar materialni topshiriqqa mos ravishda kesmaga terib chiqadilar. Tarbiyachi dastlab elementlarning qo'yib chiqilganini tekshiradi, shundan keyingina bolalarga yelim ishlatish uchun beriladi. Bu guruhda tarbiyachi bolalar bilan naturani kuzatishni namuna bilan birgalikda olib borish kerak. namunani ko'rsatish jarayonida tarbiyachi shaklning rangini aniq atash va barmog'i bilan uni ko'rsatib, shu shaklning xususiyatlarini bolaga aniq ko'rsatib beradi. Tarbiyachi tomonidan ishni bajarilishini ko'rsatib berilishi, bolalarda turli malaka va uquvning vujudga kelishida muhimdir. Shuningdek, tarbiyachi ish tartibini ham boshidan ko'rsatib boradi. Qanday shaklni oldi, qanday ushlab turib, yelim surtdi va boshqalar. Tarbiyachi o'zining har bir harakatini so'z bilan birgalikda olib boradi. Bolalarda sensor madaniyat oshadi, qo'l bilan tahlil qilish qobiliyati o'sadi va badiiy didlari shakllanadi.

O'rta guruhda aplikatsiya faoliyatlariga o'rgatish. Bola hayotining 5-yiliga kelib, ham psixologik, ham jismoniy tomondan o'sadi. Bu esa bolaning aplikatsiya bo'yicha bajaradigan ishining sifat jihatidan o'zgarishiga olib keladi. Bolalar tuzilish jihatdan ancha murakkab bo'lgan predmetlarni tasvirlashga o'rganadilar. O'rta guruh bolalari kichik guruhga nisbatan malaka va ko'nikmalarni ancha egallagan bo'ladilar. Bu guruh bolalari 2-3 qismli emas, balki 4-5 qismdan iborat predmetlarni tuzishga o'rganadilar. Dastlab bu guruhga qaychi bilan ishlash kiritiladi. Bolalar qaychini to'g'ri ushlashga, uning richagini yopishga va ochish to'g'ri qirqim olishga o'rganadilar. Buning uchun oldin eskiz, keyin esa enli yoki keng qog'oz tasmalar qirqishga o'rganadilar. Bu guruhda bolalar yelimlash malakasini egallashni davom ettiradilar. Bola hayotining 5-yilida doira, kvadratdan tashqari, uchburchak, oval, uzun to'g'ri to'rtburchakni biladi. Trapetsiya shaklini esa, kichik guruhda bo'lgani kabi, obrazli tasvirida davom etadi. Masalan, tom, qayiqcha, kichik guruhga yana qo'shimcha havo rang, pushti, kulrangni sezishga va to'g'ri aytishga o'rganadilar. Ular qog'oz varag'ida tez va osonlik bilan mo'ljal qilishga o'rganadilar. Ular orqada, ketma-ket, teng masofada va boshqa fazoviy tushunchalarni egallaydilar. Bolalar to'g'ri kesmalar qirqishdan tashqari, aylanaviy shakllar qirqishga o'rganadilar. Ular kvadrat va to'g'ri to'rtburchakning burchaklarini dumaloqlashga o'rganadilar. Ana shu qirqib olingan aylanaviy shakllardan qo'ziqorin, minorcha, qorbobo kabi predmetlarni hosil qilishga o'rganadilar. Yopishtiriladigan detallar soni ham ko'payadi, masalan, uychaning tasvirida faqat devorni emas, balki eshik va derazalarni ham tasvirleydilar. Shakl va rang bilan ishlash ham rivojlanadi: to'rtburchak, kvadrat, doira, uchburchak, pushti rang, kulrang, havo rang va boshqalar. Bu guruhda

qog'oz varag'ida to'g'ri mo'ljallashni o'rganadilar va orasida, chekkada, bir xil masofada va boshqa shu kabi tushunchalar bilan tanishib boradilar. O'rta guruhda tarbiyachi o'zining asosiy diqqatini bolalarning qaychi bilan ishlashiga qaratadi. Yil davomida tarbiyachi bolalarni qirqishning turli usullari bilan tanishtiradi. Tarbiyachi qaychini va qog'ozni to'g'ri ushlashga o'rgatib boradi. Yopishtirish malakasi esa mustahkamlanib boradi. Bu guruhda asosiy vazifa bolalarning qirqish texnikasini egallab olishiga qaratilgandir. Bu guruhda tarbiyachi bolalarni predmetli-dekorativ, mazmunli applikatsiyaga o'rgatib boradir. Sodda predmetlardan murakkab predmetlarning tasviriga o'rgatiladi. Tarbiyachi bolalarni qaychi bilan ishlashga, uni to'g'ri ushlashga o'rgatib boradi. Bolalar albatta qaychi bilan ishlashni darhol o'zlashtira olmaydi. Shuning uchun tarbiyachi qaychi bilan ishlashga o'rgatishda dastlab enli, ensiz kesmalar qirqishga o'rgatib, mashqlantiradi, har bir applikatsiya mashg'ulotlarining mavzu va mazmuni turlicha bo'lishi lozim. Masalan, dastlabki faoliyatlarida tarbiyachi bolalarga «do'kon» uchun chipta, cheklar qirqishni taklif etadi. Yoki, masalan, qirqilgan kesmalardan uycha, daraxt, panjara, narvon kabi predmetlarning oddiy ko'rinishini tasvir etishi mumkin. Bu esa bolalarni mashg'ulotga qiziqishini oshiradi va faoliyatlarining bir xil tarzda bo'lishining oldini oladi. Bir-ikkita faoliyatlarini o'tkazgach, keyingi faoliyatlarini bolalarning ijodiy faolligini o'stirish uchun tavsiya etish mumkin. Masalan, bolalar o'zlari qirqib olgan rangli kesmachalardan turli xil predmetlarning ko'rinishini tasvirlaydilar. Masalan, yulduzlar, bayroqchalar, gullar. Keyingi applikatsiya faoliyatlarida bolalar to'rtburchak, kvadratning diagonal bo'yicha, trapetsiya va uchburchak hosil qilishga o'rgatiladi. Sharf, sochiqni kvadrat va uchburchaklar bilan bezaydilar, shuningdek, kvadrat bilan gilamni, dastro'molchani, doira bilan taxsimchani bezaydilar. Tayyor siluetlar ham berish mumkin. Bolalar oval va doira shaklni hosil qilib qirqishga ancha qiynaladilar. Ular doiraviy shakldagi predmetlardan: tursa yiqilmas qo'g'irchoq, meva-sabzavotlar, piramida va boshqalarni qirqib yopishtiradilar. O'quv yili davomida bolalarga mazmunli applikatsiya ishlarini ham taklif etishi mumkin. Masalan, bo'g'irsoq yo'ldan dumalab ketyapti, o'tloqdagi jo'jalar, qo'ziqorinlar va hokazo. Bu guruhda bolalarni jamoa bo'lib ishlashga o'rgatamiz. Masalan, katta gilam yoki sabzavot mevalardan tashkil topgan vitrinani yoki havoda, osmonda samolyotlarni tasvirlashlari mumkin. Bundan tashqari, bolalar o'z xohishlari bo'yicha xilma-xil applikatsiya ishlarini bajaradilar. Masalan, Onam uchun sovg'a, tayyor siluetni naqshlar bilan bezatish mumkin: fartuk, qo'lqop, shapkani qirqib yopishtirish yoki bezatish mumkin. Tarbiyachi bu guruhda ham xilma-xil metod va usullardan foydalanadi. Muhim bo'lgan metodlardan biri - informatsion-retseptiv hisoblanadi. Bu metod tasviri lozim bo'lgan predmetni har tomonlama ko'rib chiqish va tahlilni o'z ichiga oladi. Tarbiyachi bu guruhda ko'proq bolalarning o'zlariga tasvirlanayotgan predmet haqida gapirib berish, uning sifati, belgisini aniq aytib berishga, tasviriy yo'llarini mustaqil bilishga o'rgatib boradi. Bolalar predmetning tasvirini tuzish orqali, o'sha predmet shaklini

qirqishga, uning tuzilishining to'g'ri tasviriga, qismlarning kattaligini to'g'ri berishga o'rganib boradilar. Bu guruhda qirqish birinchi marta kiritiladi. Shuning uchun eng muhimi, diqqat-e'tibor qaychini ushlashga, qirqish usullarini ko'rsatishga bog'liq bo'ladi. Dastlabki mashg'ulotlarda tarbiyachi qaychi bilan qanday ishlash kerakligini ko'rsatib beradi (qanday ochib yopishni, qaerdan ushlashni ko'rsatib beradi). Qog'oz qirqishni bolalarga namoyish qilish orqali qaychining qanday qilib harakat qilishini ko'rsatadi. Bolalarga kvadratlardan doiraviy shakllar qirqishni, ularning faqat burchaklarini qirqish kerakligini ko'rsatish kerak va qog'ozni qo'lda biroz harakat qildirish kerakligini namoyish qilib beradi. Bu usulda bolalarga oq qog'oz, so'ng rangli qog'oz berish tavsiya etiladi. Tarbiyachi tanish bo'lgan qirqish usullarini birorta bolani chaqirib, bolalar uchun namoyish qilib berishni taklif etish mumkin. Har bir harakatni tarbiyachi so'z bilan tushuntirib borishi kerak. Agarda murakkab applikatsiyani tuzish kerak bo'lsa, tarbiyachi flaniqrafidan o'sha narsani illustrativ rasmlarni ko'rib chiqishni taklif etish mumkin. Masalan, qo'ziqorin, uning oyoqchasi va shapkachasi bor, oyoqchasi pastda, shapkasi yuqorida joylashgan. So'ng tarbiyachi bolalarga savollar beradi, obrazli so'zlardan foydalanadi, qo'l bilan shakl ko'rinishini tasvirlovchi harakatlarni bajarishlari mumkin. Shuningdek, tarbiyachi namuna ko'rsatishda foydalanadi. Namuna, shuningdek, predmetning o'zi ham topilmagan taqdirda foydalanish mumkin. Faoliyatlarida eng muhim metodlardan biri yopishtirishni ko'rsatish va tushuntirish hisoblanadi. Yopishtirish jarayonini hamnia bolalarga ko'rinadigan qilib, namoyish qilish lozim. Buning uchun doska yoki molbertdan foydalanish mumkin. Shuningdek, yopishtirish jarayonida ketma-ketlikni bolalar yaxshilab o'zlashtirib olishsa, uni bolalarning o'zlariga taklif etish mumkin yoki ko'rsatish o'rniga, faqatgina og'zaki tushuntirish bilan kifoyalanib qolish mumkin. Bu yoshdagi bolalar bilan ishlashda o'yin usulidan keng foydalanish mumkin va lozim. Chunki bu usul bolalarni mashg'ulotga nisbatan qiziqishni uyg'otib, ularni faollashtiradi. Bu yoshdagi bolalar bilan ishlashda individual ishlash, muhim rol o'ynaydi. Tarbiyachi bir bolaga yopishtirishni ko'rsatsa, ikkinchisiga nimani davom ettirish kerakligini tushuntirib beradi. Bolalar ishini ko'rib chiqish ham muhim metod va usullardan biri bo'lib hisoblanadi. Tarbiyachi bolalar ishini ko'rib chiqish va tahlil qilish faqatgina barcha bolalarning ishini maqtash lozim. Keyingi faoliyatlarda tarbiyachi bolalar ishini tahlil qilishda ishning ozoda bajarilganligi, rangning to'g'ri tanlanganligi va qog'ozda to'g'ri joylashtirilganligini hisobga olib, tahlil qiladi va bolalarni ham shunga o'rgatib boradi. O'rta guruhda bolalar tayyor shakllardan applikasiya tuzish bilan birga o'zlari ham mustaqil qirqib yopishtiradilar. Naturani tahlil qilishda bolalarning diqqati faqatgina rang va shaklga tortilmay, balki qismlarning o'lchami va soniga ham tortiladi. Masalan, tursa yig'ilmas qo'g'irchoq sharchalardan katta, o'rtacha va ikki shardan iboratligini aniqlaydilar. Murakkab topshiriqlarni bajarish jarayonida ularga material alohida beriladi. Masalan, uyni yopishtirish. Uning devor, torn va oynaga mos bo'lgan razmerdagi rangli qog'ozlar beriladi. Bu

guruhda naturani ko'rib chiqish namuna bilan birga olib borilishi shart emas. Namuna tahlilining o'zi yetarli bo'ladi. Namuna qurib chiqishda tarbiyachi bolalarning diqqatini uni yaxshilab qurib chiqishga tortib, quyidagi savollarni beradi: predmet qanday shakllardan tuzilgan? Bu qanday shakl? Rangi qanday? va boshqalar. Tarbiyachi predmetning qismlarini yoki naqsh elementlarini yopishtirish tartibini ko'rsatib beradi. Bu guruhda tarbiyachi faqatgina ma'lum qismini ko'rsatib berishdan ham foydalanadi. Masalan, uyni yopishtirishda uning tomini qirqishni ko'rsatib beradi xolos, qolganini bolalarning o'zlari bajaradilar. Bu guruhda alohida ahamiyat qaychi bilan ishlashga beriladi. Tarbiyachi bolalarga qaychi bilan ishlash texnikasini ko'rsatib, tushuntiradi. Qo'lri qaychining richagini qanday harakatlantirishini o'rgatadi. Qaychi bilan dastlabki mashqlarni, yaxshisi 8-10 bola bilan o'tkazgan ma'qul, chunki ularni kuzatish va o'z vaqtida yordam ko'rsatish imkoniyati ko'proq bo'ladi. Faoliyatlarining oxirida tarbiyachi bolalar bilan birgalikda bajarilgan applikatsiyani ko'rib chiqadi: predmetga o'xshaydimi, shakllar toza yopishtirilganmi? Tarbiyachi bolalarning tahliliga yakun yasab, yaxshi ishlarga bolalarning diqqatini jalb etadi.

Katta guruhda applikasiya faoliyatlariga o'rgatish. Katta guruhlarda ko'pincha faoliyatlarining ma'lum bir qismini ikki va undan ortiq bolalar bilan birga ishlaydiganjamo'a ishi sifatida tashkil etish lozim. Bolalar birgalikda oldinda turgan vazifani muhokama qiladilar, ish tartibini rejalashtiradilar, bir-birlariga yordam ko'rsatadilar. Applikasiya faoliyatlari shartsiz ravishda bolalarda ijodiy qobiliyatlarning o'sishga ta'sir ko'rsatadi. Bola hayotining 6-yilida kuzatishlar, o'yin sensor tarbiyaning ta'siri ostida bolalarda predmetning rangi, shakli, kattaligi va boshqa sifatlari to'g'risida bilim va tasavvurlari shakllana boradi. Bu yoshga kelib bolalarda tasviriy uquvi va texnik usullari mavjud bo'ladi, qo'l muskullari rivojlangan bo'lib, qaychi bilan qiladigan harakatlari ancha aniq va ishonchli bo'ladi, bu esa o'z-o'zidan applikasiyaga o'rgatishning ancha murakkab vazifalarini hal etishni taqozo etadi. Applikasiya faoliyatlari jarayonida predmet to'g'risida xilma-xil ma'lumotlar berib boriladi. Bolalar xilma-xil shakllarni atashga, kvadrat, to'rtburchakni bir-biridan farq qilishga, ularning asosiy belgilarini to'g'ri atashga o'rgatib boriladi. Shuningdek, bolalarga oval, doira, uchburchakni to'g'ri ajratishni farq qilishni o'rgatadi. Shunday qilib, bolalar faqat shakllar bilan emas, balki ranglar bilan tanishib boradilar. Masalan, och, to'q, yorqin ranglar va boshqalar. Bular orqali bolalar rangni sezishga, uni tanlay bilishga o'rganib boradilar. Applikasiya jarayonida figuralarni bir-biri bilan taqqoslashga o'rganadilar, baland-past, keng-tor, ya'ni qalin-ingichka kabi tushunchalarni egallab, tushunib boradilar. Shuningdek, qog'oz varag'ini mo'ljallay bilish bilan bog'liq bo'lgan tushunchalar, tepada, pastda, o'rtasida kabi ketma-ket tushunchalarni egallashga harakat qiladilar. Bu ish bolalarni qaychi bilan qirqish usullariga o'rgatib borish bilan davom ettiriladi. Bu bilan o'rgatib borish davom ettiriladi, bolalar o'rta guruhda egallagan qirqish usullarini takrorlab, mustahkamlaydilar va yangi qirqish usullarini egallaydilar. Bular quyidagilar:

qog'ozniikki buklab, birxil shakllar qirqish usuli, simmetrik shakllarini ham bir necha marta buklab (garmoshka qilib taxlab) qixqishga o'rganadilar. Masalan, gullar, barglar va hokazo. Bu guruhda tarbiyachi bolalarning diqqatini doimo ishning sifatiga qaratib boradi. Chunki qirqish va yopishtirishning sifati butun bir ishning yoki applikatsiyaning sifatiga ta'sir etadi. O'quv yilining boshida bolalar bilan doiraviy shakllarni qirqish ustida ishlanadi, chunki bolalar bu usulni o'rta guruhda yetarli darajada egallamagan bo'ladilar. Bolalar predmetlarni qismlarga bo'lib, qirqib yopishtirishni o'rgangach, ularning qirqishning ratsional usuli, ya'ni garmoshka usulida qog'ozni buklab qirqishni o'rganadilar. Ammo yilning boshida dumaloq shakldagi predmetlarni qirqishni mustahkamlashga tarbiyachi quyidagi mavzularda ishlar berishi mumkin. Masalan, kuzgi barglar, sabzavot, mevalar, qo'ziqorinlar va hokazo. O'quv yili davomida bolalar predmetli applikatsiya ishlarini bajaradilar. Masalan, samolyot, raketa, mashina, trolleybus va hokazo. Qog'ozni garmoshka usulida buklab, qirqishga turli xil predmetlarni taklif qilish mumkin. Masalan, bargli shoxcha, gullar, archa o'yinchoqlari. Shuningdek, dekorativ applikatsiya bo'yicha ham shar, sochiq, kvadrat, gilam, doira, tarelka va shuningdek, tayyorsiluettlarni, zontik, choynak, fartuk kabilarni bezatishni taklif etish mumkin. Bolalarni simmetrik figuralarni qirqishga o'rgatishda tarbiyachi simmetrik tuzilishga ega bo'lgan predmetlarni taklif etadi. Masalan, guidon, nok, kapalak, masxaraboz va hokazo. Bolalar predmetli dekorativ applikatsiyadan tashqari, mazmunli applikatsiyani ham bajaradilar. Masalan, quyonning bo'g'irsoq bilan uchrashuvi, qor bosgan uycha, qiz bayroq ushlab turibdi va hokazo. Katta guruhda bolalar o'z ixtiyorlari bilan ham applikatsiya ishlarini bajaradilar. Bolalar olgan bilim, malakalari asosida o'zlari mustaqil applikatsiya ishlarini bajaradilar. Applikatsiya faoliyatlarida bolalar jamoa ishlarni bajaradilar. Gullar va afsonaviy qushlar tasvirlangan gilam, sevimli o'yinchoqlari va boshqalar. Katta guruhda ham applikatsiya faoliyatlarida tasvirlash kerak bo'lgan predmetlarni tahlil qilishga katta o'rin ajratiladi va unda bolalarni savollar bilan faollashtirilsa, katta guruhlarda esa bolalarning mustaqilligini qo'proq ta'minlaydi. Tahlil jarayonida bolalar predmetning shakliga, rangiga, turli xil xususiyatlariga e'tibor berishi lozim. Xalq amaliy san'ati asarlarini ko'rib, tahlil qilishga, bolalarga ranglar garmoniyasining go'zalligini sezishga, ko'pincha kompozitsiyaning mazmundorligini ochishga o'rgatiladi. Bu guruhda namunadan, ayrim hollarda, ya'ni ishning yakunini namoyish qilishda foydalanish mumkin. Har bir qirqish usullarini ko'rsatib berish maqsadga muvofiq bo'lmaydi. Tarbiyachi ko'proq bolalarning o'zlarini faollashtirib, bolalarning o'zlarini mustaqil ravishda qirqish yo'llari, yopishtirish tartibini qidirib topishga undaydi. Agarda yangi qirqish yo'llari kiritiladigan bo'lsa, tarbiyachining o'zi qirqish yo'llarini ko'rsatib beradi. Masalan, qat-qat usulida qirqish, ayniqsa, simmetrik figuralarni qirqishda bolalar ancha qiynaladilar. Shuningdek, tarbiyachi ayrim predmetning qog'ozdagi tasviridan foydalanish mumkin (qo'l harakatlari bilan yurgizib chiqishi mumkin). Dastlab tarbiyachining «predmetning yarmi» deb tushuntirishi asosida bolalar usulni tushunib yetadilar.

Bu guruhda bolalar qog'ozni qo'l bilan yirtib, mayda bo'lakchalardan foydalanib, tasvirini hosil qilishga o'rganadilar. Tarbiyachi bolalarni mustaqil, ijodiy ishlashga o'rgatib, mazmundor applikatsiya yaratishga, tayyorlov guruhga o'tgach ularning applikatsiya bo'limi ancha murakkablashadi. Ular qirqimning yangi, ya'ni bir necha marta buklangan qog'ozdan qirqish va siluet qirqish usullarini egallay boshlaydilar. Bu bilan bu guruh bolalarini turli xil shakllarda dekorativ naqsh chizishga va bir necha qismdan tuzilgan predmetlarni tuzishga hamda mazmunli applikatsiya tuzishga, predmetlarni joylashtirishga o'rganadilar. Shu bilan birga, rang spektrining barcha ranglaridan foydalanishga o'rgatiladi.

Siluet qirqish — eng murakkab usullardan biridir. Siluet qirqish jarayonida bola doimo predmetning obrazini xotirasida tutib turishga va uning konstruksiyasi va proportsiyasini kuzatib turishga, qo'l harakatini hosil qilinayotgan shaklning yo'nalishiga moslashtirishga to'g'ri keladi. Shuning uchun bolalarni siluet qirqishga o'rgatishni sodda shakllardan, masalan, baliqlar, sabzavot, mevalardan boshlash lozim. Katta guruhda bolalarni applikatsiya qilishga o'rgatishda quyidagi vazifalar turadi: bolalarni to'g'ri harakat bo'ylab qirqish, dumaloq shakllarni va ikkiga buklangan qog'ozni qirqishga o'igatiladi. Bir nechta qismdan tuzilgan predmetlarni hosil qilishga, geometrik va simmetrik shakllardan chiroyli dekorativ naqsh tuzishga o'rganadilar. Demak, bu guruhda asosiy vazifa qirqishning xilma-xil usullarini egallashdan iborat ekan. Oldin bu guruhda ham o'rta guruhdagi kabi mavzularda, faqat detallar soni ko'paytirilib, qorbobo, boshida qalpog'i yoki qo'lida xaltasi bilan, samolyot esa qanotlarida yulduzi bilan va qorboboning yuz qismidagi mayda detallarni: burun, ko'z va boshqalar yasaldirdi. Bu guruhda bolalar ba'zi shakllarni ikkiga buklangan qog'ozdan, shoxlarni barglari bilan yasashgan. Bu usullarning ishlatilishi vaqtini ancha tejaydi va chiroyli mazmun yoki kompozitsiya tayyorlash mumkin. Qog'ozni ikkiga buklab qirqish, bir-biriga simmetrik shakllarni qirqishni osonlashtiradi. Bu usuldan foydalanib, bolalar vaza, barglar, sabzavot va mevalar shaklini qirqadilar. Katta guruhda bolalar shakllarni qog'ozning uchini qo'li bilan tekislab, barmoqlarda qirqishga o'rganadilar. Katta guruh bolalarining ishlaydigan ish mazmuni shu bolalarda qirqishning ko'nikma va malakasini rivojlantirishdir. Dekorativ applikatsiya ishlarida esa bu guruhda faqatgina tayyor geometrik shakllar berilmay, balki xilma-xil o'simlik shakllaridan barg gullar va boshqalarning elementlari kiritiladi. Tayyorlov guruhga o'tgach, ularning applikatsiya bo'limi ancha murakkablashadi, ular qirqishning yangi usullarini egallay boshlaydilar. Bu usullarga bir necha marta buklangan qog'ozdan qirqish va siluet qirqish kiradi. Shu bilan birga, bu guruh bolalari turli xil shakllarda dekorativ naqsh tuzishga va bir necha qismdan tuzilgan predmetlarni tuzishga hamda mazmunli applikatsiya tuzish va predmetlarni joylashtirishga o'rganadilar. Shu bilan birga, spektorlarning barcha ranglaridan foydalanishga o'rganadilar. Yuqorida siluet qirqish eng murakkab usullaridan biri ekanligi aytiladi. Siluet qirqish jarayonida bola doimo predmetning obrazini xotirasida tutib turishga va uning konstruksiyasi va proportsiyasini kuzatib

turishga, qo‘l harakati hosil qilayotgan shaklning yo‘nalishiga moslashishga to‘g‘ri keladi. Shuning uchun bolalarni siluet qirqishga o‘rgatishni sodda shakllaridan (baliqlar, sabzavot va mevalar) dan boshlash lozim. Katta guruh bolalarini applikatsiya qilishga o‘rgatishda qirqimning turli usullarini egallash muhim ahamiyatga egadir. Bolalarning tasavvuriga asoslangan holda tarbiyachi bolalar bilan naturani, uning qismlari, tuzilishini tahlil qilib, alohida qismlarga ajratib ko‘rsatadi. Namunada, agar bolalar predmetni birinchi marta tasvirlayotgan bo‘lishsa, foydalanish mumkin. Uni tahlil qilishni bolalarning o‘ziga topshirish mumkin bo‘ladi. Agar bolalar o‘zlariga tanish predmetni bir necha detallari bilan tasvirlayotgan bo‘lishsa, namuna o‘rnini natura bilan almashtirish mumkin bo‘ladi. Masalan, oddiy uyni emas, afsonaviy uyni yoki bayramga bezatilgan uyni katta va tayyorlov guruhlarida bir necha namunalardan foydalanib, ko‘rsatish tavsiya etiladi. Chunki bu narsa bolalarning ijodiy faolligini tarbiyalaydi. Katta guruhda jamoa bo‘lib applikatsiyalar bajariladi. Masalan, «Akvariumdagi baliqlar», «O‘tloqdagi gullar», «Ko‘chadagi uy va mashinalar» kabi. Har bir bola ishning qaysidir qismini bajaradi. Keyin har bir qism umumiy fonga birlashtiriladi. Tarbiyachi ishni bolalarning xohishiga qarab taqsimlaydi. Ba’zi jamoa ishlarini bajarishda bolalar 4- 5 ta bo‘lib, guruhchalarga birlashishadi.

Tayyorlov guruhida applikatsiya qilishga o‘rgatish. Tayyorlov guruh bolalari bilan dasturda mazmunli applikatsiyalarni berish ko‘zda tutiladi. Ular ko‘cha, akvarium kabi mavzularda, shuningdek, «Bo‘g‘irsoq» kabi ertaklarga illustratsiyalar bajarishlari mumkin. Tayyor shakllarni yopishtirish tayyorlov guruhida ham davom ettiriladi. Simmetrik shakllardan naqshlar tuzishda ularga turli o‘lcham va rangdagi tayyor shakllar beriladi va bu guruhda ham katta guruhdagi kabi qog‘ozni qo‘l bilan yirtish usulidan foydalanish davom etadi. Tayyorlov guruh bolalari bilan dasturda mazmunli applikatsiyalarni bajarish ko‘zda tutilgan. Ular «Ko‘cha», «Akvarium» kabi mavzularda, shuningdek, «Bo‘g‘irsoq» kabi ertaklarga illustratsiyalar bajarishlari mumkin. Tayyor shakllarni yopishtirish tayyorlov guruhida ham davom ettiriladi. Simmetrik shakllardan naqshlar tuzishda turli o‘lcham va rangdagi tayyor shakllar beriladi. Va bu guruhda ham katta guruhdagi kabi qog‘ozni qo‘l bilan yirtish usulidan foydalanishi davom ettiriladi. Ikkinchi kichik guruhda bolalarni applikatsiya qilishga o‘rgatishga ish uchun beriladigan materiallar va mashg‘ulotni tashkil etish muhim ahamiyatga egadir. Materialning rangi bolalarning diqqatini o‘ziga tortib, ularni chalg‘itadi. Shuning uchun dastlab mashg‘ulotlarda material alohida paketlarda, tushuntirilib bo‘lgandan so‘ng tarqatiladi. Tarbiyachi mavzuni tushuntirib bo‘lgandan so‘ng material tarqatilib, bolalar materialni topshiriqqa mos ravishda qog‘oz varag‘iga terib chiqadilar. Tarbiyachi dastlab elementlarning yig‘ilganligini tekshiradi, shundan keyingina bolalarga yelim (kley) ishlatish uchun ruxsat beriladi. Bu guruhda tarbiyachi bolalar bilan naturani kuzatish namuna bilan birgalikda olib borilishi kerak. Namunani ko‘rayotgan jarayonda tarbiyachi shaklning rangini aniq atashi va barmog‘i bilan uni ko‘rsatib, shu shaklning

xususiyatlarini bolaga aniq ko'rsatib berishi lozim. Tarbiyachi tomonidan ishning bajarilishini ko'rsatib berilishi bolalarda turli malaka va uquvning vujudga kelishida muhimdir. Shuningdek, tarbiyachi ish tartibini ham boshidan ko'rsatib beradi. Qanday shaklni oldi, qanday qilib quyib, yelim surtdi va boshqalar. Tarbiyachi o'zining har bir harakatini so'z bilan birgalikda olib boradi. Tayyorlov guruhida ishning dastur materialiga siluet qirqish usuli kiritiladi. Shuning uchun o'rgatish usullarining xarakteri bir muncha o'zgaradi. Naturani tahlil qilishda tarbiyachi barmoq harakati orqali ularning diqqatini predmetning konturiga tortadi. Bunda harakatni qirqish qaysi qismdan boshlanadigan bo'lsa, o'sha qismdan boshlash lozim. Bu guruhda bolalar endi predmet konturiga, qandaydir detal qirqishga o'rganadilar, masalan, tipratikanni ignalari bilan. Albatta, bolalarga bu qiyin. Shuning uchun bu ishda ikki bosqichdan foydalaniladi. Oldin tayyorlangan qog'ozdan umumiy kontur qirqiladi. So'ngra uning detallari, masalan, oyog'i yoki suzgichlari qirqiladi. Ba'zi vaqtlarda siluet qirqish oldindan chizilgan kontur asosida qirqiladi. Bu narsa ko'proq murakkab o'simlik elementlaridan dekorativ shakllar tuzishda qo'llaniladi. Bu guruhda qog'ozni ikkiga buklab, qirqishning murakkabroq usuli bilan tanishtiriladi. Masalan, archa, odam, hayvon shakllari. Yana bu guruhda qirqishning murakkab usuli — qog'ozni bir necha marta buklash orqali qirqishga o'rgatish usuli o'rgatiladi. Bu usul salfetka, qor parchalari hosil qilishda qo'llaniladi. Tarbiyachi bolalarga qog'ozni qanday buklash kerakligini, qirqish yo'llarini ko'rsatib beradi. Bu usuldan bolalar keyin dekorativ applikatsiya faoliyatlarida foydalanadilar. Bu guruhda hali mazmunli applikatsiya qilish davom ettiriladi. Bunda bolalarni shakllarni to'g'ri joylashtirib, yopishtirishga o'rgatadilar. Oldin umumiy fon, keyin uzoqdan joylashgan, o'rtada va oldinda joylashgan predmetlar yopishtiriladi. Tayyorlov guruhida applikatsiya jamoa ishi sifatida berilishi mumkin. Masalan, «Egri va to'g'ri» ertagida bolalar to'rttadan bo'lib, har bir guruh shu ertakdan ma'lum bir ko'rinishni bajarishlari mumkin. Bolalar shu ko'rinish elementlarini qirqib, joylashtirib qurganlaridan so'ng uni qanday ketma-ketlikda yopishtirish kerakligini aniqlaydilar. Biri yelim surtadi, ikkinchisi uni joylashtiradi, uchinchisi latta bilan mahkam yopishtiradi. Bu ish bolalarni o'rtoqlik, jamoatchilik ruhida tarbiyalashda katta ahamiyatga egadir.

1. Bolalarni plastilin va loy ishiga o'rgatishni o'ziga xos tomonlari.

Loy va plastilindan o'yinchoqlar yasash faoliyatning bir turi sifatida rasm chizish yoki applikatsiya tuzishga qaraganda bolalarni fazoda mo'ljal olishga, qator matematik tushunchalarni o'zlashtirishga tezroq o'rgatadi. Chunonchi, kichik guruhda bolalar to'siq uchun ustunchalar yasashadi, bola ularni bir joydan ikkinchi joyga olib qo'yadi, qator qilib teradi, ulardan uycha atrofiga devor yasaydi, nechta ustuncha yasaganini sanab chiqadi va hokazo. Katta yoshli bog'cha bolalari odam figurasini yasashda uning a'zolarini qaerga iriktirish to'g'risida o'ylaydilar. Bunda ular figura qismlarini bir-biri bilan va butun figura bilan bevosita solishtirib, taqqoslab ko'radilar, ularning kattakichikligini, o'lchamlarini (uzunligini,

qalinligini) aniqlaydilar. Xolbuki, rasm chizilgan vaqtda bu ishlarni faqat ko‘z bilan chamalab amalga oshirish mumkin. Loy va plastilindan o‘yinchoqlar yasashning yana bir xususiyati uning turli o‘yinlar bilan uzviy bog‘liqligidir. Bajarilgan figuraning hajmliligi bolalarni shu o‘yinchoq yordamida turli o‘yin harakatlariga rag‘batlantiradi. Kichkintoylar o‘zlari yasagan buyumlarni mashg‘ulot jarayonidayoq darhol is ga solib turli o‘yinlarni boshlab yuboradilar. Bolalar yoshiga xos bu xususiyat anchagina mavzularni o‘yin bilan bog‘lab o‘tkazish imkonini beradi.

Predmetli o‘yinchoqlar yasash. Predmetli o‘yinchoqlar yasashda ayrim predmetlarni tasvirlash bola uchun, masalan, rasm chizishga nisbatan ancha oson tuyuladi, chunki o‘yinchoq yasayotgan bola real hajm bilan ishlaydi va shartli ifoda vositalarini qo‘llamaydi. Bolalar odam va jonivorlar figuralarini qiziqib yasaydilar. Shuningdek, ular plastik shakldan ko‘ra konstruktiv predmetlarni ifodalashni tezroq o‘zlashtiradilar. Tadqiqotlar ta‘lim natijasida bolalarga odam va jonivorlar tasvirini dastlab konstruktiv, keyin plastik usulda ifodalash usulini nisbatan to‘g‘ri ifodalashni o‘rgatish mumkinligini ko‘rsatmoqda.

Loy va plastilindan syujetli o‘yinchoqlar yasash, bog‘chaning faqat katta va tayyorlov guruhlarida amalga oshiriladi. Chunki bola predmetlar to‘g‘risida ko‘p narsalarni bilishi hamda tasvirlashning turli usullaridan foydalana olishi kerak.

Dekorativ plastinkani ishlash orqali bolalar asboblardan foydalanishni, o‘yinchoq yasashning har xil usullarini, eng muhimi bo‘shliqni chiroyli dekoratsiyalar bilan to‘ldirishni o‘rganadilar. Ba‘zi elementlarni naycha, kvadrat, uchburchak va boshqa shakldagi maxsus qalam bilan bajarish mumkin

Bolaga o‘yinchoqlar yasashni o‘rgatishda loy asosiy material bo‘lishi kerak. Chunki u plastik, bir tusli, chiroyli material sifatida bolaga predmetlar shaklining yaxlitligini tushunish imkonini beradi. Bola loyning bitta zuvalasidan juda ko‘p o‘yinchoqlar va bir necha o‘yinchoqlardan iborat kompozitsiyalar tayyorlashi mumkinki, bu ishni plastilin bilan bajarib bo‘lmaydi. Loy plastilinga qaraganda yana bir afzallikka ega; loydan yasalgan buyumlarga keyin mufel pechida yana ishlov berish yoki yaxshi quritilgandan so‘ng guashga tuxum sarig‘ini qo‘shib bo‘yash mumkin. Uyincholqlar yasaladigan materiallar xilma-xildir. Biroq afzallik loyga beriladi. Loy narsalar yasashda asosiy material hisoblanadi. Chunki u istalgan joyda topiladi, arzon va qayishqoqdir. Narsalar yasaladigan materialda chet predmetlar, tosh, qum va shu kabilar bo‘lmasligi kerak. Chunki ish qo‘lda bajariladi. Shuning uchun ish boshlashdan oldin loyni tayyorlash kerak, topilgan matni narsalar yasashga yaroqli yoki yo‘qligini oldindan tekshirish kerak. Loy shirali va shirasiz bo‘ladi. Shirasiz loy tarkibida qum ko‘p bo‘lib, unda yopishqoqlik xususiyati yomon bo‘ladi. Loy va plastilin ham turli narsalar yasash uchun juda qulay bo‘lib, ayrim xususiyatlariga ko‘ra, bir-biridan ajralib turadi. Masalan plastilin rang-barangligi va doimo ishga tayyor holda ekanligi bilan ajralib turadi. Lekin asosiy kamchilik shundaki, plastilin issiqda tez erib ketadi va o‘zining

qayishqoqlik xususiyatini yo‘qotadi. Bundan tashqari plastilindan ishlangan haykalchalarni ochiq joyda saqlash juda qiyin. Undan asosan kichik modellarni yasashda foydalaniladi.

2. Chinni hamr tayyorlash texnikasi.

Tarbiyachi bolalarning ijodiy faolligini o‘stirib, ularga mustaqil ishlash uchun keng sharoit yaratib berib, bolalarni mustaqil mavzu topib, tasvir.usullarini ham mustaqil o‘ylab topishga o‘rgatib boradi. Tarbiyachi bolalarga xarakterli shakldagi predmetlarni loydan yasashni taklif etadi. Masalan, sabzavot, mevalar. Agar katta guruhda turli sabzavot va mevalarni loydan yasashga o‘rgatilsa, tayyorlov guruhida ancha murakkab vazifa topshiriladi. Masalan, turli xil shakldagi bir xil guruhga kiruvchi predmetlarni, olmaning ikki navi — krem va antonovka va bodringning bir necha navlarini. Bu kvartalda bolalar o‘yinchoqni, haykaltaroshlik usullari asosida harakatdagi predmedlarni loydan yasashga o‘rganadilar. Masalan, bo‘ynini cho‘zib qichqirayotgan xo‘roz, koptok o‘ynayotgan mushukcha va boshqalar. Bundan tashqari, bolalar bu kvartalda tasavvurlari asosida turli hayvonlarni yasaydilar. Shuningdek, bolalar odam figurasini yasashda davom etadilar.

“Chinni xamir” tayyorlash

- 3 qoshiq PVA kley № 801
- 2 osh qoshiq pista yog‘i
- 1 osh qoshiq glitserin
- 4 osh qoshiq jo‘xori kraxmali
- 3/1 qoshik limon kislotasi

Tayyorlanishi: Barcha maxsulotlar aralashtiriladi, ishlov beriladi, yog‘langan stol ustida qayta ishlov beriladi. Xamir necha xil rang kerak bo‘lsa shuncha bo‘lakka bo‘linadi, guash orqali rang beriladi. (ushbu xamirga faqat guash orqali rang beriladi. Xaimrlar yog‘lanib selofon paketga solinib 3 soat tindiriladi. Tayyor xamirdan loy ishi mashg‘ulotlarida foydalaniladi. “Chinni xamir” dan 4 xaftagacha foydalanish mumkin.

Masalan, asosan, Dimkova qo‘g‘irchog‘i. Dimkova qo‘g‘irchoqlarini yangi texnik usul asosida yasaydilar, ya‘ni boshi va koftalari alohida loy bo‘lagidan, yubkasini esa, alohida, boshqa loy bo‘lagidan, loyni yassilab konussimon shakl asosida yasashadi. Bolalar o‘z tasavvurlari asosida mavzu bo‘yicha «Qiz bola yoki bola bayroqcha ko‘tarib ketyapti», «Bola maktabga ketyapti» kabi ishlarni yasaydilar. Bolalar yalmog‘iz kampir, chipollino va boshqa ertak qahramonlarini yasaydilar. Bunday ishlarni bajarish esa bolalarda ijodiy faollikni, mustaqillikni, tasvir etishning yangi vositalarini o‘ylab topishga yordam beradi. Bolalar bu kvartalda butun bir loy bo‘lagidan yasash ustida izlanadilar va dekorativ loy bo‘yicha keng imkoniyatlarga ega bo‘ladilar. Masalan, asosan, xalq o‘yinchoqlari, idishlar, dekorativ plastinkalar yasaydilar. Tayyorlov guruhida bolalar idishlarni yangi usulda yasaydilar. Bu usul idishlarni halqachalar hosil qilib yasash va stek yordamida loyni olib tashlash usulidir. Masalan, halqachalar yasalib, ustma-ust qo‘yilib, bir-biriga mustahkam o‘rnatilib, so‘ng ichki va tashqi tomonidan ulangan qismlari tekislanib, silliqqlanib chiqiladi. Loyni stek bilan o‘yib olib tashlash usulida, chap qo‘l bilan silindrsimon, sharsimon-shakllardan o‘sha predmet

ushlanib, o'ng qo'ida stek bilan ichki qismidan loy olib tashlanadi. Masalan, halqachalar usulida krujka, tog'oracha, gullar uchun vaza, ikkinchi usul bilan, ko'zachalar, xumlar, ya'ni dumaloq va silindrsimon predmet yasash mumkin. Bolalar jamoa loy ishlariga o'rganadilar. Masalan, parrandalik fermasi, hayvonot bog'i. Bular jarayonida bolalar bilan tasviriy va texnik vazifalar ham o'tilishi shu bilan birga, tarbiyaviy xarakterdagi vazifa ham ko'proq hal etiladi, chunki jamoa loy yashlari bilan shug'ullanganda, ularga yaxshi imkoniyat yaratib beriladi. Shuningdek, bolalar tasavvurlari asosida, naturaga qarab loy ishlarini bajaradilar. faoliyatlari o'tkaziladi. Lekin o'rta guruh bolalariga o'ylagan mazmunlari asosida tayyor shakllar beriladi.

Mozaika monumental dekorativ sahnat turlaridan biridir. Turli davrlarda va turli mamlakatlarda mozaika qo'llaniladigan materialiga ko'ra ham, naqo' va rasmlariga ko'ra ham o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan. O'rta Osiyo madrasalari, machitlar, hukmdorlarning saroylari mozaika bilan bezatilgan. Mozaika hozirgi kunda monumental sahnatga aylangan. Mozaika bilan binolarning tashqi qismlari, devorlari va halq amaliy sahnati asarlari bezatiladi. Mozaika ishlarida oyna, sapol plitalaridan foydalaniladi. Loasda rangli ko'zgu parchalaridan ajoyib mozaika asarlari yaratiladi, ular quyoshda bir-biriga qo'shib va porlab, shodlik kayfiyatini yaratadi. Mozaika bu rasm sathida ayrim-ayrim parchalar (qog'oz, oyna, sapo, gul tojibarglari, tuxum po'sti va shu kabilar) qo'yib chiqishdir:

1. Tuxum po'stidan mozaika ishlarini bajarish uchun yuvib qo'ritilgan tuxum po'sti mo'yqalam yordamida akvarel bo'yoqlari bilan kerakli ranglarga bo'yaladi.

2. Bo'yoq qurigandan keyin tuxum po'stini tanlangan rasmga ko'ra mayda va yirik bo'laklarga bo'linadi

3. Tuxum po'stidan mozaika qilishda shunday tasvirni tanlash kerakki ularning konturlari mumkin qadar tekis va mayda egri-bugrilari bo'lmasligi kerak.

4. Kontur qora qog'oz orqali o'tkaziladi yoki shablondan aylantirib chiziladi.

5. Avval rasm sathining bir qismiga yelim surtiladi. U yerga tuxum po'sti terib siqiladi, keyin ikkinchi qismiga ham shu tartibda davom ettiriladi.

6. Ortiqcha yelim toza latta bilan artib tozalanadi, po'st yaxshiroq yopishishi uchun ustidan sekin bosib qo'yiladi. Bunday ish odatda eng oddiy konturlardan boshlanadi. Keyinroq konturlar ancha murakkablashadi. Turli meva va sabzavot, poliz ekinlarining urug'lari, danak, baliq tangalari, chig'anoq, mayda toshlar bilan xilma-xil mozaika ishlarini bajarish mumkin.

Rasm va applikatsiya. "Men va mening oilam".

Maqsad: bolalar oilalari haqidagi ma'lumotlarni umumlashtirish va oila a'zolarini tasvirlab berish malakasiga ega bo'ladilar. Bajarilayotgan ishda rasm chizish va applikatsiya kabi ikkita ijod turini uyg'unlashtirishga harakat qiladilar. Ish jarayonida tatibli bo'lishga o'rganadilar.

Kerakli jihoz va materiallar: oilaviy fotosuratlar to'plami, AKT vositalari, qog'oz, buyoqlar, qaychi, yelim, qalamlar.

Faoliyatning borishi:

1. "Men va mening oilam" mavzusidagi rasmlarni ko'rib chiqish.
2. O'z oilaviy an'analari haqida gapirib berish.
3. Ishlash texnologiyasini tanlash (applikatsiya bilan rasm chizish).
4. Bolalar ishlari va ularni rag'batlantirish.

Qo'shimcha: bolalar ishlari ko'rgazmasini tashkil etish.

E'tiborga molik jihati: ozoda ishlay olish malakalari va hayot xavfsizligiga rioya qilish.

Applikatsiya: Qushlar

Maqsad: bolalarda mayda qo‘l motorikalari rivojlanadi, qog‘ozni buklash usulidan foydalanib shakl berish malakalari oshadi, jamoa bilan kompozitsiya tuzishni o‘rganadilar.

Kerakli jihoz va materiallar: oq qog‘oz, rangli qog‘oz, qaychi, yelim, salftkalar, tayyor namuna, “Qushlar uchib ketmoqda” mavzusidagi rasmlar.

Faoliyatning borishi:

1. Namuna va rasmlar asosida suhbat.
2. Jihozlarni taqsimlash, rejalashtirish.
3. Bolalar ijodi.
4. Applikatsiya ko‘rgazmasi.

Qo‘shimcha: “Ramka” yasashni taklif etish, kompozitsiyani ramkaga solish.

E‘tiborga molik jihati: gigiena va hayot muhofazasi qoidalariga rioya qilish.

Applikatsiya: Kasblar kitobchasi

Maqsad: kasblar to'g'risidagi tasavvurlarga ega bo'ladilar, ayrim kasblarning asosiy vazifasi to'g'risidagi ma'lumotlarga ega bo'ladilar.

Kerakli jihoz va materiallar: rangli qog'oz, karton, kasblar to'g'risida rasm va tabriknomalar, yelim, qalam, qaychi, salfetka; kitobchani jamlash namunasi.

Faoliyatning borishi:

1. Namuna bo'yicha kitobchani yasash
2. Jurnallardan kasblar to'g'risidagi rasmlarni tanlab va ularni qirqib olish.
3. Kitob varaqlarini kasblar to'g'risidagi rasmlar bilan to'ldirish va kasblar nomini har bir rasm tagigabosma harflarda yozib chiqish.
4. Kitob muqovasini bezash.

Qo'shimcha: o'z kitoblari bilan bir-birlarini tanishtirish.

E'tiborga molik jihat: ishga ijodiy yondasha olish, batartib ishlay olish va ish joyini tartibga keltirish.

Mavzu yuzasidan tinglovchilarning bilimlari mustahkamlash.

Nazorat savollari

1. Natyurmort so'zining ma'nosi?
2. Badiiy rasm deganda nimani tushunasiz?
3. Applikatsiyada qirqishning qanday turlari bor?
4. Applikatsiyada qanday resurslardan foydalaniladi?
5. Badiiy rasm deganda nimani tushunasiz?
6. Applikatsiya turlarini ayting turlarini ayting?
7. Applikatsiya qaysi guruhdan boshlanadi.
8. Plastilin bilan ishlash mashg'ulotlarida qo'llaniladigan metodlar qanday
9. Tuzli hamr qanday tayyorlanadi?

Modulning texnologik xaritasi

Modul		“Rivojlanish markazlarida ta’limiy faoliyat” moduli	
Ishchi o‘quv rejadagi joyi (tartib raqami)		10-mavzu	
Dars mavzusi		“Qurish,k konstruksiyalash va matematika” rivojlanish markazida ta’limiy faoliyatni takomillashtirish.	
Davomiyligi		2 soat	
Darsning maqsadi		Bolalarni bilish jarayonini rivojlanishida Qurish, konstruksiyalash va matematika markazining o‘rni. Bilish jarayonini rivojlanishi soxasini mazmun mohiyati haqida bilimga ega bo’ladilar Markazda bolalarni elementar matematik malakalari va fazoviy tasavvurlarini rivojlantirish	
Kutilayotgan natija:	Bilim	Bilish jarayonini rivojlanishi soxasini mazmun mohiyati haqida bilimga ega bo’ladilar.	
	Ko‘nikma	Qurish, konstruksiyalash va matematika markazida bolalarni elementar matematik malakalarini, fazoviy tasavvur va fazoda mo’ljal olish ko’nikmalarini shakillantirish, tabiat hodisalarini o’rgatish bo’yicha ko’nikmaga ega bo’ladilar.	
	Malaka	Turli didaktik o’yinlar orqali bolalarni bilish jarayonini rivojlanish bo’yicha ko’nikmaga ega bo’ladilar.	
Darsning jihozi			
Didaktik materiallar		Turli geometirik figuralar, didaktik o’yinlar, sanoq cho’plar va boshqa resurslar.	
Ta’limning texnik vositalari		Mavzuga oid slaydlarni namoyish qilish uchun texnik vositalar (AKT), flipchart, A-4, marker	
Dars mazmuni			
T.r.	Bosqichlar	vaqt	Metod va faoliyatning tavsifi
1	Tashkiliy	2 daqiqa	Tinglovchilar davomati va auditoriyani darsga tayyorligi aniqlanadi
2	Tinglovchilarning tayyorgarlik darajalarini aniqlash	5 daqiqa	Mavzu yuzasidan savol-javoblar o‘tkaziladi (aqliy hujum) .
3	Mavzuni reja asosida yoritish	40 daqiqa	I.Kirish 1. Bilish jarayonini rivojlanishi soxasini mazmun mohiyati. 2. “Qurish, konstruksiyalash va matematika” rivojlanish markazini metodik ta’minlash 3. Nazorat savollari va tahlil 4. Adabiyotlar ro‘yxati. (Mavzuga tegishli ilmiy ma’lumotlar berish, hayotiy misollar keltirish, tavsiyalar ishlab chiqish)
4	Amaliy topshiriqlar	25 daqiqa	Davra suhbat, bahs-munozara, o‘zaro tajriba almashish
5	Nazorat	3 daqiqa	Mustaqil ish topshiriqlari
6	Darsning yakuni	5 daqiqa	Xulosa (savol –javob, fikr-mulohazalar va takliflar)

Mavzu: “ Qurish, konstruksiyalash va matematika “rivojlanish markazida ta’limiy faoliyatni takomillashtirish.

1. Bilish jarayonini rivojlanishi soxasini mazmun mohiyati.
2. “Qurish, konstruksiyalash va matematika” rivojlanish markazini metodik ta’minlash.

1. Bilish jarayonini rivojlanishi soxasini mazmun mohiyati.

Bilish jarayonini rivojlanishi soxasi uchta kichik soxaga bo’linadi bular quyidagilar.

Bilish jarayonini rivojlanishi soxasini mazmun mohiyati

BILISH JARAYONINING RIVOJLANISHI			
Kichik soha: Intellektual-bilish malakalari			
Talab: Bola qiziquvchan, intiluvchan, faol, bilishga qiziqish bildiradi va unga ehtiyoji mavjud			
3-4 yosh	4-5 yosh	5-6 yosh	6-7 yosh
KUTILAYOTGAN NATIJALAR			
bitta belgi asosida predmetlarni ajratadi;	rasmlarni solishtiradi;	rasm asosida sujetni eslab qoladi va gapiradi;	Atrof olam haqida mustaqil ma'lumot izlaydi;
olti rangni farqlaydi va ajratadi;	2-3 belgi asosida guruhlariga ajratadi;	ketma-ketlikni saqlagan holda fikr yuritadi, mulohaza qiladi;	kuzatuvlar asosida xulosa qiladi va umumlashtiradi;
bir xil poyini topadi;	jonzodlarning asosiy ehtiyojlarini ta'riflaydi va taqqoslaydi (hayvonlar: ovqat eydi, nafas oladi, harakatlanadi va hokazo);	turli hayvonlarning yashash joylarini aytadi (baliq suvda yashaydi, bo'ri o'rmonda);	yil fasllari va voqea-hodisa ketma-ketligini aytadi;
rasmlardagi predmetlarni taniydi va nomini aytadi;	hayot uchun suv, havoning ahamiyatini ta'riflaydi;	geografik tushunchalarni biladi (er, dengiz, tog', darvo);	rasmlar bo'yicha ketma-ketlikni saqlagan holda fikr yuritadi, mulohaza qiladi;
jonli obyektlarga qiziqish bildiradi;	kun qismlarini nutqida to'g'ri qo'llaydi va biladi (ertalab, peshin, kechqurun, kechasi);	oddiy sabab va oqibat aloqalarni tushunadi (yomg'ir yog'yapti — panaga o'tish kerak);	o'z mamlakati va uning ramzlari haqida tushunchaga ega;
predmetlar yasalgan materialni farqlaydi (qog'ozdan, taxtadan, temirdan);	yil fasllarini tavsiflaydi;	sinash va xatolarni tahlil qilish yo'li bilan amaliy vazifalar yechimini topishga harakat qiladi (masinani yurg'izish uchun kalitni burash kerak);	o'z xalqining ayrim milliy an'analari va odatlarini biladi;
xonani kuzatadi va o'zi turgan joyni aniqlaydi;	atrof olamga faol qiziqish bildiradi.	obyektlarni tizimga soladi.	bolalar ensiklopediyasidan foydalana oladi (kerakli ma'lumotni topa oladi);
atrof muhitga qiziqish bildiradi.			ichki va tashqi belgilarga ko'ra predmetlarni guruhlariga ajratadi (rangi, shakli, hajmi, vazni, harakatlanish tezligi, vazifasiga qarab).

BILISH JARAYONINING RIVOJLANISHI			
Kichik soha: Elementar matematik malakalar			
Talab: Bola elementar matematik malakalarga ega			
3-4 yosh	4-5 yosh	5-6 yosh	6-7 yosh
KUTILAYOTGAN NATIJALAR			
predmetlarni 1-2 ta belgisi bo'yicha guruhlariga bo'ladi;	geometrik shakllarga o'xshash predmetlarni topadi;	geometrik shakllarni biladi va ularni predmetlar orasidan ajratadi;	hayotda son va sanoqning ahamiyatini tushunadi;
atrof muhitdan “bitta” va “ko'p” ni topadi;	geometrik figura va shakllarning nomini biladi;	predmetlarni uzunligi, eni, qalinligi va balandligiga ko'ra taqqoslaydi;	geometrik shakllar va figuralarni biladi;
predmetlarni kattaligiga qarab teradi;	miqdoriy aloqalarni belgilaydi; sonning miqdoriy tarkibini biladi;	predmetlar guruhini taqqoslaydi;	20 gacha bo'lgan ayrim matematik harakatlarni bajaradi;
geometrik shakllarni farqlaydi (doira, kvadrat, uch burchak), shakllar (kub, shar);	matematik tushunchalardan foydalanadi (ko'p, kam, jami, shuncha);	muloqot davrida matematik terminologiyani qo'llaydi;	10 gacha qo'shish va ayirishli sodda matematik vazifalarni yechadi (son va belgilarni qo'llagan xolda +, -, =);
ko'plikni taqqoslaydi;	ketma ketlikda sanaydi;	belgilar tizimini tushunadi (son va belgilarni qo'llagan xolda +, -, =);	son qatori haqida tushunchaga ega;
“uzun” va “qisqa” tushunchalari ma'nosini biladi;	ko'pliklarni taqqoslaydi	1 dan 10 gacha bo'lgan sonlarni to'g'ri va teskari sanaydi;	guruhlarning teng yoki teng emasligini tahlil qiladi (qanchaga ko'p? qanchaga kam?);
“varim”, “varimtacha” tushunchalarini biladi;	“ko'proq”, “kamroq”, “teng”; bo'shliqda yo'nalish olishni biladi (oldinda, orqada, tepada, pastda, yaqin, uzoq);	predmetlarni soni va sanog'iga qarab taqqoslaydi;	hajmi, balandligi va qalinligiga qarab predmetlarni ketma-ket joylashtiradi;
bog'liqlikni tushunadi;	butun va uning qismlari tushunchasini tushunadi.	predmetlar tengligi va tengmasligi guruhlarini aniqlaydi va ularni bir-biri bilan taqqoslaydi.	shartli belgi asosida suyuq, sochiluvchan va qattiq materialni o'lchaydi.
mexanik tarzda 5 gacha sanaydi.			

BILISH JARAYONINING RIVOJLANISHI											
Kichik soha: Tadqiqiy-bilish va samarali refleksiv faoliyat											
Talab: Bola oʻzining tabiiy muhitga qiziqishini namoyon qiladi, fanni oʻrganishda faol											
3-4 yosh			4-5 yosh			5-6 yosh			6-7 yosh		
KUTILAYOTGAN NATIJALAR											
kattalar bilan birgalikda tadqiqotlarda qatnashadi (eritish, boʻyash, choʻktirish, suv sathiga chiqarish va hokazo);			kattalar bilan birgalikda tadqiqotlarda ishtirok etadi (eritish, yaxlatish, magnetizm, boʻyash, qizdirish, qaynatish va hokazo);			tabiat hodisalarining turli omillarga bogʻliqligini tushunadi; tabiatdagi oʻzgarishlar sababini tushuntirib bera oladi (masalan, qor erishi);			qurilmani mustaqil oʻlchaydi (balandligi, uzunligi, kengligi boʻyicha);		
tabiatdagi ayrim oʻzgarishlarni farqlaydi (qor, yomgʻir, doʻl, issiq, shamol va hokazo);			yil fasllariga xos tabiat hodisalarini biladi;			insonlarning atrof olamga taʼsirini tushunadi (ekin ekish, hosil yigʻish);			shaxsiy qiziqishi va kuzatuvlariga bogʻliq savollar beradi;		
ayrim hasharot va qushlarni taniydi va nomini aytadi;			nima uchun ovqatlanish, nafas olish, oʻqish kerakligini biladi;			tabiiy materiallardan qoʻl ishlarni yaratishni biladi, ish bosqichlarini belgilaydi;			shaxsiy taxminlari haqida gapiradi, avvalgi va hozirgi tajribasini umumlashtiradi va tushuntiradi;		
ayrim jonivorlar bolalarini nomini toʻgʻri aytadi;			organizmning maʼlum bir organlari funksiyasini biladi;			mustaqil qurib yasashi mumkin; jonli va jonsiz tabiatni farqlaydi;			tadqiqotda yechimini talab etayotgan muammoni belgilaydi;		
“sujet” asosida qurilmalar yaratadi;			ayrim jismoniy jarayonlar muhimligini tushunadi;			insonlar hayotida tabiatning ahamiyatini anglab yetadi.			turli resurslarni qoʻllagan xolda shaxsiy kuzatuvlarni tasdiqlaydi va taʼriflaydi;		
suv va qum bilan oʻynaydi; jonli obyektlarni kuzatadi			konstruktor, pazl, mozaika, Legodan konstruksiyalar yaratadi.						atrof muhitni yaxshilashda ishtirokning muhimligini tushunadi (masalan, axlat chiqindilarini tashlash, ularni ajratish, daraxt va gullar ekish, suv, elektr energiyasi va qogʻozni asrash).		

Maktabgacha ta'lim tizimi uzluksiz ta'limning birlamchi, eng asosiy bo'g'inidir. Mutaxassislarning ilmiy xulosalariga ko'ra, inson o'z umri davomida oladigan barcha axborot va ma'lumotning 70 foizini 5 yoshgacha bo'lgan davrda oladi. Shu bois bolalarning sog'lom va bilimli, yetuk kadrlar bo'lib voyaga yetishida maktabgacha ta'lim tarbiyasi juda muhim o'rin tutadi.

Bugungi kunda fan — texnika nihoyatda jadal rivojlanayotgan davrda maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy, intellektual rivojlanishlariga katta ahamiyat berishimiz kerak bo'ladi. Bolalarning elementar matematikaga bo'lgan qiziqishlarini yanada oshirish, matematik topshiriqlar, ta'limiy o'yinlar orqali bolalarning mustaqil va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiriladi.

Elementar matematik tasavvurlarni shakllantirish natijasida bolalarda:

- son va sanoq haqida bilimlar berilib, birinchi va ikkinchi o'nlik ichida miqdoriy munosabatlar haqida tushunchalar hosil qilinadi.
- geometrik shakllar va predmetlarning shakli haqidagi tasavvurlar shakllantiriladi;
- fazoviy munosabatlarni tushunish va fazoda mo'ljal olish ko'nikmasi hosil qilinadi;
- vaqt haqida tasavvurlar shakllantiriladi;
- miqdor (kattalik) haqida tasavvurlar hosil qilinadi;

Faoliyatlar davomida bolalar mustaqil amaliy topshiriqlarni bajarib, turli interfaol usullar yordamida topshiriqlarni yechib, o'yinlarni o'ynab, ijod qilgan holda yangi matematik tushunchalarni o'rganib, bilim va ko'nikmalarini mustahkamlab boradilar Bolada matematik tushunchalarni shakllantirishda muammoli ta'lim katta ahamiyatga egadir. Muammoli ta'lim — bu didaktik tizim bo'lib, pedagog (tarbiyachi)larni muammoli xarakterdagi savollarni yechishga jalb qilishni nazarda tutadi. Psixologlar fikrlash muammoli vaziyatdagi savoldan

boshlanadi, deb hisoblaydilar. Shuning uchun muammoli vaziyat muammoli ta'limning asosini tashkil qiladi, muammoni yechish uchun sharoit yaratadi. Vaziyat— bu ilmiy bahs-munozara orqali tushunchalarni tartibga solish uchun zaruriyatga chaqiruvchi jarayondir. Muammoli jarayon — o'zining yechilishi uchun izlanishni talab qiladigan anglangan qiyinchilikdir. Berilgan savol qiyinchilik yaratsa va javob berishda pedagog (tarbiyachi)dan yangi bilim va fikriy faollik talab qilinsa, o'shanda muammoli vaziyat yaratiladi. Muammoli vaziyatda pedagog (tarbiyachi)lar e'tibori savollarning yechilishiga to'liq yo'naltiriladi, pedagog (tarbiyachi)larning fikrlashi moyil qilinadi (to'g'rilanadi). Muammoni yechishda ushbu moyillik aniq maqsadga aylanadi. Bola tomonidan asosiy bilim, tushuncha, og'zaki, masala yechish uslublari chuqur va mustahkam o'zlashtirilgandagina, muammoli ta'lim foydali bo'lishi mumkin.

Pedagog tarbiyachilar quyidagi savollarni o'z oldilariga maqsad qilib qo'yishlari mumkin:

1. Masalani yechish jarayonidagi bola fikrlash psixologiyasining xususiyatlarini qanday o'rganish mumkin?

2. Ushbu o'rganishlardan foydalangan holda masalani yechishga o'rgatish uslubi haqidagi nazariyani qanday tuzish mumkin?

Bolada matematik tushunchalarni rivojlantirish uchun uning shaxs xususiyatlarini bilish muhimdir. Pedagog faoliyatni tashkil qilishda quyidagilarni bilish kerak:

a) bilim darajasi, ya'ni bolaning ijodiy faoliyati qanday tushunchalarga asoslanib bajariladi;

b) ijodiy ishlashning qanday shakllanganligi;

d) bolalarda uchraydigan o'ziga xos qiyinchiliklar;

ye) bolaning shaxsiy xususiyatlari.

Ta'lim berish psixologik-pedagogik adabiyotda o'quv jarayonining shunday tashkili tushuniladiki, ta'lim va tarbiya berish uslub va vositalarining tanlanishida bolaning shaxsiy psixologik xususiyatlari nazarda tutiladi. Ta'limni individuallashtirish bilim va ko'nikmalarning har bir bola tomonidan ongli, mustahkam o'zlashtirilishini ta'minlashga, uning aqliy kuchi va bilish qobiliyatlarini rivojlantirishga, bilimni mustaqil topa bilishini shakllantirishga hamda bu bilimni turli amaliy va o'rgatuvchi masalalarni yechishda ijodiy ishlata bilishni o'rgatishga qaratilgan. Qurilish-konstruksiyalash va matematika markazida turli xil va shakldagi qurilish elementlari mavjud bo'lib, bolalar ulardan o'z fantaziyasiga tayangan holda inshootlar bunyod etadilar: misol uchun ko'rgan tarixiy obidalar, uylar, garajlar, o'z tasavvuridagi uylar, ko'priklar, yo'llar, ferma va do'konlar, maktab va bog'cha shu kabilar. Qurilish bilan mashg'ul bo'lgan bolalar bu yerda juda ko'p narsalarni o'zlashtirib oladilar. U bolalarning matematik qobiliyatlarini rivojlantirishga, ijtimoiy ko'nikmalarni egallashga yordamlashadi, muammolarni xal etish tajribasini beradi. Bu markazda boshqotirma va konstruktor kabi bolalar yig'ishi va bo'laklarga ajratishi mumkin bo'lgan narsalar bo'lishi

lozim. Bu yerda, shuningdek, bolalarning bir xilda taqqoslashlari, turlicha tasniflashlari, sanashlari uchun yordam beradigan o'yinlar ham bo'lishi kerak. Bu yerda, shuningdek, ijodiy yondashishni namoyon etish va bajariladigan ishga diqqatni jalb etishni o'rganish mumkin. Ushbu markazga tarbiyachilar va bolalar xoxish-istagiga ko'ra ko'plab turli narsalarni – o'yinchoq mashinalar, yuk mashinalari, samolyotlar, gazlama bo'laklarini qo'shib qo'yish mumkin.

Markazdagi faoliyat orqali bolalarda sensor tarbiya, ijodkorlik rivojlanadi. Bola bir vazifani bajarish orqali ham qurish yasash, ham matematika bilan shug'ullanish imkoniga ega.

Bolalar orasidagi suhbatlar tinglansa, ularning muloqotida “Menga katta g'ishtni ber”, “Menga qizil kerak”, “O'ng tomoningdagi meniki”, “Men yasagan uycha ikki qavatli”, “Seniki kichkina, meniki esa katta”, “men yasagan mashinaning rangi oq”, “Mana senga kuk lego”, “Mening mashinamga 10 ta odam sig'adi”, “Nima uchun buzilib ketdi?, chunki sen tagiga ko'p g'isht qo'ymading, tagi kichikgina bo'lib qoldi”va boshqa jummalarni eshitasiz. Demak bolalar muloqotida ayirish, qo'shish, kattalikni bilish, taqqoslash kabi matematik iboralar ishlatiladi va ilk matematik tasavvurlar kengayib boradi.O'z ishlarini tahlil qilishni o'rganadi.

Maktabgacha yoshdagi bolaning to'laqonli rivojlanishi uchun rivojlantiruvchi – predmetli o'yin muhiti va kattalarning ular bilan mazmunan boy muloqoti yagonaligi zarur omil bo'lib hisoblanadi. Rivojlantiruvchi predmetli o'yin muhiti – maktabgacha yoshdagi bolani jismonan, ma'nan, shuningdek, intellektual rivojlantirish mazmunini modellashtirish vazifasini bajaruvchi atrof–muhitdagi narsalar tizimidir.Mamlakatimizda ro'y berayotgan o'zgarishlar, barcha sohalaridagi rivojlanishlar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ham tub o'zgarishlarga erishishni taqozo etmoqda. Rivojlantiruvchi predmetli muhit bolaning aqliy fikrlash, boshlang'ich tashabbuskorligini o'stirish, o'zlashtirgan bilimlarini amalda qo'llashga faol xarakter qilishidagi asosiy vositadir.Bola amal qiladigan predmetli muhit undagi bilim va ko'nikmani amaliyotda qo'llash uchun bitmas-tuganmas axborot manbai bo'lishi, bola ehtiyojini qondiruvchi, uni mantiqan fikrlashga, mustaqil ravishda yangilik yaratishga undovchi, boladagi malakani yanada takomillashtiruvchi manbaga aylanishi zarur. Rivojlantiruvchi muhit maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning o'z qobiliyati va imkoniyatlarini, is'tedodlarini namoyish eta oladigan madaniy-ma'rifiy markaz sifatida shakllanmog'i kerak. Bolaning muntazam tarzda foydali va qiziqarli mashg'ulot bilan band bo'lishini ta'minlaydigan muhitni yaratish uchun jamoadan yuksak ijodkorlik bilan mehnat qilish talab etiladi. Bolalikning predmetli muhiti yosh, navqiron avlodning shakllanuvi uchun zarur bo'lgan barcha axborot va ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Bola rivojlanishining predmetli muhiti bola va uning shaxsi to'laqonli rivojlanishini ta'minlovchi yaxlit bir tizim bo'lib, unda bola xozirgi zamon talablari darajasida jismoniy, estetik, aqliy, ijtimoiy tarzda to'liq rivojlanadi. Rivojlantiruvchi predmetli muhit bolalar shaxsini, kobiliyatlarini

rivojlantirish jarayonini tezlashtirish uchungina xizmat qilib qolmay, bolalarni ijodkorlikka, tashabbuskorlikka, mustaqil izlanishga, o'z kuchiga ishonishlariga, yangiliklarga intilishlariga, yaratuvchanlikka undaydi.

2. “Qurish, konstruksiyalash va matematika” rivojlanish markazini metodik ta'minlash.

Qurish, konstruksiyalash va matematika rivojlanish markaziga qo'yiladigan talablar :

1. Eng avvalo bolaning salomatligini saqlash omillari: toza havo, toza joy, normal harorat va yorug'lik bilan ta'minlanadigan xonalar.

2. Har bir markazning bolani noxush, kutilmagan hodisalardan saqlaydigan xavfsiz joyda bo'lishini ta'minlash.

3. Markazlarda bolalarning harakat, tajriba, va kashf qilishlarini rag'batlantirish, buning uchun zarur shar-sharoitlar yaratish. Masalan jihozlarning yetarli bo'lishi, kichik tadqiqot va tajribalar uchun ham

4. Markazlardagi barcha jihoz va qo'llanmalar bolaning bo'yi yetadigan balandlikda bo'lishi hamda bola ulardan bemalol foydalana oladigan bo'lishi kerak.

5. Bolalar o'rtasida hamkorlik va muloqotni rag'batlantirish (kichik guruhlar, juft bo'lib va o'yin o'ynashlariga sharoit yaratilgan bo'lishi kerak.)

6. Bolalarda tashkilotga tegishlilik, xavfsizlik va erkinlik hissini shakllantirish

7. Markazlarda bolaning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydigan qismlarga bo'lish va u yerda bola uchun kerakli va qiziqarli ashyolar, jihozlar, o'yinchoqlar, konstruksiyalar, belgilar, raqamlar, so'zlar va h.k bo'lishi shart

8. Mebel bolaning jismoniy holatiga va erkin harakatlana olishiga to'siq bo'lmaydigan qilib joylashtirilgan bo'lishi, bola o'ziga tegishli mebelni bemalol harakatlantira olishi shart.

9. Markazlardagi rivojlanish muhit tarbiyachilarga ham, bolalarga ham qulay bo'lishi kerak.

10. Bolaga erkin tanlash imkoniyatini berish va mustaqil qaror qabul qilishga undash.

11. O'z tengdoshlari bilan munosabatga kirishishiga yordam berish.

12. Kundalik qilinadigan ishlarni biror jadvalda bola ko'ra oladigan va tushunadigan holatda ilib qo'yish. Buni so'zlar va ramzlar bilan tasvirlash.

“Qurish, konstruksiyalash va matematika” rivojlanish markazida asosan bolalar faoliyati–amaliy faoliyat bo'lib, ular qurish-yasash faoliyati bilan bir vaqtda matematik tasavvurlarini ham shakllantirib boradilar. Bu esa bolalarda aqliy, axloqiy, estetik va mehnat tarbiyasi yanada shakllanib boradi, hamda ularda tevarak-atrofdagi predmetlarni tahlil qilish ko'nikmasi, mustaqil fikrlash, badiiy did, shaxsning irodaviy sifatlaridan (maqsadga intilish, qat'iylik va hokazo...) tarkib topa boshlaydi, ularni barchasi bolalarni maktabda o'qishga tayyorlaydi. Maktabgacha ta'lim tashkilotda bolalarni qurilish materiallari yordamida o'yin va

mashg'ulotlar o'tkazishning ahamiyati katta. Yosh avlodni har tomonlama tarbiyalashda maktabgacha ta'lim tashkilotda qurilish materiallari yordamida o'tkaziladigan o'yin va mashg'ulotlar katta o'rin egallaydi. Bolalarning qurilish o'yinlari rollarga bo'linib, o'ynaladigan o'yinlarning ajralmas bir qismi hisoblanadi. Qurilish o'yinlarida ham bolalar tevarak atrofdagi narsalarni, kattalarning faoliyatlarini aks ettiradilar.

Qurilish o'yinlarining mazmuni bolalarning o'zlari yaratadilar. Bolalar ko'pincha kattalarning qurilishdagi faoliyatlariga taqlid qilib, «Quruvchi ishchi» rolini bajaradilar. Bolalarning qurilish o'yinlari qiziqarli ijodiy faoliyatdir. Ular o'z o'yinlarida qurilishlarni transport harakati, kattalarning mehnati haqidagi taassurotlarini aks ettiradilar. Bunday o'yinlar bolalarda tashabbuskorlikni uyg'otishga, ularni fikr yuritish va harakat faoliyatlarini faollashtirishga keng imkon yaratadi.

Mavzu yuzasidan tinglovchilarning bilimlari mustahkamlash

Nazorat savollari

1. Maktabgacha yoshdagi bola matematik tasavvurlari qanday shakllantiriladi?
2. Markaz faoliyatini tashkil etishda qanday ta'lim texnologiyalaridan foydalanasiz?
3. Maktabgacha katta yoshdagi bolalar bilan origami qay tarzda amalga oshiriladi?
4. Bolalarni matematik tasavvurlarini shakllantirishda sanoqcho'plarning ahamiyati nima.
5. Intelektual bilish malakalari nechinchi kichik soxa.

Modulning texnologik xaritasi

Modul		“Rovojlanish markazlarida ta’limiy faoliyat” moduli.	
Ishchi o‘quv rejadagi joyi (tartib raqami)		11-mavzu	
Dars mavzusi		“Qurish,konstruksiyalash va matematika”rivojlanish markazida bolalarni origami va matematik tasavvurlarini shakllantirishga o’rgatishni takomillashtirish.	
Davomiyligi		2 soat	
Darsning maqsadi		Origami, tangramm, lego, sanoq cho’p, pazl va boshqa vositalar orqali bolalarni ijodkorlikni va elementar matematik malakalarini, fazoviy tasavvurlarini rivojlantirish	
Kutilayotgan natija:	Bilim	Origami, tangramm, lego, sanoq cho’p, pazl va boshqa vositalar orqali bolalarni ijodkorlikni rivojlantirish bo’yicha bilimga ega bo’ladilar.	
	Ko’nikma	Origami, tangramm, lego, sanoq cho’p, pazl va boshqa vositalar bilan ishlash bo’yicha ko’nikmaga ega bo’ladilar.	
	Malaka	Origami, tangramm, lego, sanoq cho’p, pazl va boshqa vositalar bilan bolalarni ijotkorligini rivojlantirish bo’yicha ko’nikmaga ega bo’ladilar.	
Darsning jihozi			
Didaktik materiallar		Origami, tangramm, lego, sanoq cho’p, pazl va boshqa vositalar	
Ta’limning texnik vositalari		Mavzuga oid slaydlarni namoyish qilish uchun texnik vositalar, (AKT), flipchart, A-4, marker	
Dars mazmuni			
T.r.	Bosqichlar	vaqt	Metod va faoliyatning tavsifi
1	Tashkiliy	2 daqiqa	Tinglovchilar davomati va auditoriyani darsga tayyorligi aniqlanadi
2	Tinglovchilarning tayyorgarlik darajalarini aniqlash	5 daqiqa	Mavzu yuzasidan savol-javoblar o’tkaziladi (aqliy hujum) .
3	Mavzuni reja asosida yoritish	25 daqiqa	I.Kirish 1. Origami, tangram va lego vositasida bolalar ijodini rivojlantirish. 2. Sanoq cho’p, pazl va boshqa vositalar orqali bolalarni matematik tasvvurlarini shakllantirish. 3. Nazorat savollari va tahlil 4. Adabiyotlar ro’yxati. (Mavzuga tegishli ilmiy ma’lumotlar berish, hayotiy misollar keltirish, tavsiyalar ishlab chiqish)
4	Amaliy topshiriqlar	40 daqiqa	Davra suhbat, bahs-munozara, o’zaro tajriba almashish
5	Nazorat	3 daqiqa	Mustaqil ish topshiriqlari
6	Darsning yakuni	5 daqiqa	Xulosa (savol –javob, fikr-mulohazalar va takliflar)

Mavzu: "Qurish, konstruksiyalash va matematika "rivojlanish markazida bolalarni origami va matematik tasavvurlarni shakllantirishga o'rgatishni takomillashtirish.

1. Origami, tangram va lego vositasida bolalar ijodini rivojlantirish.
2. Sanoq cho'p, pazl va boshqa vositalar orqali bolalarni matematik tasavvurlarini shakllantirish.

1. Origami, tangram va lego vositasida bolalar ijodini rivojlantirish

Origami — bu ajoyib san'at! Qog'oz varag'ini chiroyli tarzda katlay olish qobiliyati qadimgi davrlarda paydo bo'lgan. An'anaga ko'ra, qadimgi Xitoy bu san'at va hunarmandchilikning vatani hisoblanadi. Ehtimol, bu xulosaning asosiy sababi uning bevosita Xitoyda ixtiro qilinganligidir. Kelajakda origami Yaponiyada katta rivojlanishga erishdi. Ushbu san'at 9-asr boshlarida Yaponiya madaniyatidagi asosiy san'atlardan biriga aylandi. Shunday qilib, masalan, samuraylar tez-tez sovg'alarni almashtirdilar, ular omad timsoli sifatida maxsus qog'oz lentalar bilan bezatilgan — ularni kiying. Origami, shuningdek, Shinto to'ylarini bezash va tantanali hamrohlik qilish uchun ishlatilgan. Shuningdek, Xitoy, Ispaniya, Germaniya va Koreyada origami san'atining avtonom rivojlanishi haqida unutmang. Evropa an'alarining rivojlanishi juda kam hujjatlashtirilgan, ammo qog'oz Ispaniyada 11-asrda paydo bo'lganligi ma'lum. Germaniyada origami 15-asrdan boshlab rivojlana boshladi. Va allaqachon 19-asrda, Fridrix Fyobelning topshirilishi bilan qog'ozni katlama san'ati kuchli sifatli sakrashni amalga oshirdi. Ushbu nemis o'qituvchisi maktablar va bolalar bog'chalarida origami san'atini o'rgatish orqali bolalarda qo'l motorli ko'nikmalarini rivojlantirishni taklif qildi. Endi origami xalqaro san'at bo'lib, dunyodagi eng keng tarqalgan san'atlardan biridir. U 60-yillarda yaponiyalik origami ustasi Yoshizavaning ramzlar tizimi nashr etilgandan keyin alohida rivojlanishga erishdi. Shundan so'ng, raqamlarni katlama jarayonini tushuntirish ancha osonlashdi. Bundan tashqari, endi o'qituvchi ishtirokisiz modellarni qanday katlashni o'rganish mumkin bo'ldi. shbu turdagi san'at uchun majburiy material, albatta, qog'ozdir. Va birinchi qog'oz mashinasi Xitoyda ixtiro qilingan bo'lsa-da, origami tarixi Yaponiyadan boshlanadi. 8-asrning boshlarida turli xil raqamlarni katlay boshlagan yaponiyaliklar edi. Aytgancha, yapon tilida "origami" so'zi "katlanmish qog'oz" degan ma'noni anglatadi. Shunisi e'tiborga loyiqki, o'sha kunlarda qog'oz juda qimmat material edi, shuning uchun u faqat ibodatxonalar va monastirlarda mavjud edi. Rohiblar "sanbo" deb nomlangan maxsus qog'oz qutilar yasadilar, ular ichida xudolarga qurbonliklar keltirdilar. Ushbu birinchi origami hunarmandchiligi hech qanday asboblardan foydalanmasdan qilingan va material faqat qog'oz edi. Biroz vaqt o'tgach, har bir yapon aristokrati aziz odamga sovg'a yoki Xudoga hurmat ko'rsatish uchun bunday qutilarni qanday yasashni bilardi. Va 600 yildan keyin qog'oz bunday qimmatli manba bo'lishni to'xtatdi, bu esa ushbu san'atning

tez sur'atlarda rivojlanishiga imkon berdi. Origami tarixi, ehtimol, yaponlar tomonidan uzoq vaqtdan beri unutilgan, ammo birinchi samolyotlarni, hayvonlarning haykalchalarini va ular tomonidan taqdim etilgan ajoyib gullarni yig'ish texnikasi bugungi kunda butun dunyoni quvontiradi. Eng qadimgi origami hunarmandchiligi Yuqorida aytib o'tilganidek, origami texnikasi yordamida tayyorlangan birinchi mahsulotlar qutilar edi. Ammo ular dekorativ emas, balki amaliy maqsadlarda yaratilganligi sababli ularni haqiqiy san'at asarlari deb atash mumkin emas. Turna — aynan shu haykalcha bilan origami tarixi san'at turi sifatida boshlangan. Birinchi yaponcha origami nashrida "Semba — tsuru orikata", ya'ni "Qanday qilib ming kranni yig'ish kerak" deb nomlangan kranlarning 49 ta modelini qog'oz buklash xususiyatlari tasvirlangan. Bu minimal miqdordagi grafik tasvirlarga ega bo'lsa-da, juda batafsil origami ko'rsatmasi edi. Ushbu kitob 1797 yilda Rokan ibodatxonasi rektori tomonidan nashr etilgan. Shuni ta'kidlash kerakki, kitobda nafaqat alohida kranlarni, balki ularning bir-biri bilan turli xil kombinatsiyalarini katlama bo'yicha ko'rsatmalar mavjud. Misol uchun, haykalchalarga gulchambar shakli berilishi mumkin, bu bir nechta kranlarni qanotlari yoki tumshug'lari uchlari bilan bog'lash orqali olingan. Yaponiyada eng faol origami san'ati Ikkinchi Jahon urushidan keyin rivojlana boshladi. Origami tarixi yapon ustasi Akiro Yoshizavaga qarzdor. Aynan u qurbaqalar, baliqlar, turnalar, iris gullari va boshqalar bo'lgan birinchi, shu paytgacha noma'lum qog'oz shakllarini yig'ishni boshlagan

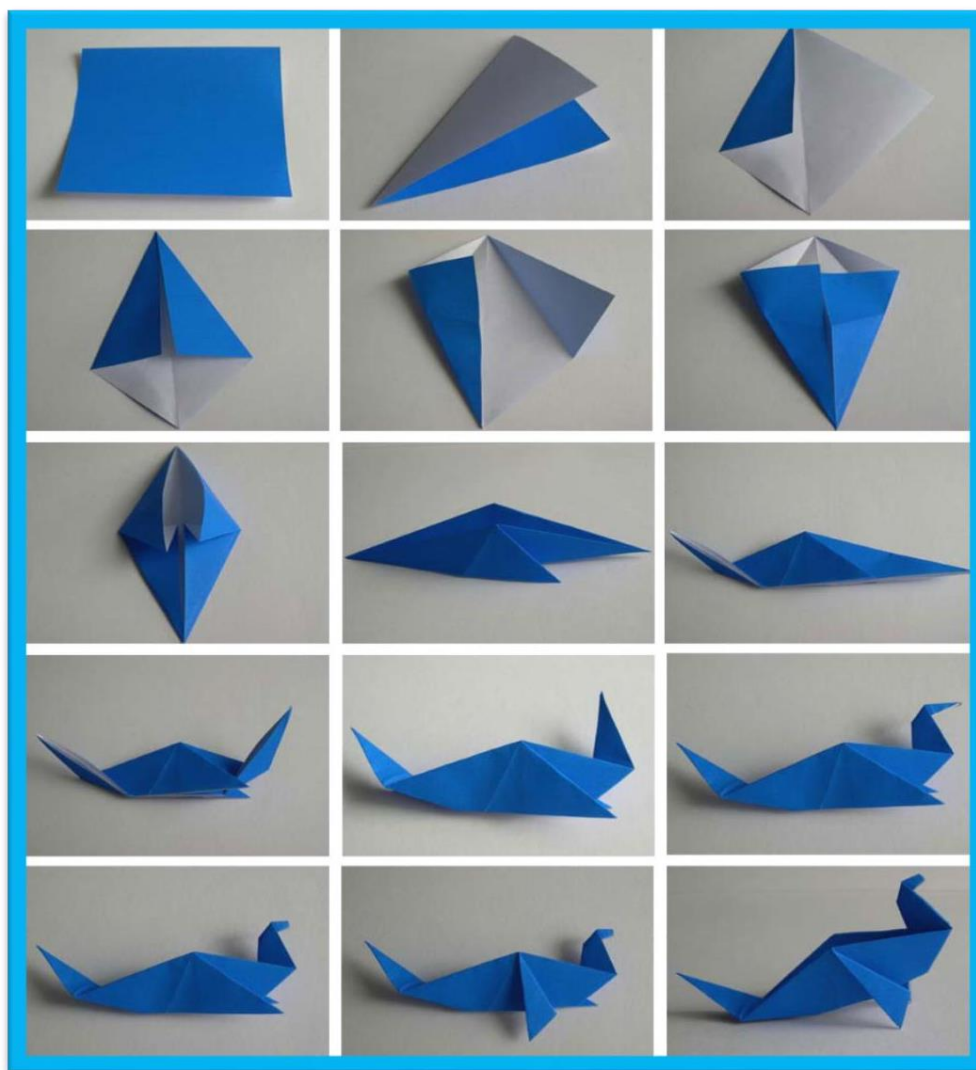
Origami— turli shakldagi qog'ozlarni buklash bilan bog'liq hunarmandchilikni tasvirlash uchun ishlatiladigan umumiy atama. Oddiy so'zlar bilan aytganda: Origami — qog'ozni yig'ish san'ati. Origami so'zining kelib chiqishi. Qog'ozni katlama san'atini faqat yaponcha deb atash mumkin bo'lmasa-da, "ORIGAMI" so'zining o'zi bizga quyosh chiqayotgan mamlakatdan kelgan. To'liq ma'noda u ikki qismdan iborat, bu "ORI", ya'ni "katlama" va "KAMI" — qog'oz. Tadqiqotchilar bu so'z qachon paydo bo'lganligini aniq ayta olmaydilar, lekin bu, ehtimol, Xitoydan Yaponiyaga eramizning 600-yillarida qog'oz etkazib berilgan paytda sodir bo'lgan. Ushbu san'atning qisqacha tarixiga o'tishdan oldin, keling, uning paydo bo'lgan joyi kabi muhim haqiqatni darhol aniqlab olaylik. Gap shundaki, "origami" atamasi tilga olinganda ham ko'pchilik Yaponiyani darhol tasavvur qiladi, qog'ozdan figura yasash san'ati, ehtimol, qadimgi va yaponiyalik bo'lmagan. Shu munosabat bilan, bir ovozdan fikr yo'q, chunki bunday ijod turlari turli mintaqalarda va turli davrlarda namoyon bo'lgan. Masalan, qadimgi Misrda haykalchalar o'zining tashqi ko'rinishi bilan qog'ozdan ancha oldinda bo'lgan haykalchalardan yaratilgan. Biroq, "origami" atamasi qog'oz mavjudligini nazarda tutganligi sababli, biz uning ixtiro qilingan davriga, ya'ni Xitoyga eramizning 105-yiliga etkazilishi kerak. Ma'lumot uchun, uni Xan sulolasining xitoylik ulug' kishisi Qay Lun ixtiro qilgan. Shunday qilib, qog'oz Xitoyda nisbatan keng tarqalgan bo'lsa-da, lekin uni ishlab chiqarish siri mamlakat chegaralarini tark etmaganida, uni katlama va kesishning turli usullari tug'ildi. Asosan, bu

hunarmandchilik turli diniy maqsadlarda ishlatilgan. Bundan xulosa qilishimiz mumkinki, "origami" qog'ozni shakllantirishning dekorativ san'ati shakli sifatida aniq Xitoy ildizlariga ega. « Xo'sh, nega origami yapon san'ati hisoblanadi? "- deb so'raysiz. Javob juda oddiy bo'ladi. Gap shundaki, qog'oz Yaponiyaga keltirilgach, aynan o'sha yerda qog'oz buklash texnikasi keng tarqalib, rivojlangan. Yaponlar uchun origami san'ati ko'plab afsonalar va xurofotlarni o'z ichiga olgan haqiqiy falsafaga aylandi.

Origami turlari va texnikasi. Origami (yaponcha "buklangan qog'oz") — qog'oz shakllarini yig'ishning qadimiy san'ati. Origami san'ati 1-bo'lib qadimgi Xitoyda ixtiro qilingan. Qog'ozni buklab maketlar yasash-origami san'ati turiga kiradi. Tasvir varag'ini chiroyli tarzda katlash qobiliyati uzoqda antik davrda paydo bo'ldi. An'anaga ko'ra, qadimgi Xitoy ushbu dekorativ va amaliy san'atning vatani hisoblanadi. Ushbu san'at IX-asr boshlarida yapon madaniyatining asosiy qismlaridan biriga aylandi. Qog'oz origami — bu qiziqarli va hayajonli faoliyat. Uni kattalar ham, bolalar ham sevadilar. Origami ayniqsa 3 yoshdan 15 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun foydalidir. Ushbu san'at turi qo'lda epchillikni, fazoviy tasavvurni va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Origami turlari va texnikasi xilma xil. Origami — bu britaniyalik origami rassomi Jon Smit tomonidan ixtiro qilingan origami uslubi bo'lib, u faqat tog' va vodiylar burmalaridan foydalanish bilan cheklangan. Oddiy origami ingliz ustasi Jon Smit tufayli paydo bo'ldi. Texnikaning o'ziga xosligi shundaki, ish jarayonida faqat qatlamali "tog'" va "vodiylar" uslub ishlatiladi. Ushbu uslub boshlang'ich origamistlar yoki vosita muammolari bo'lganlar uchun yaratilgan. Bunday cheklash ushbu san'atning standart xilma-xilligiga juda yaxshi tanish bo'lgan murakkab usullardan foydalanishga imkon bermaydi. Natijada, oddiy origami haqiqatan ham o'rganishni boshlash uchun murakkab bo'lmagan texnikadir. Qog'ozni buklab maketlar yasash maqsadi tajribasiz origami san'atkorlari, shuningdek, cheklangan vosita qobiliyatlari bo'lgan o'quvchilar uchun ishni oson qilishdir. Yuqorida keltirilgan cheklov shuni anglatadiki, murakkab texnikalarning ko'pini (hammasini emas) amalga oshirish mumkin emas, bu esa o'xshash effektlarni beradigan yangi usullarni ishlab chiqishga majbur qiladi. Qog'ozni murakkab usullarda buklab maketlar yasash bolalar uchun juda foydali. Bolalar tezda nafaqat ramzlarni va asosiy raqamlar, balki butun sxemalar bilan ishlashni o'rganadi. Origami go'zallikni rivojlantiradi, nozik vosita qobiliyatlari barmoqlar, xotira, diqqat, aniqlikni, bolaning fazoviy fikrlashini o'stiraditiradi. O'yinchoqni iloji boricha yaxshiroq qilish istagi bolalarni sxemalar bo'yicha harakatlarni bajarishda ehtiyotkorlik, aniqlik va ravshanlikka o'rgatadi. Vaqti-vaqti bilan siz bolalar asarlari ko'rgazmalarini tashkil qilishingiz mumkin — ular chiroyli kompozitsiyalarni yaratadilar. Bundan tashqari, bola bu o'yinchoqni o'zi yasaganini tushunishdan mamnun, ular ota-onalariga o'zlari yaratgan buyumlari bilan maqtanishdan xursand bo'lishadi. Origaming mashhur navlaridan biri modulli origami bo'lib, unda butun shakl ko'plab bir xil qismlardan (modullardan) yig'iladi. Har bir modul klassik origami qoidalariga muvofiq bir

qog'oz varag'idan yig'iladi, so'ngra modullar ularni bir-biriga joylashtirish orqali ulanadi, bir vaqtning o'zida paydo bo'ladigan ishqalanish kuchi strukturaning parchalanishiga yo'l qo'ymaydi. Modulli origami eng keng tarqalgan ob'ektlaridan biri kusudama, uch o'lchamli sharsimon jismdir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining "Qurish, konstruksiyalash va matematika" rivojlanish markazlarida turli rivojlantiruvchi o'yinlarning olib borilishi maktabgacha yoshdagi bolalarning diqqatini, fazoviy, mantiqiy va mavhum fikrlashini rivojlantiradi.

Nazorat savollari

1. Origami so'zi qanday ma'noni bildiradi?
2. 1-bo'lib origami san'atini kim kashf etgan ?
3. Origaming qanday turlarini bilasiz ?
4. Origami uslubini izohlab bering.
5. Qog'ozdan buklash yo'li bilan qanday o'yinchoqlar yasash mumkin?

Tangramm va legolardan ta’limiy o‘yinlar-Tangram – bu bizga Qadimgi Xitoydan kirib kelgan boshqotirma. Bu sharqona o‘yinning vazifasi – yettita oddiy geometrik shakllar yordamida tekis yuzada kontur bilan ko‘rsatilgan yangi shaklni yasash. Ular turli xil hayvonlar, transport, o‘simliklar va odamlar silueta bo‘lishi mumkin. Tangram rivojlantiruvchi o‘yining asosiy maqsadi – shakllarni ustma-ust qo‘ymagan holda barchasidan foydalanish. Tangramning paydo bo‘lishi haqida turli afsonalar mavjud.

Tarixga nazar tashlasak, “Tangram” – qadim zamonlarning kashfiyoti hisoblanadi. U haqidagi birinchi bosma eslatma 1813 yilda nashr etilgan imperator Tsyasin hukmronligi davrida yozilgan xitoy kitobida uchraydi. “Tangram”ning g‘arbda paydo bo‘lishi XIX asrning boshlariga to‘g‘ri keladi. Bu boshqotirmalar Amerikaga Xitoy va Amerika kemalarida kelgan. Qadimgi namunalaridan biri, 1802 yilda amerikalik kema egasining o‘g‘liga sovg‘a qilingan, u fil suyagidan yasalgan.

Tangram so‘zi Xitoy tilidan tarjima qilinganida, “Yetti mahorat taxtasi” ma’nosini bildiradi. Bu boshqotirma, yettita yassi shakldan iborat bo‘lib, ular ma’lum tarzda joylashtirilganda, boshqa murakkab predmetlar hosil qiladi. (ular odam, hayvonlar, uy-ro‘zg‘or buyumlari, harflar yoki sonlar bo‘lishi mumkin.) Bu holda olinishi kerak bo‘lgan predmet odatda siluet yoki tashqi konturi chizilgan holatda beriladi. Deyarli ikki yarim ming yil avval, yosh bo‘lmagan Xitoy imperatorining uzoq kutilgan o‘g‘li va vorisi tug‘ildi. Yillar o‘tdi. Bola sog‘lom va aqlli bo‘lib o‘sdidi. Keksa imperatorni bir narsa tashvishga solardi: uning o‘g‘li, ulkan mamlakatning keljakdagi hukmdori o‘qishni hohlamas edi. Imperatorning o‘g‘liga esa kun bo‘yi o‘yinchoqlar bilan o‘ynash ko‘proq zavq bag‘ishlardi. Imperator yoniga uchta donishmandni chaqirdi. Donishmandlarning biri matematik, ikkinchisi rassom, uchinchisi esa mashhur faylasuf edi. U uch donishmandga, shunday o‘yin topingki, o‘g‘lim zavq bilan o‘ynab matematikaning boshlanishini, atrof olamga rassomday teran nazar solishni va sabr-toqatli haqiqiy faylasuf bo‘lishini, xattoki ko‘pincha murakkab narsalar oddiy narsalardan iborat ekanligini anglashini hohladi.

Uchta donishmand “Shi-Chao-Tyu” – 7 qismga bo‘linadigan kvadratni o‘ylab topishdi

Tangram qismlaridan turli xil shakllar hosil qilish mumkin.

Rivojlantiruvchi Tangram o‘yini bolalarda :

- ☐ - diqqatni;
- ☐ - ranglarni, kattalikni va shakllarni anglashni;
- ☐ - mavhum, fazoviy va mantiqiy fikrlashni;
- ☐ - lug‘at boyligini oshiradi;
- ☐ - kombinasion qobiliyatni rivojlantiradi.
- ☐ Maktabgacha yoshdagi bolalarga “Tangram” o‘yinlari oddiydan murakkabga qadar berib boriladi. Bunda bolalarning Yoshi va individual xususiyatlari inobatga olinadi.

Yozuvchi va matematik Lyuis Keroll “Tangram”ning ixlosmandi hisoblanadi. Unda 323 ta masalasi bor xitoycha kitobi bor edi.

Hattoki Napolenni surgun qilishgan vaqtida, uning yonida “Tangram” o‘yini to‘plami, masala va yechimlar kitobi bo‘lgan.

“Tangram” haqida ertak

Yetti tog‘ning ortida Matematika qirolligida juda aqlli odamlar qayg‘u bilmay hayot kechirishar edi. Ular judayam quvnoq va mehribon, hamda afsonaviy qushlar va hayvonlar bilan do‘stona munosabatda edilar.

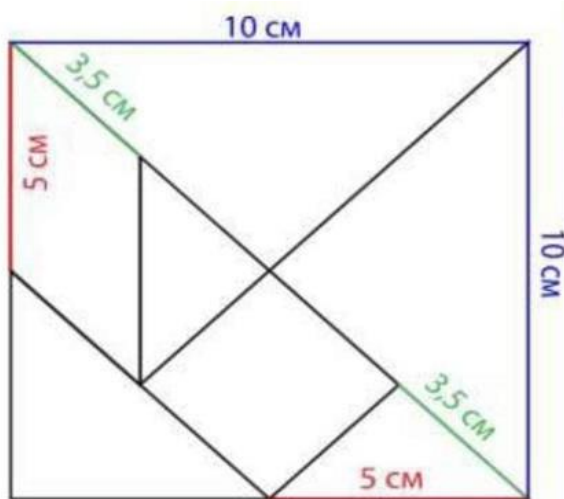
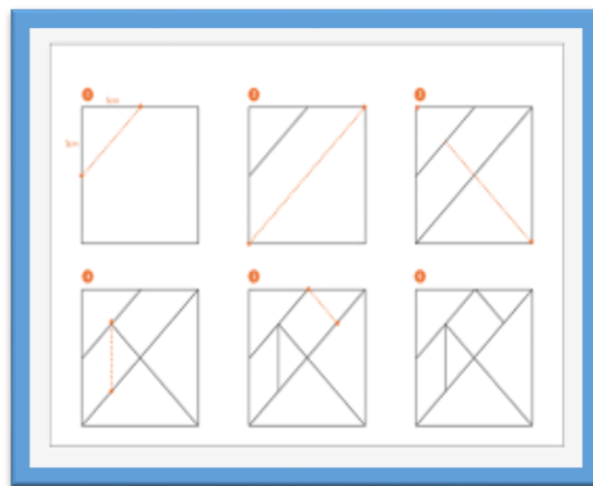
Qirollikda buyuk bayram Matematika malikasining tug‘ilgan kuni yaqinlashib kelar edi. Qirollik rangli geometrik shakllar va raqamlar bilan bezatilgan edi. Bu bayramga matematika qirolligining barcha ahli va atrofdagi o‘rmondan afsonaviy hayvonlar va qushlar ham taklif etildi. Shunday qilib, mehmonlar bayram qilishni boshlashdi. Shu vaqtda yovuz sehrigar saroy ustidan uchib o‘tayotgan edi. Yovuz sehrigar saroy ahli uni bu bayramga taklif qilmaganligi uchun judayam g‘azablandi. Va shu onda u sehrli tayoqchasini bir silkitib barcha saroy ahlini va mehmonlarni kvadrat shakllarga aylantirib qo‘ydi. Hattoki saroy va archalar ham kvadrat shaklga aylandi.

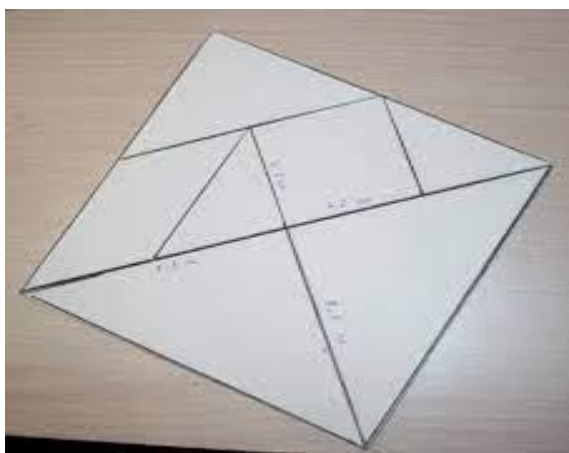
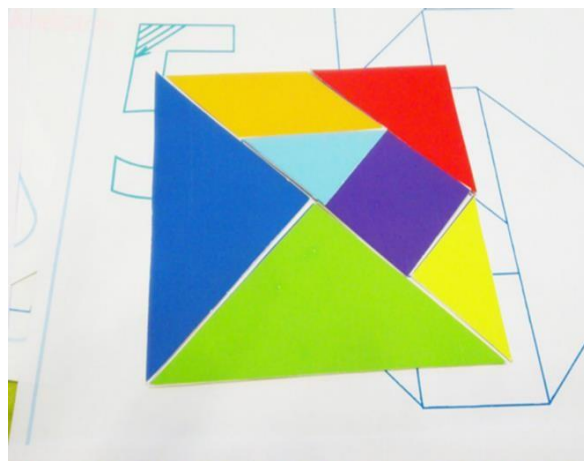
Ularni bu sehr jodudan faqat aqlli va uddaburon bolalar halos eta oladilar.

Keling bolajonlar Matematika qirolligini bu sehrdan qutqaramiz.

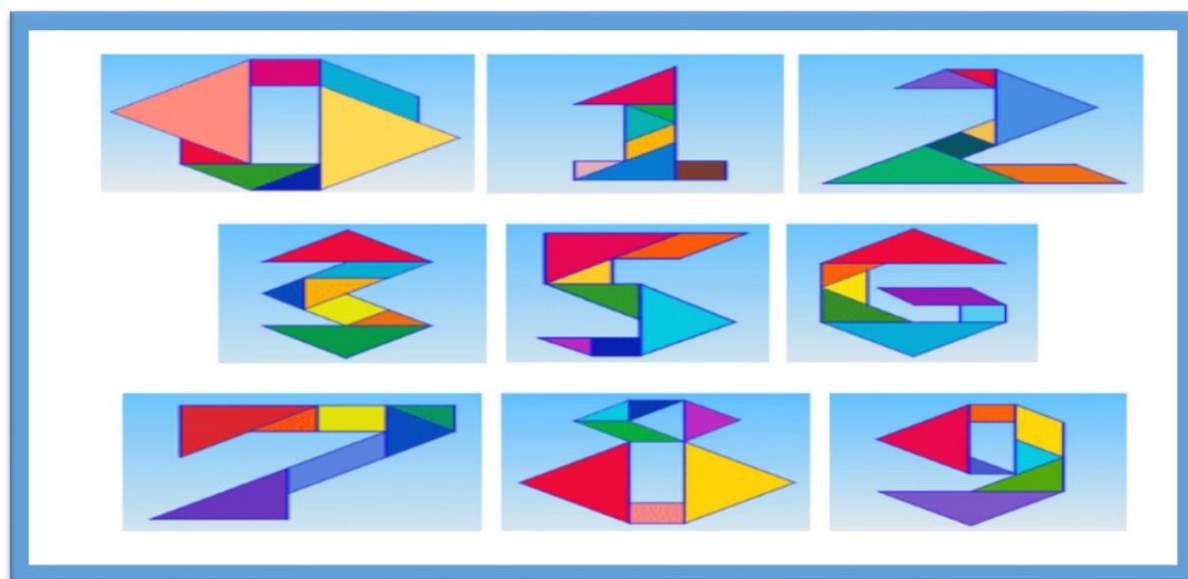
Tangram yasash

Tangram qilish uchun qalin kartonni oling, ustiga kvadrat chizing. Keyin quyidagi shakllarni olish uchun uni chiziqqa qo‘ying: 5 ta uchburchak (2 ta katta, 1 ta o‘rta va 2 ta kichik), kvadrat va parallelogram — jami 7 ta shakl.

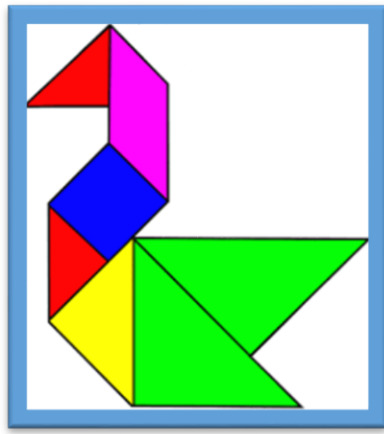
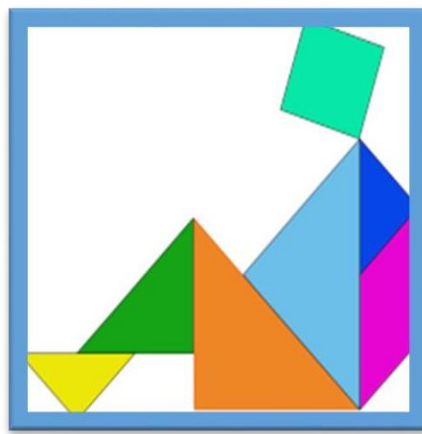
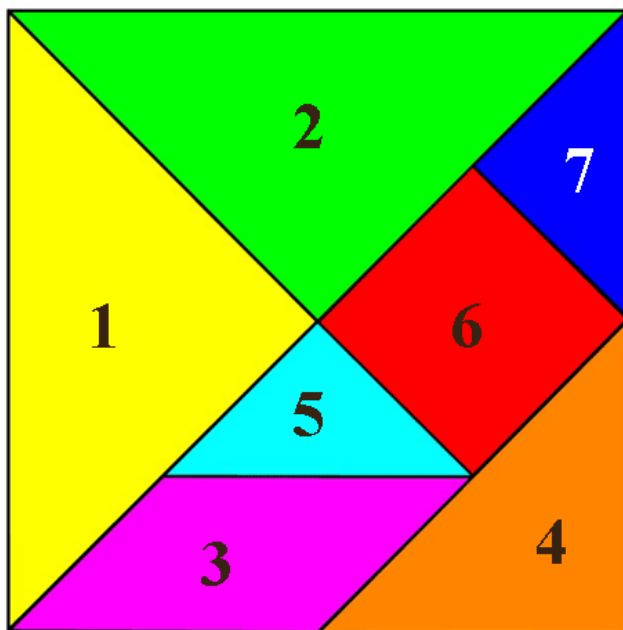
Ushbu o'yin uchun mashqlar va topshiriqlar natijasida bola oddiy tasvirlarni tahlil qilishni, ulardagi geometrik shakllarni ajratib ko'rsatishni, butun ob'ektni vizual ravishda qismlarga ajratishni va aksincha, elementlardan berilgan modelni yasashni o'rganadi. Bundan tashqari, Tangram o'yini ham bolalar uchun barmoq treneriga aylanadi.

Tangram maktabgacha yoshdagi bolalarda

- diqqat
- rang, hajm, shakl haqida tushuncha
- mavhum va fazoviy fikrlash
- mantiqiy fikrlash
- kombinatsion qobiliyatlar rivojlantiradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga murakkablikni asta-sekin oshirib, eng oddiy raqamlardan tangramlar taklif etiladi. Bolalarning yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olish kerak

Tangram — O‘yin qoidalari:

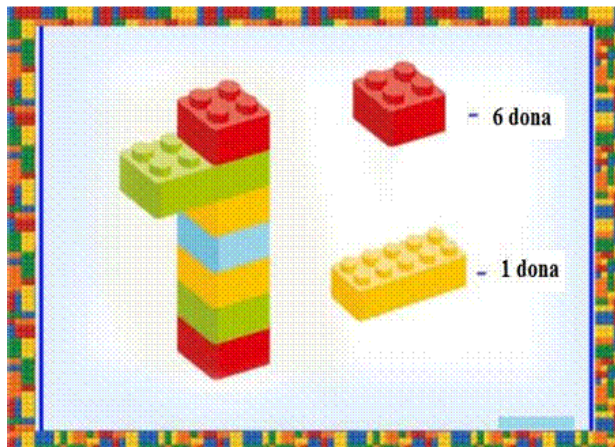
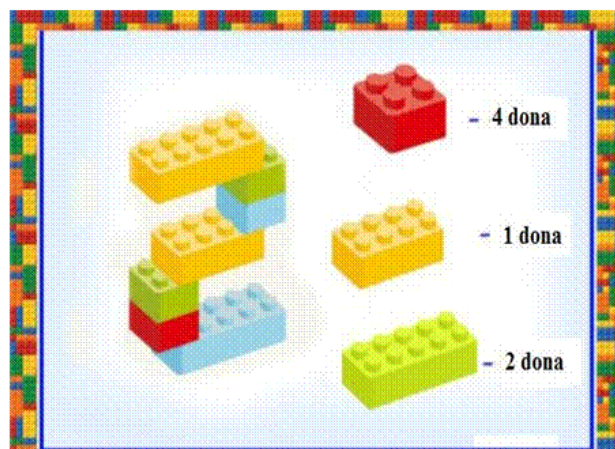
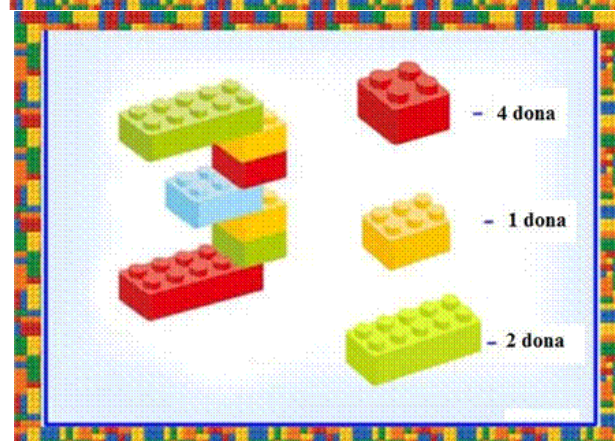
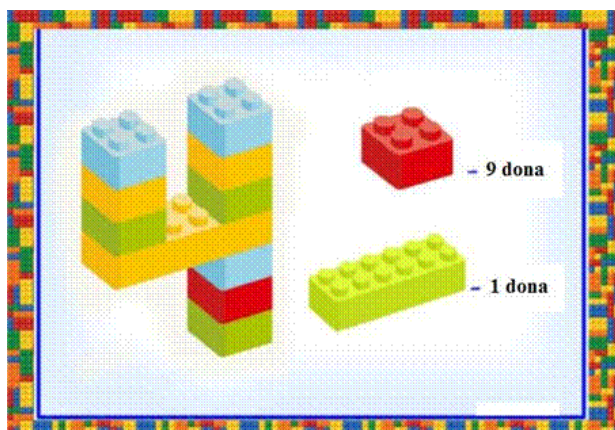
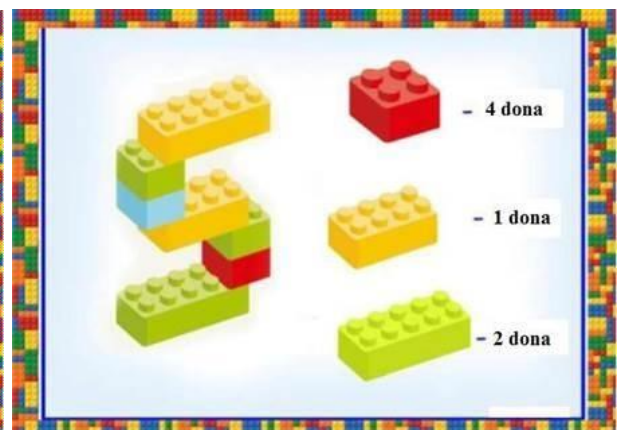
- Har bir yig‘ilgan qism barcha yetti elementni o‘z ichiga olishi kerak.
- Shakllarni chizishda elementlar bir-birining to‘ldirishi kerak.
- Shakllarning elementlari bir-biriga birlashtirishi kerak
- Siz eng katta uchburchakning o‘rnini topishdan boshlashingiz kerak.

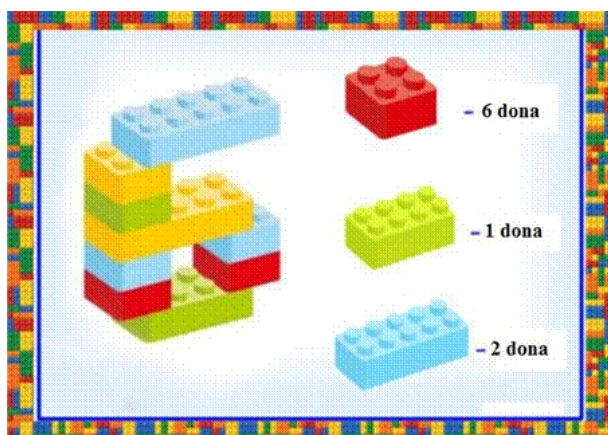
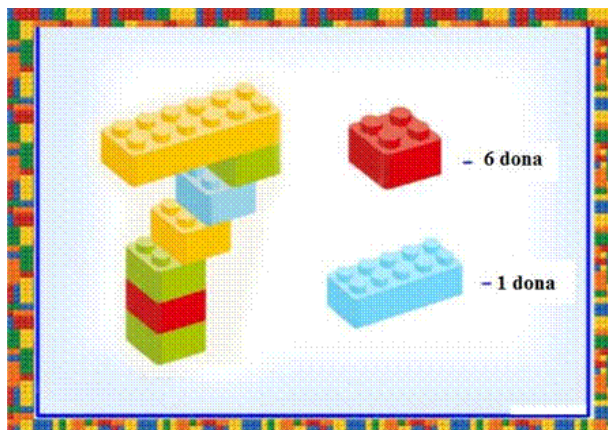
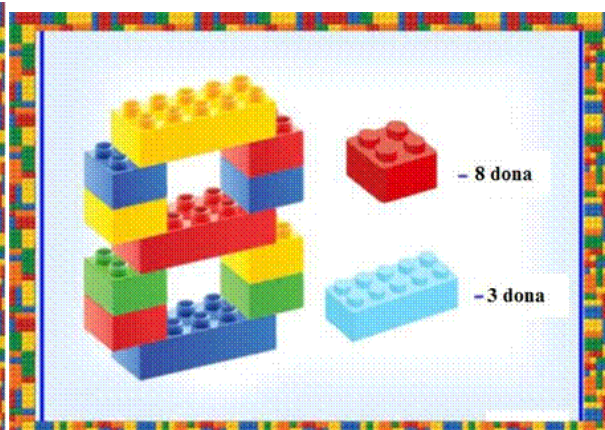
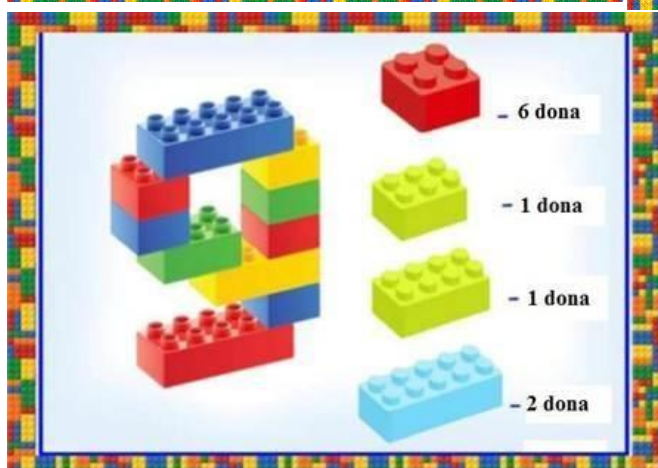
LEGO —daniyaliklar tilidagi «leg godt» so‘zlarining qisqartmasi bo‘lib, «yaxshi o‘ynang» degan ma‘noni bildiradi. Bu nom kompaniya falsafasini ifodalaydi: «yaxshi o‘yin» bolalarga katta bo‘lganida kerak bo‘ladigan ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi». LEGO o‘zining deyarli butun tarixi davomida sotuv hajmi o‘shidan bahra olib kelgan. Kompaniya bir joyda to‘xtab qolmagan, muntazam ravishda rivojlanib, takomillashib borgan va yangi o‘yinchoqlar chiqargan. Ammo XX asr oxirida LEGO jiddiy qiyinchiliklarga duch keldi. Eng jiddiy inqirozlardan biri 90-yillarda, LEGO kompaniyasining g‘ishtchalari uchun olingan patentning amal qilish muddati tugab qolganida yuz berdi. Ularning o‘yinchoqlaridan deyarli barcha nusxa ko‘chira boshladi. Buning ustiga, ular o‘zlari ishlab chiqargan g‘ishtchalarni kompaniyani kidan ancha arzon sotishdi. Inqirozning yana bir muhim sababi — yangi texnologik o‘yinchoqlar va komyuter o‘yinlarining yaratilishi hamda keng tarqalishi.. Har bir insonning sevimli qurilish bloklari 1958 yilda tug‘ilgan.

Ko‘plab qurilish imkoniyatlari bilan bolaning tasavvuriga rag‘batlantiruvchi kichik, rangli g‘ishtlar ikkita film va Legoland mavzusiga bag‘ishlandi. Lekin, bundan tashqari, bu oddiy qurilish bloklari bolalarni qal’alar, shaharlar va kosmik stantsiyalarni yaratish bilan shug‘ullanadigan yoshlar va ularning ijodiy onglarini o‘ylashi mumkin bo‘lgan narsalarni saqlaydi. Bu qiziqarli o‘yinchoq o‘yinchining epitomisidir. LEGO to‘plamlari

1969 yilda DUPLO seriyasi, kichikroq qo‘llar uchun katta bloklar 5-va-kichik guruh uchun taqdim etildi. LEGO keyinroq LEGO tematik yo‘nalishlarini taqdim etdi. Ular orasida shahar (1978), qal’a (1978), kosmik (1979), garovgirlar (1989), G‘arb (1996), Star Wars (1999) va Garri Potter (2001) kiradi. 1978 yilda harakatlanuvchi qo‘l va oyoqli raqamlar kiritildi. 2015 yilga kelib, LEGO o‘yinchoqlari 140 dan ortiq mamlakatda sotilgan.XX asrning o‘rtalaridan boshlab, bu kichik plastmassa g‘ishtlari butun dunyo bo‘ylab bolalarning tasavvurini

kuchaytirdi va LEGO to'plamlari dunyodagi eng mashhur o'yinchoqlar ro'yxatining yuqori qismida o'zlarining o'rnini egallashdi.

2. Sanoq cho'p, pazl va boshqa vositalar orqali bolalarni matematik tasvvurlarini shakllantirish.

Katta guruhda bolalarga har bir son o'z ichiga ma'lum sondagi birliklarni olishi haqida bilim berish zarur. 5 ichidagi sonlarning birliklardan iborat tarkibi haqidagi tasavvurlar ham konkret misollarda shakllantiriladi. Tayyorlov guruhda son- sanoq bo'yicha tasavvurlarini shakllantirish va ularni hisoblash amallari bilan tanishtirish Son va sanoq. Bolalarda 10 gacha bo'lgan predmetlarni to'g'ri va teskari sanash ko'nikmasini mustahkamlash, ko'rsatilgan songa binoan predmetlarni sanab chiqishni mashq qildirish lozim.

Bunda 10 ichida barmoq, sanoq cho'pi va buyumlar yordamida qo'shish va ayirishni o'rgatish kerak. Katta guruhda bolalarni sanoqqa o'rgatish davom

ettiriladi. 10 ichida miqdor sonlarni ham, tartib sonlarni ham ishlatish malakasi mustahkamlanadi. Bolani “Qanday?” (buyumning sifati, alomati haqida — yashil, katta, dumaloq); “Qancha?” (buyumning miqdori haqida); “Nechanchi?” (buyumning boshqa buyumlar orasidagi o‘rni tartib son bilan aniqlanadi, masalan, beshinchi) kabi savollarni farq qilgan (differensial) holda tushunishga o‘rgatish muhimdir.

Bolalarda sonlar orasidagi bog‘lanishlarni shakllantirish davom ettiriladi: har bir keyingi son oldingisidan katta, oldingisi keyingisidan kichik. Shu asosda yonma-yon turgan sonlar orasidagi munosabatlar haqidagi tasavvurlar o‘zlashtiriladi: har bir keyingi son oldingisidan bitta ortiq, har bir oldingi son esa keyingisidan 1 ta kichik. (5 6 dan 1 ta kichik, 6 5 dan 1 ta katta, 6 7 dan 1 ta kichik). Bolalar bir son ikkinchisidan 1 ta kichik (yo katta) ekanini o‘zlashtirganlaridan keyin, ularga agar kichik songa 1 ni qo‘shilsa, keyingi katta son hosil bo‘lishini, agar katta sonni 1 ta kamaytirilsa, kichik, ya’ni oldingi son hosil bo‘lishi tushuntirib beriladi. Sonlar orasidagi bog‘lanish va munosabatlarning hammasi buyumlar guruhlarini taqqoslash asosida tushuntiriladi. Bunday mashqlar jarayonida tarbiyachi “qancha edi?”, “qancha qo‘shishdi (ayirishdi)?”, “qancha bo‘ldi (qancha)?” kabi savollardan foydalanadi. Katta guruhda bolalarga har bir son o‘z ichiga ma’lum sondagi birliklarni olishi haqida bilim berish zarur. 5 ichidagi sonlarning birliklardan iborat tarkibi haqidagi tasavvurlar ham konkret misollarda shakllantiriladi. Tayyorlov guruhda son- sanoq bo‘yicha tasavvurlarini shakllantirish va ularni hisoblash amallari bilan tanishtirish Son va sanoq. Bolalarda 10 gacha bo‘lgan predmetlarni to‘g‘ri va teskari sanash ko‘nikmasini mustahkamlash, ko‘rsatilgan songa binoan predmetlarni sanab chiqishni mashq qildirish.

Bolalarni son-sanoqqa o‘rgatishda sanoq cho‘plardan foydalanish

Sanoq cho‘plari yordamida rasmlar yaratish

Maqsad: bolalar xotira va tasavvuri kengayadi, sanash malakalari rivojlanadi.

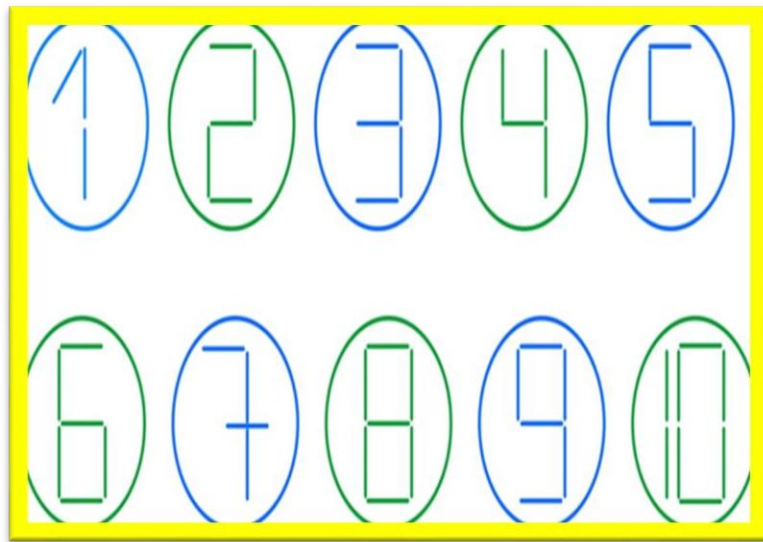
Kerakli jihoz va materiallar: sanoq cho‘plari, turli xil rasmlar namunasi.

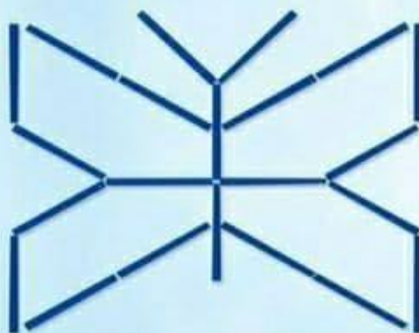
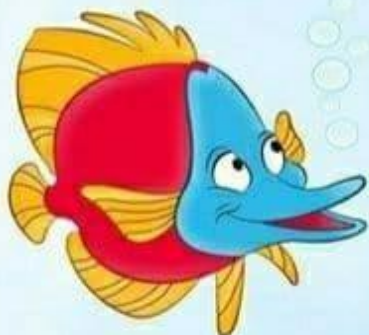
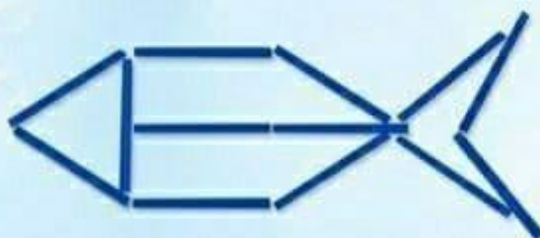
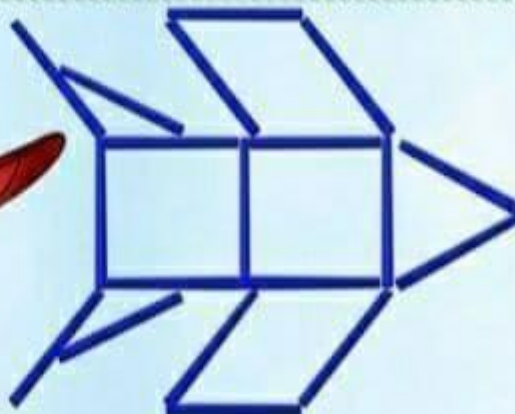
Faoliyatning borishi:

1. Rasmlarni tomosha qilish. Shakllar haqida suhbat.
2. Amaliy topshiriqlarni bajarish.
3. Mavzuga oid savol-javoblar.
4. Topshiriqning bajarilishini rasmlar bilan solishtirish.

Qo‘shimcha: sanoq cho‘plari yordamida geometrik shakllar hosil qilish taklifini berish.

E’tiborga molik jihati: tasavvurini kengaytirish va uni namoyon qilish.

Nazorat savollari

1. Sanoq cho‘plar vositasida gometrik shakllarni qanday tushuntirasiz
2. Sanoq cho‘plar tarixini aytib bering ?
3. Kruiziner cho‘plaridan shakl yarating ?
4. Pazl uslubini izohlab bering.
5. Sanoq cho‘plari bilan 1-10 raqamlarni yasash mumkin?

Pazl (inglizcha *puzzle* – topishmoq, boshqotirma) – rasmni uning bo‘laklari yordamida tiklashdan iborat bolalar o‘yinining nomi. Shunigng uchun bu metod nomini o‘zbek tilida **“Bo‘laklardan butunni tuz”** deb ham atash mumkin. O‘tilgan [mavzuga oid asosiy jumla](#), chizma va boshqa ko‘rinishidagi asosiy ma’lumotlar qog‘ozga yozilib, so‘ng bir nechta bo‘laklarga bo‘linib aralashtirib yuboriladi. Bolalar bu bo‘laklar ichidan faqat bitta [ma’lumotga moslarini topib](#), uni tiklaydilar.

Bu metod bolalarda ziyraklik, topqirlik, diqqatni to‘plash, tahlil va sintez qilish kabi qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Uni yakka tartibda ham, guruhlariga bo‘lib ham o‘tkazish mumkin.

“Rasmni yig‘” pazl o‘yini

Rivojlantiruvchi maqsad: Fasllar tasvirlangan suratdagi ifodalar ma’nosini tushunishga yordam berish. Mayda qo‘l matorikasini rivojlantirish.

Ta’limiy maqsad: Bahor, yoz, kuz fasllari ifodasini tushuntirish.

Tarbiyaviy maqsad: bolalarga har bir faslning o‘z xususiyati borligi, bir faslning o‘z zavqi borligi haqida tushuncha berish.

Jihozlar: Bahor faslining ifodasi tushirilgan tasvirli surat, pazl o‘yinlari.

O‘yinning borishi:

Tarbiyachi bolalarga bahor fasllarida bajariladigan ishlar ifodasi tasvirlangan suratlarni ko‘rsatadi va navbati bilan fasllarning ifodasini tushuntiradi.

1. Bahorda kunlar isib, qorlar eriy boshlaydi. Daraxtlar barg yoza boshlaydi, yerdan har xil o‘t va gullar yam-yashil bo‘lib o‘sib chiqib boshlaydi. Chumchuqlar chug‘urlashadi.
2. Bolalar varrak uchiradilar. Bahor uchib keluvchi qushlar uchib keladilar

3. Daraxtlarga donxo‘raklar o‘rnatiladi. Donxo‘ragimizga chumchuqlar uchib kelishadi. Bolalar har bir tasvirni yaxshilab ko‘rib olib so‘ngra pazl bo‘laklaridan o‘zlariga topshirilgan tasvirni yig‘adilar.

Tarbiyachi: bolalar, fasllarning pazl bo‘laklaridan bittadan olasiz. Fasllarning bo‘laklarini bitta qilib birlashtirasizlar va Bahor, yoz, kuz fasllari tasvirini hosil qilasizlar. Birlashtirishda qiynalsangiz namuna tasvirga qarang.

“Gerb” pazl o‘yini

Rivojlantiruvchi maqsad: O‘zbekiston timsollaridagi ifodalar ma’nosini tushunishga yordam berish. Mayda qo‘l matorikasini rivojlantirish.

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston gerbi ifodasini tushuntirish.

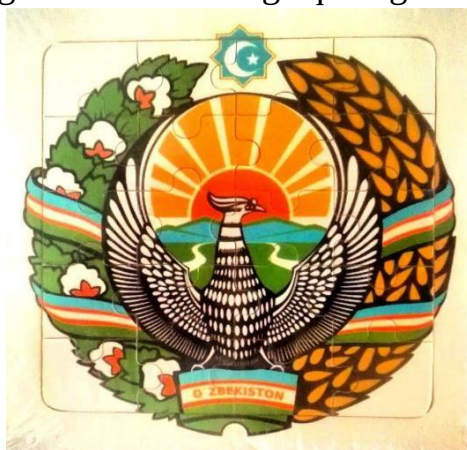
Tarbiyaviy maqsad: bolalarda o‘z yurtining ramzlaridan faxrlanish tuyg‘usini tarbiyalash.

Jihozlar: Gerb rasmi, pazl o‘yini.

O‘yinning borishi:

Tarbiyachi bolalarga O‘zbekiston gerbi tasvirlangan suratni ko‘rsatadi va gerbning ifodasini tushuntiradi. Gerbning yuqori qismida Respublika jipsliganing ramzi sifatida 8 qirrali yulduz ichida joylashgani, yarim oy va yulduz musulmonlarning qutlug‘ ramzi ekani, gerbda himmat, oliyjanoblik va fidoiylilik ramzi bo‘lgan Xumo qushi tasvirlanganligi, ushbu ramz va timsollar xalqimizga tinchlik, yaxshilik, baxt saodat tilashi, gerbda ifodalangan gullagan vodiy, quyosh, bug‘doy boshoqlari, ochilgan paxta chanoqlari yurtimizning boyliklari ramzi ekanini tushuntiradi.

Tarbiyachi: bolalar, gerbning pazl bo‘laklaridan bittadan olasiz. Gerbning bo‘laklarni bitta qilib birlashtirasizlar va gerbi tasvirini hosil qilasizlar. Birlashtirishda qiynalsangiz namuna tasvirga qarang.

“Bayroq” pazl o‘yini

Rivojlantiruvchi maqsad: O‘zbekiston timsollaridagi ifodalar ma’nosini tushunishga yordam berish. Mayda qo‘l matorikasini rivojlantirish.

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston bayrog‘i ifodasini tushuntirish.

Tarbiyaviy maqsad: bolalarda o‘z yurtining baurog‘idan faxrlanish tuyg‘usini tarbiyalash.

Jihozlar: Bayroq rasmi, pazl o'yini.

O'yinning borishi:

Tarbiyachi bolalarga O'zbekiston bayrog'i tasvirlangan suratni ko'rsatadi va bayroq ning ifodasini tushuntiradi.

Bayroq bir-biridan rangi, naqshidan farq qiladi. Men sizga yurtimiz bayrog'i haqida so'zlab beraman.

1. Moviy rang — yurtimiz osmonining bir parchasi. Olamda doimo tinchlik bo'lsin deganidir.
2. Oq rang — tinchlik, poklik degani. Elga oq yo'l.
3. Qizil chiziqlar — tomirlarda oqayotgan qon, hammani Vatanning bayrog'i ostida yashashga, mehnat qilishga, qurashishga chaqiradi.
4. Yashil rang — tabiatning yangilanish ramzidir, yosharish, yashnatish, ertangi kunga ishonch degani.
5. Navqiron yarim oy — ayni paytda qo'lga kiritilgan mustaqilligimizdir. Yangi chiqqan oymomo niyatlari: odamlarga yaxshilik tilaydi. Tinch tunlarni tinch kunlarga ulaydi. 12 yulduz madaniyatimiz qadimiyligini, xalqimizning tuprog'ida saodatiga intilishi ramzidir.

Tarbiyachi: bolalar, bayroqning pazl bo'laklaridan bittadan olasiz. Bayroqning bo'laklarni bitta qilib birlashtirasizlar va bayroq tasvirini hosil qilasizlar. Birlashtirishda qiynalsangiz namuna tasvirga qarang.

Nazorat savollari

1. Pazl so'zi qanday ma'noni bildiradi?
2. Lego kompaniyasini kim kashf etgan ?
3. Lego tarixini bilasizmi ?
4. Tangram uslubini izohlab bering.
5. Qog'ozdan buklash yo'li bilan qanday o'yinchoqlar yasash mumkin?

V. ADABIYOT VA MANBALAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. PQ-4312-sonli qaror. 2019 yil 8 may.
2. O'zbekiston Respublikasining Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risidagi Qonuni 2019 yil 16 dekabr, O'RQ-595-son.
3. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi– T.:2022
4. Maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini mavzuli rejalashtirish (maktabga tayyorlov guruh). T.:2018
5. "Ilm yo'li" variativ dastur 6 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash. T.: 2019
6. Grosheva I.V., Djanpeisova G.E., Mikailova U.T., Ismailova M.A., Kenjabaeva D.A., Gulyamova N.B., Miftaeva N.A "O'yin orqali ta'lim berish" Uslubiy qo'llanmasi, T — 2020
7. Shin A.V., Mirziyoeva Sh.Sh., Grosheva I.V., Nazarova V.A., Mikaylova U.T., Abdunazarova N. F., Zakirov A. A., Isxakova M. R., Umirzakova N. R. "Oila va mahalla bilan hamkorlik" Uslubiy qo'llanmasi, T — 2020
8. F.R.Qodirova, M.Fayzullaeva Maktabga tayyorlov guruhida nutqni rivojlantirish ta'limiy faoliyatini tashkil etish. – T.:2021y.
9. Ustaxonada amaliy mashg'ulot. M.Sh.NURMATOVA Sh.T.XASANOVA D.E.AZIMOVA T.: 2020
10. Oren R. Sekrety plastilina. Maxaon.:2021y.
11. M.Isxoqova, M.Fayzullaeva va boshqalar "Maktabgacha yoshdagi bolalarni savodxonlikka o'rgatish. Tarbiyachi kitobi". T.:2018.
12. Maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini mavzuli rejalashtirish (kichik guruh). Metodik qo'llanma. – T.: 2018.
13. Maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini mavzuli rejalashtirish (o'rta guruh).Metodik qo'llanma. – T.: 2018.
14. Maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini mavzuli rejalashtirish (katta guruh). Metodik qo'llanma. – T.: 2018.

ADABIYOTLAR VA MANBALAR RO‘YXATI

1.O‘zbekiston Respublikasining Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risidagi Qonuni 2019-yil 16-dekabr, O‘RQ-595-son.

2.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022—2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son farmoni

3.O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. PQ-4312-sonli qaror. 2019-yil 8-may.

4. Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi huzuridagi maktabgacha ta’lim agentligining 2023-yil 9-oktyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi huzuridagi Maktabgacha ta’lim agentligi tizimi xodimlari asosiy lavozimlarining malaka tavsiflarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 124-sonli buyrug‘i

5. Grosheva I.V., Mirziyoyeva Sh.Sh., Yevstafyeva L.G., Maxmudova D.T., Nabixanova Sh.B., Pak S.V., Nazarova V.A., Isxakova M.R., Abdunazarova N.F. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi (takomillashtirilgan ikkinchi nashr) Toshkent 2022-yil (o‘zbek va rus tillarida)

6. “Ilm yo‘li” variativ dastur 6 yoshdan 7 yoshgacha bo‘lgan bolalarni maktab ta’limiga tayyorlash. T.: 2022

7. N.Sh.Abdullayeva Kelajak sari ilk ta’lim bilan: Variativ ta’lim ; – T.: “Iqtisod-moliya”, 2020. – 104 b.

8.Grosheva I.V., Djanpeisova G.E., Mikailova U.T., Ismailova M.A., Kenjabaeva D.A., Gulyamova N.B., Miftaeva N.A “O‘yin orqali ta’lim berish” Uslubiy qo‘llanmasi, T - 2020

